

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

”Kymmeneksi minuutiksi ehtii kyllä pysähtymään”

VUOROVAIKUTUKSEN VOIMAVARANA HYP-MALLI

Assi Rohiola
Logopedian pro gradu -tutkielma
Käyttäytymistieteiden laitos
Helsingin yliopisto
Ohjaaja: Kaisa Launonen
Huhtikuu 2015

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Käyttäytymistieteellinen tiedekunta	Laitos – Institution – Department Käyttäytymistieteiden laitos
Tekijä – Författare – Author Rohiola, Assi Sisko Marjatta	
Työn nimi – Arbetets titel – Title ” <i>Kymmeneksi minuutiksi ehtii kyllä pysähtymään.</i> ” Vuorovaikutuksen voimavarana HYP-malli	
Oppiaine – Läroämne – Subject Logopedia	
Työn ohjaaja(t) – Arbetets handledare – Supervisor Kaisa Launonen	Vuosi – År – Year 2015
Tiivistelmä – Abstrakt – Abstract <p><i>Tavoitteet:</i> Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset kommunikoiivat varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa läpi elämänsä. Heidän on vaikea saada itseään kuulluksi arjessaan vaikeiden puhe- ja kommunikointiongelmien vuoksi, joten heidän vuorovaikutuskokemuksensa ovat vaarassa jäädä vähäisiksi ja laadultaan heikoiksi. Heidän lähimmät vuorovaikutuskumppaninsa ovat usein heidän omia avustustyöntekijöitään, joiden vuorovaikutustaidot sekä ajankäyttö määrittävät, miten vuorovaikutus onnistuu heidän välillään. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia asioita vuorovaikutukseen keskittyvän HYP-mallin käytöllä voidaan saavuttaa tällaisissa tilanteissa. Lisäksi tavoitteena oli selvittää HYP-mallin toimivuutta, hyötyjä ja mahdollisuuksia työntekijöiden työvälineenä. Yleisenä tavoitteena oli tuottaa tietoa, jota voidaan käyttää ja hyödyntää vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa, jotta he eivät jäisi ilman vuorovaikutuskokemuksia.</p> <p><i>Menetelmät:</i> Tämän tutkimuksen aineisto saatiin Kehitysvammaliiton tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekistä. Aineisto oli kerätty vuoden 2013 syksyn ja vuoden 2014 kevään aikana kolmesta suomalaisesta yksiköstä, joissa toteutettiin Suomen ensimmäiset HYP-mallin kokeilujaksot. Tutkittavat koostuivat HYP-toimintamallia toteuttavista työntekijöistä sekä HYP-jaksossa mukana olleista asiakkaista. Asiakkaita oli yhteensä kymmenen, yhdeksän miestä ja yksi nainen. He olivat kehitysvammaisia, vaikeasti kehitysvammaisia ja autistisia ihmisiä. Kokonaisuudessaan HYP-jaksoja oli toteuttamassa 48 työntekijää, 2–7 työntekijää asiakasta kohden. Työntekijät olivat asiakkaiden omia luokanopettajia, kouluavustajia, iltapäivähoitoryhmän kouluavustajia tai ryhmäkodin työntekijöitä. Aineistoon sisältyi HYP-kokeiluyksiköiden täydentämiä seuranta- ja koostelomakkeita sekä kysely HYP-jakson toteuttaneille työntekijöille ennen ja jälkeen jakson. Aineisto analysoitiin mukailleen Grounded Theory –metodologiaa.</p> <p><i>Tulokset ja johtopäätökset:</i> Koko aineistosta muodostui tutkimusmenetelmän avulla ydinkategoriaksi vastavuoroinen vuorovaikutus ja pääkategorioiksi yhteistyö, läsnäolo, kontakti ja aloite. Ydinkategoria kokosi koko aineiston kaikki kategoriaryhmittymät yhteen. Ydinkategoria ’vastavuoroinen vuorovaikutus’ edustaa työntekijöiden tavoitteita ja toiveita sekä toteutuvia ja ei-toteutuvia asioita HYP-tuokioissa. Yksiköissä HYP-jakso koettiin yleisesti hyödyllisenä vuorovaikutusmallina. Sen avulla työntekijät oppivat tuntemaan asiakastaan aiempaa paremmin, kuten tunnistamaan hänen vuorovaikutusaloitteitaan ja -keinojaan. Nämä keinot edesauttoivat vastavuoroisen vuorovaikutuksen toteutumista. Tutkimustulokset antavat lähtökohdan jatkotutkimukselle, kuten HYP-mallin vaikutuksista yksiköiden arjen toimivuuteen, jos sitä toteutettaisiin kaikkien yksikön asiakkaiden kanssa.</p>	
Avainsanat – Nyckelord – Keywords HYP-malli, Vuorovaikutus, Vastavuoroinen vuorovaikutus, Grounded Theory –metodologia	
Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet) <i>ethesis.helsinki.fi</i>	

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Faculty on Behavioural Sciences	Laitos – Institution – Department Institute of Behavioural Sciences
Tekijä – Författare – Author Rohiola, Assi Sisko Marjatta	
Työn nimi – Arbetets titel – Title ” <i>There is always time to stop for ten minutes</i> ” Supporting interaction with a HYP model	
Oppiaine – Läroämne – Subject Logopedics	
Työn ohjaaja(t) – Arbetets handledare – Supervisor Kaisa Launonen	Vuosi – År – Year 2015
<p>Tiivistelmä – Abstrakt – Abstract</p> <p><i>Aim:</i> People with severe and profound intellectual disabilities communicate with early communication skills through their life. It is difficult for them to interact with other people in their daily life and that is why they usually end up on the edge of interaction. Usually people with severe and profound intellectual disabilities communicate mainly with staff members. Staff members’ abilities and time determine how the interaction will work between the communication partners. The purpose of this study was to find out how the HYP model, developed for supporting interaction, works. The aim was also to find out which are the benefits of the use of HYP model and opportunities for the staff members to support the interactions between them and persons with intellectual disabilities by using the HYP model. The aim of this study is also to produce information that people with intellectual disabilities would get more opportunities for interaction.</p> <p><i>Methods:</i> This research data were collected in the Communication and Technology Center of the Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities (Tikoteekki). The data were collected during autumn 2013 and spring 2014 in three different Finnish units where the first trials of the HYP model were accomplished. Participants of this study were staff members and clients. Staff members were altogether 48, 2 to 7 per client. They were, for example, teachers and school assistants. The clients were people with intellectual disabilities and people with autism. The data consisted of different HYP forms, which the staff members had filled in during the HYP periods. These data were analyzed using the Grounded Theory methodology.</p> <p><i>Results and conclusion:</i> The core category from the data forms through Grounded Theory methodology to be reciprocal interaction. The main categories were cooperation, presence, contact and initiative. The core category collected the whole data and all the different categories together. It was, for example something what the staff members tried to reach during the HYP interaction or it was a wish to achieve with their clients. By using the HYP model the staff members got to know their clients’ different interaction styles better. Because of these elements reciprocal interaction was easier to be accomplished during the HYP moments.</p>	
Avainsanat – Nyckelord – Keywords HYP model, Interaction, Reciprocal interaction, Grounded Theory methodology	
Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet) <i>ethesis.helsinki.fi</i>	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 VUOROVAIKUTUS JA SEN TARKOITUS	2
2.1 Vuorovaikutuksen varhaiset muodot	3
2.2 Varhaiset kommunikointikeinot	5
3 VUOROVAIKUTUKSEN ONNISTUMISEN HAASTEET VAMMAISTYÖSSÄ	9
3.1 Tasa-arvoisen ja toimivan vuorovaikutuksen toteutuminen	10
3.2 Työntekijät vastavuoroisen vuorovaikutuksen mahdollistajina	12
4 VUOROVAIKUTUSMALLIT VOIMAVARANA	15
4.1 Voimauttava vuorovaikutus (Intensive Interaction)	16
4.2 OIVA-hanke	18
5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	19
6 TUTKIMUSMENETELMÄT	20
6.1 HYP-malli – Huomioivaa Yhdessäoloa Päivittäin	20
6.2 Tutkittavat	21
6.3 Aineiston kuvaus	22
6.4 Tutkimusmenetelmänä Grounded Theory	23
6.5 Aineiston analyysin eteneminen	25
6.5.1 Aineiston avoin koodaus ja sen indikaattorit	26
6.5.2 Alakategorioiden muodostuminen	27
6.5.3 Pääkategorioiden muodostuminen	29
6.5.4 Selektiivinen koodaus ja ydinkategorian muodostuminen	30
7 TULOKSET	31
7.1 Aineiston ydinkategoriana vastavuoroinen vuorovaikutus	31
7.2 Aineiston pääkategoriat	32
7.2.1 Yhteistyö	32
7.2.2 Läsnäolo	37

7.2.3 Kontakti	41
7.2.4 Aloite	45
7.2.5 Useaan pääkategoriaan luokituneet alakategoriat	48
8 POHDINTA	51
8.1 Tulosten pohdinta	51
8.1.1 HYP-malli vuorovaikutusta tukevana mallina	52
8.1.2 HYP-mallin vaikuttavuus	55
8.1.3 HYP-mallin soveltuvuus.....	57
8.2 Menetelmän pohdinta	59
8.2.1 Tutkittavat ja aineisto	59
8.2.2 Grounded Theory -metodologia ja aineiston analyysin haasteet.....	61
8.3 HYP-malli – etuja ja ongelmakohtia	64
8.4 Jatkotutkimusehdotuksia ja johtopäätökset	65
LÄHTEET	67
LIITE 1. HYP-mallin ennen-lomake	75
LIITE 2. HYP-mallin seurantalomake.....	76
LIITE 3. HYP-mallin koostelomake	77
LIITE 4. HYP-mallin jälkeen-lomake	78
LIITE 5. Asiakkaiden profiilit ennen HYP-jaksoa ja sen jälkeen	80
LIITE 6. Aineiston alakategoriat	84

1 Johdanto

Suomessa on arvioitu olevan noin 40 000 ihmistä, joilla on kehitysvamma (Kehitysvamma-alan verkkopalvelu, 2014). Heistä asui vuonna 2006 kehitysvammalaitoksissa 2 296 ja autetun asumisen yksiköissä 4 850 (Vuoti ym., 2009, 10). Tutkimusten mukaan vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten lähimpiä vuorovaikutuskumppaneita ovat usein heidän avustustyöntekijänsä (Nind & Hewett, 2005; Forster & Iacono, 2008). Jotta vuorovaikutus toteutuisi vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen ja avustustyöntekijän välillä, työntekijöiden tulee mukauttaa omia vuorovaikutustapojaan ja -keinojaan usein kumppaninsa varhaisen vuorovaikutustaitojen mukaisiksi (Purcell ym., 2000). Monissa tutkimuksissa on havaittu, että vuorovaikutustilanteet eivät aina kuitenkaan toteudu tällaisissa tilanteissa tasarvoisesti (esim. von Tetzchner & Jensen, 1999). Ihmiset, joilla on vaikea puhe- ja kommunikointihäiriö, ovat siis vaarassa etäännyä jokapäiväisestä vuorovaikutuksesta sekä sosiaalisesta kanssakäymisestä.

Vuorovaikutuksen onnistumisen tärkeä edellytys on, että toinen vuorovaikutuskumppani kokee toisella olevan vuorovaikutustilanteessa merkityksellistä jaettavaa, vaikka hänen olisikin vaikea välittää viestiään ymmärrettävästi (von Tetzchner & Jensen, 1999). Kommunikoinnin perustuslaissa (Communication Bill of Rights) todetaan, että jokaisella ihmisellä on oikeus vammansa laajuudesta tai vaikeudesta huolimatta vaikuttaa olemassaolonsa ehtoihin kommunikoinnin kautta (The National Joint Committee for the Communication Needs of Persons with Severe Disabilities, 1992). Kommunikoinnin perustuslain mukaan jokaisella ihmisellä on myös oikeus hakea toisen ihmisen huomiota ja olla vuorovaikutuksessa hänen kanssaan.

Tämä tutkimus käsittelee australialaisen puheterapeutti Sheridan Forsterin (2008) kehittämää HOP-mallia - *Hanging Out Program. Interaction for People at Risk of Isolation*, jonka on suomentanut HYP-malliksi - *Huomioivaa Yhdessäoloa Päivittäin* (Martikainen, 2014) puheterapeutti, FM Kaisa Martikainen Kehitysvammaliiton tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekistä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata työntekijöiden näkökulmasta HYP-mallin soveltuvuutta suomalaisten vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten palveluyksiköiden työntekijöiden ja asiakkaiden vuorovaikutusta tukevaksi työvälineeksi.

2 Vuorovaikutus ja sen tarkoitus

Vuorovaikutuksen on yleisesti määritelty olevan viestin siirtämistä henkilöltä toiselle (Granlund & Olsson, 1994, 17–22). Ihmiset välittävät viestejä joko tietoisesti tai tiedostamattaan, mutta vuorovaikutuksessa jaetaan aina jotakin toisen kanssa. Vuorovaikutuksen onnistuminen vaatii siis, että välitettävällä viestillä on vastaanottaja, joka tulkitsee sen. Vuorovaikutuskumppaneilla on molemmilla mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten yhteinen vuorovaikutushetki etenee ja millainen lopputulos siitä muodostuu (Fogel, 1993, 19, 26). Vuorovaikutusprosessissa muun muassa vastaanottajan tunteet, ajatukset ja käyttäytyminen voivat muuttua hänen vastaanottamansa informaation vuoksi.

Jotta vuorovaikutus on toimivaa, molempien osapuolten tulee mukautua vastavuoroisesti toistensa tunnetilaan ja huomion kohteeseen (esim. Silvén, 2008). Vuorovaikutuksen sisältö ja ihmisen omaksuma käsitemaailma rakentuvatkin monipuolisesti hänen omista kokemuksistaan, kuten tunteen ja tarpeen kokemuksista sekä niihin saaduista vastakäynteistä (Granlund & Olsson, 1994, 17–22). Kokemuksia hankitaan myös motoriikan ja aistien kautta, mutta saadakseen näitä kokemuksia ihmisellä tulee olla valmiuksia käyttää kyseisiä toimintoja. Ihmisen oman toiminnan lisäksi ympäristön moninaiset tekijät määrittävät vahvasti sitä, millaisia kokemuksia hän saa.

Ihmisten välisellä vuorovaikutuksella on tärkeä osa jokaisen ihmisen elämänlaadun edistäjänä (Nind & Hewett, 2012, 2001, 12–13; Spitzberg, 2003, 93). Vuorovaikutuksen voidaan sanoa muodostavan ihmisen elämän tärkeän perustan (esim. Launonen, 2007, 6). Vuorovaikutuksellista yhteyttä toisiin ihmisiin pidetään mielen toiminnalle ja minuuden kehitykselle perustavanlaatuisena (Fogel, 1993, 3, 10-12). Vuorovaikutustaidot eivät synny itsestään tyhjiössä vaan ympäristössä ja toiminnassa muiden ihmisten kanssa (Leskelä, 2012). Vuorovaikutuksessa jokainen ihminen näyttää jotakin itsestään muille ihmisille, kuten jakamalla omia ajatuksiaan ja tunteitaan muiden kanssa. Voidaankin sanoa, että yksilö määrittelee itseään muille kommunikoinnin kautta. Vuorovaikutustilanteet synnyttävät myös tietoa. Jakaessaan asioita ihmiset ymmärtävät lisäksi omia tunteitaan paremmin ja saavat vuorovaikutuksen kautta toisen ihmisen näkökulmaa asioihin (Fogel, 1993, 3, 10-12).

Vuorovaikutuksen voidaan katsoa jakautuvan kolmeen ryhmään, joista kullakin on omat tavoitteensa (Granlund & Olsson, 1994, 30–33). Vuorovaikutus voi olla *ohjaavaa*, *yhteyttä luovaa* tai *suuntaavaa*. *Ohjaavassa* vuorovaikutuksessa katsotaan ihmisen tavoitteena olevan saavuttaa jotakin haluamaansa toisen ihmisen avulla esimerkiksi esinettä tai toimintoa apuna käyttäen. Ohjaavan vuorovaikutuksen onnistumisessa olennainen on myös vastaajan rooli, eli toisen ihmisen tulee mukautua ohjattavaksi. Ohjaavan vuorovaikutuksen nähdään päättyvän, kun tavoite on saavutettu. Tämän vuoksi ohjaavan vuorovaikutuksen ei katsotaan olevan vuorovaikutusta erityisesti edistävä jaetun toiminnan muoto. Monet sosiaalisesti eristäytyneet ihmiset käyttävät tätä muotoa ilmaistakseen tavoitteitaan. *Yhteyttä luovalla* vuorovaikutuksella puolestaan haetaan yhteyttä toiseen ihmiseen ja vastavuoroisesti vastataan tähän yhteydenottoon. Tämä muoto kehittyy pienelle lapselle usein samoihin aikoihin ohjaavan vuorovaikutuksen kanssa tai heti sen jälkeen. Yhteyttä luovaa vuorovaikutusta ovat esimerkiksi aikuisten lasten kanssa toteuttamat kurkistusleikit, joiden pää tavoitteena on kontaktin luominen. Kehityksellisesti viimeisenä ilmenevässä vuorovaikutuksen muodossa, *suuntaavassa* vuorovaikutuksessa, huomio suunnataan yhdessä koettavaan asiaan (ks. myös *jaettu tarkkaavuus* luvussa 2.2). Tällaisessa tilanteessa ihminen saattaa esimerkiksi osoittamalla pyrkiä kiinnittämään vuorovaikutuskumppaninsa huomion johonkin asiaan, esimerkiksi esineeseen tai asiaan. Tämä vuorovaikutuksen muoto on monimutkaisin, koska se vaatii henkilöiltä monivaiheista osallistumista: huomion kiinnittämistä tiettyyn kohteeseen, huomion suuntaamista uudelleen vuorovaikutuskumppaniin, jonka kanssa kiinnostuksen kohde halutaan jakaa, ja lopuksi jälleen huomion suuntaamista kohteeseen. Osoittamiseksi ilmaantuukin lapselle melko myöhään verrattuna esimerkiksi näyttämiseen tai antamiseen (Launonen, 2007, 38). Osoittamiseksi vaatii ensin kaksisuuntaisen viestinnän kyvyn oppimisen ja syy–seuraus-suhteen ymmärtämisen vuorovaikutustilanteissa.

2.1 Vuorovaikutuksen varhaiset muodot

Lapsen vuorovaikutustaidot alkavat kehittyä heti syntymästä, ja elämän ensimmäiset kuukaudet hän toimii ja kommunikoi varhaisten vuorovaikutustaitojen keinoin (Launonen & Lonka, 2000; Launonen, 2007, 18–19; Trevarthen, 2008). Vastasyntyneillä lapsilla on jo biologinen valmius sosiaaliseen kanssakäymiseen. Lapsen kiinnostus suuntautuu heti elol-

lisiin asioihin kuten ihmisiin, ja hän viestii sisäisten aistimuksiensa varassa. Kun muut vastaavat näihin varhaisiin viesteihin, mahdollistuu myös varhaisen vuorovaikutuksen pohjalta syntyvä ja kehittyvä *kiintymyskäyttäytyminen*, jolla tarkoitetaan lapsen hakeutumista tutun ja turvallisen, usein läheisen hoitajan, luo selvitäkseen vaikeista tilanteista (ks. Bowlby, 1969). Myös lapsen hoitajilla, erityisesti omilla vanhemmilla, on biologinen valmius huolehtia lapsestaan ja luoda *varhainen kiintymyssuhde* häneen. Kiintymyssuhteen luomisella on tärkeä merkitys lapsen sosiaalis-kognitiiviselle kehitykselle. Se, miten ympäristö vastaa lapsen sosiaalisiin ja emotionaalisiin tarpeisiin, vaikuttaa hänen kehitykseensä monin tavoin.

Lapsi ja hoitaja virittäytyvät toinen toisiinsa vuorovaikutuksessa (ks. esim. Stern, 1985). Lapsen vuorovaikutustaitoja tukee, kun molemmat osapuolet toteuttavat vuorovaikutustilannetta yhdessä niin, että molemmilla osapuolilla on yhteinen kieli ja yhteiset kommunikointikeinot (Launonen, 2007, 18–19). Molempien osapuolten on osattava siis tulkita yhteistä kieltä ja osata vastata toisen käyttämiin kommunikointikeinoihin. Lapsi mukautuu ja vaikuttaa omalla toiminnallaan hoitajan toimintaan. Nämä kokemukset määrittävät sen, millaisia kokemuksia hänelle kertyy varhaisimmasta vuorovaikutuksesta, ja samalla ne luovat myöhemmän kehityksen perustaa. Hoitaja on pitkälti vastuussa siitä, miten varhainen vuorovaikutus syntyy ja etenee hänen ja lapsen välillä. Fyysisten tarpeiden tyydyttäminen ei pelkästään riitä, vaan lapsi tarvitsee herkän vuorovaikutussuhteen hoitajansa kanssa (Överlund, 1994).

Oppiminen ja kehittyminen tapahtuvat parhaiten tilanteissa, joissa lapsi pääsee osallistumaan vastavuoroisesti toimintoihin sellaisen ihmisen kanssa, johon hänellä on kehittynyt pysyvä ja vahva tunnesuhde (Bronfenbrenner, 1979, 60). Oppimiseen vaikuttaa myös hoitajan tuki tulevissa, lapsen kehityksessä seuraavana vuorossa olevissa tehtävissä, joihin lapsi ei ole vielä itsenäisesti valmis. Hoitaja sopeuttaakin oman vuorovaikutuskäyttäytymisensä lapsen tarpeiden ja valmiuksien mukaan ja tukee häntä näin hänen *lähikehityksen vyöhykkeellään* (Vygotski, 1978, 84–86).

Fogelin (1993, 16) mukaan vuorovaikutus, ihmisen minä ja kulttuuri toimivat yhdessä ja vaikuttavat kokonaisuudessaan toinen toisiinsa. Hänen mukaansa nämä kolme taho määrittävät toisiaan, ja samalla jokainen taho myös muodostaa toista. Esimerkiksi vastasyntyneet lapset oppivat olemaan vuorovaikutuksessa, kun he ensin kykenevät määrittämään

itsensä. Samalla he muodostavat kulttuuria ympärilleen, kun he ovat vuorovaikutuksessa toisten, kulttuurisesti kokeneempien ihmisten kanssa. Vastasyntyneet lapset määrittävät siis toisia ihmisiä samalla kuin he määrittävät itse itseään. Vuorovaikutus, ihmisen minä ja kulttuuri kehittyvät vastasyntyneellä lapsella hänen ollessaan osallisena dynaamisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa (ks. myös Tomasello, 2008).

Kaikkein varhaisimpien keinojen varassa etenevää vuorovaikutusta on kutsuttu myös *olemuskieleksi*, jolla tarkoitetaan yleisluontoisen määritelmän mukaan kahden ihmisen välisessä yhteydessä käytettyjä keinoja silloin, kun käytettävissä ei ole kieltä tai sitä ei haluta käyttää (Pulli ym., 2005). Olemuskieli-termillä ei tarkoiteta tavanomaista varhaista vuorovaikutusta, vaan se on iästä riippumatonta vuorovaikutusta, jossa hyödynnetään samoja varhaisen vuorovaikutuksen keinoja. Tällaisessa tilanteessa vuorovaikutuksen toimivuus perustuu siis muihin kuin sanallisiin ilmauksiin. Olemuskieli on yleensä toisen vuorovaikutuskumppanin kannalta tiedostamatonta vuorovaikutusta (Launonen, 2007, 126). Varhaisen taitojen varassa toimiva ihminen osoittaa muun muassa tunteensa tiedostamattaankin vuorovaikutuskumppanilleen, ja ne ovat nähtävissä, jos toinen osapuoli osaa tulkita niitä (Pulli ym., 2005). Kaikilla ihmisillä on samanlaisia olemuskielen piirteitä, joten niiden yleinen tulkintakin onnistuu usein hyvin. Tyypillisesti kehittyneille ihmisille olemuskielen taitojen käyttö vaatii kuitenkin tietoista harjoittelua, jotta vuorovaikutus olemuskielen varassa kommunikoivan puhevammaisen ihmisen kanssa voisi onnistua mahdollisimman hyvin (Launonen, 2007, 126–127).

2.2 Varhaiset kommunikointikeinot

Vuorovaikutuksen koetaan usein olevan kielellistä toimintaa esimerkiksi kahden ihmisen välillä, mutta se on muutakin kuin kielen käyttöä (Nind & Hewett, 2012, 2001). Muut vuorovaikutuskeinot tukevat kielellistä ilmaisua, mutta pelkästään ei-kielelliset keinotkin riittävät vuorovaikutuksen onnistumiseen (ks. ed. *olemuskieli*). Varhaisiin kommunikointikeinoin voidaan lukea muun muassa *katse, jaettu tarkkaavuus, ääntely, eleet, osoittelu, jäljittely* ja *vuorottelu* (Granlund & Olsson, 1994, 22–29; Överlund, 1994; Launonen, 1998, 35–37; Launonen & Lonka, 2000).

Kommunikointikeinoista *katse* on yksi tärkeimmistä varhaisista kommunikointikeinoista (D’Odorico & Levorato, 1994; Launonen, 1998, 35; Launonen & Lonka, 2000). Vuorovaikutusta haetaan, pidetään yllä ja muokataan katseen avulla. Lapsen ja hoitajan välille syntyy ensimmäisten elinkuukausien aikana ensimmäinen katsekommunikoinnin muoto, vastavuoroinen kontaktikatseen käyttö. Katsekontakti muodostaakin varhaisimman vastavuoraisen kommunikointikeinon hoitajan ja lapsen välille (Launonen, 1994). Lapsi pyrkii pitämään kontaktia yllä hoitajaan katseen avulla, ja samalla katse toimii myös vastauksena hoitajan tekemiin vuorovaikutusaloitteisiin (Stern, 1985, 129). Lapsen ja hoitajan katsekontakti on intensiivisempi ja kestoaltaan pidempi kuin muiden ihmisten välinen katsekontakti (Överlund, 1994). Katsekontaktilla on yleisesti tärkeä merkitys emotionaalisesti ja sosiaalisesti (Launonen, 1994). Sen avulla lapsi ja hoitaja jakavat tunnetilojaan, ja niiden kautta voi syntyä turvallisuudentunnetta (Överlund, 1994). Katsekontaktin merkitys on erityisen tärkeä myös hoitajalle (D’Odorico & Levorato 1994). Sen avulla hän pystyy varmistumaan siitä, että lapsi osallistuu myös itse vuorovaikutustilanteeseen eikä ole vain hoitajan vuorovaikutuspyyntöjen vastaanottaja. Vastavuoraisen vuorovaikutuksen kehittyessä lapsi alkaa käyttää koko ajan enemmän katsekontaktia korostaakseen hoitajalle yhteisten toimintojen oleellisimpia asioita (D’Odorico & Levorato 1994). Hän esimerkiksi käyttää katsettaan osoittaakseen hoitajalleen tavoittelemiaan asioita ja kiinnostuksen kohteita (Legerstee & Weintraub, 1997). Katsekontaktiin hoitajan ja lapsen varhaisimpana vuorovaikutuksen keinona yhdistyvät lapsen kehityksen myötä muut kommunikoinnin varhaiset muodot, kuten *hymy* ja *ääntelykontakti* (Launonen, 1998, 35; Launonen & Lonka, 2000). Jos katsekontakti ei jostakin syystä onnistu, myös muu hoitajan ja lapsen välinen varhainen vuorovaikutus on helposti epätasapainossa (Givens, 1978). Lapsi kääntää päänsä pois hoitajastaan esimerkiksi silloin, kun hoitaja toimii dominoivasti. Vähäisen katsekontaktin myötä muodostuu vähemmän vastavuoroisuutta, ja lapsi voi eristäytyä hoitajastaan.

Vuorovaikutuksen toteutumiseen vaikuttavat myös tarkkaavuus ja huomion suuntaaminen yhteiseen kiinnostuksen kohteeseen (esim. Laakso, 2008). Huomion suuntaamisella toisen kiinnostuksen kohteeseen vuorovaikutuskumppani osoittaa olevansa mukana vuorovaikutustilanteessa. Lapsen oppiessa kommunikoidaan kaksisuuntaisesti eli siirtämään huomiotaan esimerkiksi hoitajan ja jaetun kohteen välillä vuorovaikutuksen voidaan sanoa muuttuneen jaetuksi (Launonen & Lonka, 2000). Tällä tavalla molemmat siis vaikuttavat vuorovaikutustilanteeseen *jaetun tarkkaavuuden* kautta. Jaetun toiminnan tilanteet ovatkin tärkeitä vuorovaikutustaitojen kehitykselle. Kun lapsi oppii koordinoimaan tarkkaavaisuut-

taan esimerkiksi esineen ja hoitajan välillä, hänen ajatellaan saavuttaneen erään kehityksensä tärkeän virstanpylvään (Bakeman & Adamson, 1984). Tämä on taas edellytyksenä sille, että lapsi voi oppia viittaamaan hoitajan kanssa yhteisiin huomion kohteisiin esimerkiksi sanallisin keinoin tai osoittamalla. Bakeman ja Adamson (1984) jakavat jaetun tarkkaavuuden passiiviseen jaettuun tarkkaavuuteen (*passive joint engagement*) ja koordinoituun jaettuun tarkkaavuuteen (*coordinated joint engagement*). Molemmissa tapauksissa lapsi osallistuu samaan asiaan tai esineeseen kohdistuvan tarkkaavuuden jakamiseen hoitajan kanssa. Passiivisen jaetun tarkkaavuuden tilanteessa lapsi ei kuitenkaan siirrä missään vaiheessa tarkkaavuuttaan hoitajaan vaan pitää sen koko ajan jaetussa asiassa tai esineessä. Hoitaja ja lapsi kohdistavat siis kyseisessä tilanteessa tarkkaavuutensa esimerkiksi samaan tapahtumaan, esineeseen tai asiaan, mutta vain hoitaja on tietoinen tarkkaavuuden jakamisesta. Koordinoitua jaettua tarkkaavuutta tarkoitetaan puolestaan esimerkiksi sitä, kun lapsi leikin lomassa siirtää lyhyesti huomionsa – esimerkiksi hymyilemällä tai osoittamalla – leikkiin yhtyneeseen hoitajaan. Passiivinen jaettu tarkkaavuus vaatii vähemmän lapsen tarkkaavuuden suuntaamiselta, joten se kehittyy ennen koordinoitua jaettua tarkkaavuutta.

Vuorovaikutuksen varhaisimmat merkitykset muodostuvat toiminnan ympärille (Launonen, 1994). Tähän liittyy myös *eleiden* ilmaantuminen, sillä lapsi tuottaa usein ensimmäiset eleensä jaetun toiminnan yhteydessä. Hän voi esimerkiksi käyttää jotakin esinettä ja jakaa sen samalla hoitajansa kanssa konkreettisesti leikin muodossa tai viittaamalla siihen eri keinoin. Jaettuun toimintaan ja eleisiin liittyy lapsen hieman ennen yhden vuoden ikää ilmaantuva *osoittelu* (Tomasello, 2008, 166). Osoittelulla on erilaisia tarkoituksenmukaisia tehtäviä. Sen avulla lapsi pyytää asioita aikuisilta sekä samalla jakaa huomion kohteitaan ja tunteitaan heidän kanssaan. Ennen osoittelueleen ilmaantumista lapsen tulee ymmärtää myös muiden ihmisten olevan tarkoituksellisia toimijoita, jotta hän voi ryhtyä jakamaan huomioitaan eri asioista vuorovaikutuskumppaninsa kanssa.

Myös *ääntelyllä* on keskeinen asema lapsen varhaisissa kommunikointikeinoissa (Överlund, 1994). Äännessään lapsi käyttää usein myös muita vuorovaikutuskeinojaan, esimerkiksi katsetta tai toimintaa. Ääntely on kokonaisvaltaista vuorovaikutusta, ja se vahvistaa vuorovaikutuksen syntymistä hoitajan ja lapsen välillä. Ääntelyn avulla muodostuu myös vuorottelua esimerkiksi silloin kun lapsi ja hoitaja ”keskustelevat” ei-sanallisin keinoin. Usein vuorovaikutustilanteen samanaikaisella ääntelyllä hoitaja ja lapsi jakavat tunteitaan (Van der Stelt, 1993, 127). Stern (1985, 140) korostaa, että samanaikainen ääntely

ja toiminta kuvastavat lapsen ja hoitajan välistä varsin hämmästyttävää kykyä virittäytyä vuorovaikutuksessa samalle tunne- ja vuorovaikutustasolle (*affect attunement*). Hoitaja jättää ”keskusteluissa” tilaa lapsen vastauksille ja samalla mallintaa dialogia (Överlund, 1994). ”Keskusteluhetkessä” vuorovaikutuskumppanit ovat näin vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa, jossa pidetään yllä kontaktia, luodaan mukavaa yhdessäoloa sekä välitetään tunteita.

Jo ensimmäisinä elinviikkoinaan vastasyntyneiden on havaittu kykenevän *jäljittelemään* toisten ihmisten esittämiä kasvojen ilmeitä, kuten suun avaamista ja kielen työntämistä eteenpäin (Skoyles, 1998). Tämä varhainen jäljittely on tiedostamatonta ja lapsen tahdosta riippumatonta (Alivuotila, 2010). Sen on nähty edustavan lapsen sopeutumista yhteisöön, koska jäljittelyn avulla lapsi oppii toimimaan samoin kuin muut ihmiset (Överlund, 1994). Oppimisen nähdäänkin alkavan jäljittelystä. Tutkijoiden mukaan jäljittely perustuu peilineuronijärjestelmän toimintaan (Rizzolatti & Craighero, 2004). Peilineuroneiksi sanotaan hermosoluja, joiden avulla ihmisten ajatellaan ymmärtävän muiden toimintaa ja tulkitsevan toisten ihmisten aikomuksia, ajatuksia ja tunteita. Peilineuronijärjestelmän hermosolujen avulla pystytään eläytymään muiden ihmisten asemaan. Tietoinen jäljittely on kuitenkin vaativa kognitiivinen taito (Launonen & Lonka, 2000). Ennen tämän taidon sisäistämistä lapsen tulee oppia ja toistaa omaa käyttäytymistään erilaisissa tilanteissa.

Vuorottelu muodostuu myös yhdeksi keskeiseksi varhaiseksi puhetta edeltäväksi kommunikoinnin muodoksi, jonka avulla lapsi harjoittelee vuorovaikutuksen elementtejä (Launonen, 2001). Lapsen ja hoitajan välisessä vuorovaikutuksessa on havaittavissa jo heti lapsen syntymästä lähtien keskustelunomaisia ja vuorottelevia piirteitä (Van der Stelt, 1993, 126-128). Jo silloin kun lapsi ääntelee vain itsekseen, ääntelyssä on havaittavissa vuorottelun tyyppistä rytmitystä. Vuorovaikutuksessa hoitaja mukauttaa oman toimintansa lapsen rytmiiin, ja näin lapsi oppii vuorottelun turvallisessa kiintymyssuhteessa jo ensimmäisten kuukausien aikana.

3 Vuorovaikutuksen onnistumisen haasteet vammaistyössä

Kehitysvammahuollolla ja siinä toteutuvilla asioilla on pitkä historiansa (Kärkkäinen, 1991, 37–47). Kärkkäinen esitti tutkimusaineistossaan kolme eri kehitysvammahuollon siirtymisen kehitysvaihetta. Ensimmäistä kutsutaan *vaivashoidoksi*, ja se oli vallalla Suomessa 1950-luvulle asti. Kehitysvammaiset ihmiset asuivat ja heitä hoidettiin tuolloin pääasiassa kotona. Toista vaihetta kutsutaan *kodista laitokseen* -vaiheeksi, ja se kesti 1980-luvulle asti. Tähän vaiheeseen siirryttiin teollistumisen myötä, jolloin kasvoi tarve hoitopaikoille sekä diagnosoinnille. Kodista laitokseen -vaiheessa 1970-luvun alussa hoitajat keskittyivät lähinnä perushoidon ylläpitoon. Esimerkiksi kehitysvammaisten kuntoutusta ja ympäristöolosuhteita tärkeämmiksi päivittäisiksi asioiksi muodostuivat perushoito, siisteys ja tehokkuus. Työntekijöiden tehtävinä oli hoitotyön toteutus, eikä heillä välttämättä ollut käytössään yhteisiä hoitosuunnitelmia tai -menetelmiä (Kärkkäinen, 1993, 28-30). Laitosvaihetta voidaan kuitenkin pitää tärkeänä vaiheena kuntoutuskäytäntöjen kehityksen kannalta (Launonen, 1991). Alan koulutus alkoi kehittyä, kun alettiin tarvita ammattitaitoista henkilökuntaa. 1980-luvulta lähtien alettiin perustaa uusia asuntolapaikkoja (Kärkkäinen, 1993, 28-30). Asuntoloiden perustamista perusteltiin sillä, että niissä kyettiin lisäämään kehitysvammaisten ihmisten yksilöllistä kuntoutusta sekä mahdollistamaan heille tyypillisessä yhteisössä eläminen. Kehitysvammaisilla ihmisillä oli kuitenkin edelleen vähän mahdollisuuksia saada omaa tahtoaan toteutetuksi, koska sille ei ollut tilaa rutiininomaisissa hoitokäytännöissä (Kärkkäinen, 1991, 48). Asuntoloidenkin ajatellaan voivan myös eristää kehitysvammaiset ihmiset yhteisöstä, jos laitosmaiset toimintatavat seuraavat työntekijöiden ja asukkaiden mukana (Kärkkäinen, 1993, 28–30). Myös työntekijät kokevat eri yksiköissä, ettei kehitysvammaisille ihmisille pystytä järjestämään riittävästi toimintaa.

Kolmas vaihe, *laitoksesta yhteiskuntaan*, alkoi 1980-luvulla (Kärkkäinen, 1991, 53). Tähän vaiheeseen siirryttäessä yhteiskunnassa alettiin korostaa kehitysvammaisten ihmisten oikeutta elää samalla tavoin kuin muut. Asenteet muuttuivat Suomessa tuolloin kuitenkin hitaasti. Kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuudet vaikuttaa toimintaansa olivat kyllä kasvaneet, mutta edelleenkin heillä ei joko ollut ollenkaan tai riittävästi resursseja muuttaa omia olosuhteitaan muulla tavoin kuin työntekijöiden kautta (Kärkkäinen, 1993, 29).

Kehitysvammaisten ihmisten palveluyksiköissä vuorovaikutuksen toteutumiseen tuovat haasteellisuutta myös vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kommunikointitaidot. Mo-

net heistä kommunikoivat varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa läpi elämänsä (ks. luku 2.2) (Koski ym., 2010). He sekä ymmärtävät muiden ihmisten viestintää että ilmaisevat itseään vuorovaikutustilanteissa varhaisin vuorovaikutuskeinoin eli olemuskielen avulla (Pulli ym., 2005; Vuoti ym., 2009, 10). Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset ovat usein koko elämänsä vuorovaikutuksessaan hyvin riippuvaisia kumppaninsa taidoista ja vuorovaikutuskäyttäytymisestä, koska heiltä puuttuvat edellytykset vuorovaikutustilanteen vaatiman aktiivisuuden ylläpitoon (Launonen, 2007, 96–97). Heidän vuorovaikutusrytminsä on usein hidaskäyttö ja heidän on vaikeaa ymmärtää puhuttua kieltä (esim. Koski ym., 2010). Nämä seikat saattavat johtaa siihen, että he joutuvat viettämään pitkiäkin aikoja eristyksissä tai muuten ilman sosiaalisia vuorovaikutustilanteita (von Tetzchner & Jensen, 1999; Launonen, 2007, 96–97).

3.1 Tasa-arvoisen ja toimivan vuorovaikutuksen toteutuminen

Vuorovaikutuskumppanilla on aina tärkeä rooli vuorovaikutustilanteen onnistumisessa (McNaughton & Light, 1989). Erityisen tärkeäksi toisen kumppanin rooli muodostuu silloin, kun toisen taidot ovat vähäiset. Myös puhevammaisten vuorovaikutuskumppanien mahdollisuus osallistua vuorovaikutustilanteisiin mahdollisimman itsenäisesti edesauttaa tasavertaisen viestinnän toteutumista (Launonen, 2010). Tasa-arvoinen ja toimiva vuorovaikutus ovat työyhteisöissä mahdollisia silloin, kun kaikilla on yhteinen käsitys vuorovaikutuksesta ja kommunikoinnista (Vuoti ym., 2009, 17). Jotta tasa-arvoinen ja toimiva vuorovaikutus toteutuisivat, pyritään siis vaikuttamaan ensisijaisesti puhevammaisen ihmisen lähiympäristöön eli omaisiin ja työyhteisöön (Martikainen & Burakoff, 2006; Vuoti ym., 2009, 13). Lähi-ihmisten vuorovaikutustaitojen tukemisella pyritään varmistamaan, että vaikeammin kehitysvammaisenkin ihminen pystyy kommunikoimaan parhaalla mahdollisella tavalla jokapäiväisessä arjessaan (McNaughton & Light, 1989). Tätä pidetään toimivan ja tasa-arvoisen vuorovaikutuksen perustana.

Tasa-arvoisen ja toimivan vuorovaikutuksen toteutumista voidaan tarkastella myös *epäsymmetrisen vuorovaikutuksen* käsitteen kautta (Leskelä & Lindholm, 2012). Vuorovaikutuksen katsotaan olevan epäsymmetristä silloin, kun toinen vuorovaikutuskumppani on kompetentimpi osallistuja kuin toinen. Usein vuorovaikutustilanteen toteutuminen ja kulku

ovat tällöin kompetenttimman kumppanin vastuulla. Hänellä on silloin myös vuorovaikutuskumppaniaan enemmän valtaa vuorovaikutustilanteessa. Epäsymmetrisessä vuorovaikutustilanteessa vuorovaikutus saattaa rakentua vahvasti kompetenttimman kumppanin tulkintojen varaan. Tämä on havaittu muun muassa keskusteluissa, joiden toinen osapuoli on ollut kehitysvammainen ihminen (Leskelä, 2012). Kehitysvammaisilla ihmisillä on havaittu olevan taipuvuutta myöntyvyyteen, jolla tarkoitetaan sitä, että he näyttävät usein vastaavan kysymyksiin niin kuin olettavat kysyjän toivovan. Epäsymmetrinen vuorovaikutus aiheuttaa työyhteisöissä myös epävarmuutta ja epämukavia tilanteita, joiden ratkaisemiseen työntekijät ovatkin toivoneet ohjeita ja ”työkaluja”. Erityisesti kehitysvamma-alan työntekijät ovat toivoneet lisäkoulutusta kommunikointitaitojensa kehittämiseen (McVilly, 1997). Vuorovaikutuksen ohjaamiseen liittyy kuitenkin myös riskitekijöitä (Launonen, 2007, 14). Ohjaamisen myötä jotkut työntekijät saattavat menettää kompetentimpana vuorovaikutuskumppanina taidon tulkita herkästi kehitysvammaisen ihmisen yksilöllisiä viestejä, jos he alkavat toimia tiukasti opittujen ohjeiden mukaisesti. Tällöin kasvaa riski siitä, että työntekijät näkevätkin vuorovaikutuskumppaninsa kehitysvammaisena eivätkä itsensä kanssa tasa-arvoisena yksilönä.

Molemmat vuorovaikutuskumppanit vaikuttavat siis vuorovaikutustilanteen muodostumiseen, ylläpitoon sekä samalla sen etenemiseen (Launonen, 2007, 138). Molemmat toimivat vuorotellen aloitteentekijän ja vastaanottoajan roolissa. Jos kaksi ihmistä ei ymmärrä toistensa vuorovaikutustapoja, heidän välisensä kommunikointi jää usein vähäiseksi (von Tetzchner & Jensen, 1999; Coia & Handley, 2008). Vuorovaikutustilanne saattaa jäädä myös kokonaan toteutumatta, jos toinen vuorovaikutuskumppani ei edes huomaa toisen yrittävän esimerkiksi ottaa kontaktia. Nämä tilanteet koetaan usein myös tunnepitoisesti haasteellisiksi. Jos kommunikointitapaa ei löydy motivaatiosta huolimatta, saattavat vuorovaikutustilanteet herättää vuorovaikutuskumppaneissa turhautuneisuuden, pettymyksen tai hyödyttömyyden tunteita. Toiset saattavat alkaa vältellä juuri näitä vuorovaikutuskumppaneita ja -tilanteita epämukavien tunteiden vuoksi. Tällaisten tilanteiden toistuessa kommunikointiongelmista voi tulla pysyviä. Vuorovaikutuksen varhaisten keinojen tasolla toimivalla ihmisellä saattaa ilmetä vuorovaikutustilanteissa myös haasteellista käyttäytymistä (Launonen, 2008). Jos muut ihmiset yrittävät tällaisessa tilanteessa ymmärtää hänen tunnetilojaan ja käyttäytymistään, voivat he löytää siihen ymmärrettävän syyn. Näin muut ihmiset voivat luoda tai tarjota uusia ilmaisun mahdollisuuksia varhaisten keinojen tasolla toimivalle ihmiselle muokkaamalla omaa käyttäytymistään tai tilannetta. Motivaatio oppia

myös toiselle ihmiselle luontainen tapa olla vuorovaikutuksessa edesauttaa kontaktin luomista hänen kanssaan ja mahdollistaa vuorovaikutustilanteiden toimivuuden myös hänelle (Coia & Handley, 2008).

Vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset käyttävät usein ensimmäisenä vuorovaikutusmuotoaan *ohjaavaa vuorovaikutusta*, kun he tavoittelevat vuorovaikutuksella jotakin (ks. luku 2) (Granlund & Olsson, 1994, 31–34). Sen avulla he voivat pyrkiä viestimään esimerkiksi juomisen tarpeesta. Ohjaava vuorovaikutus on tyypillisesti lyhyttä, mutta yleensä sellaisena myös tehokasta. Vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset käyttävät ohjaavaa vuorovaikutusta usein enemmän kuin *yhteyttä luovaa* ja *suuntaavaa vuorovaikutusta*. Tämä voi johtua siitä, että ympäristön ihmiset huomaavat ohjaavan vuorovaikutuksen helpommin ja reagoivat siihen paremmin. Jotta vuorovaikutus toteutuisi mahdollisimman hyvin, on tärkeää, että vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen lähi-ihmiset tietävät hänen yksilölliset tapansa ilmaista tarpeitaan. Suuntaavan vuorovaikutuksen muoto on vuorovaikutuksen muodoista monimutkaisin, ja se vaatii melko kehittyneitä ilmaisukeinoja. Tämä muoto onkin usein haasteellisin kehitysvammaisille ihmisille. Vastaanottavan vuorovaikutuskumppanin tulkinta näissä tilanteissa ratkaisee usein sen, mikä tarkoitus vuorovaikutukselle muodostuu.

3.2 Työntekijät vastavuoroisen vuorovaikutuksen mahdollistajina

Vastavuoroisen vuorovaikutuksen onnistuminen vaatii monia eri elementtejä. Onnistuminen on haasteellista, jos toisena vuorovaikutuskumppanina on vaikeasti puhevammaisen ihminen (Martikainen & Burakoff, 2006). Näiden ihmisten on usein vaikea saada itseään kuulluksi jokapäiväisessä elämässä puhe- ja kommunikointiongelmiansa vuoksi (von Tetzchner & Jensen, 1999). Vuorovaikutustilanteet eivät ole heille tällöin tasa-arvoisia vuorovaikutuskumppanien kanssa, koska vaikeasti puhevammaisten ihmisten mahdollisuudet ilmaista itseään ovat vähäiset. Yksilön kehitysvammaisuus luokin esimerkiksi työntekijöille keskustelutilanteisiin haasteita, joiden ratkaiseminen vaatii heiltä toisenlaista yhteistyötä kuin muissa keskusteluissa (Leskelä, 2012).

Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten lähimpiä vuorovaikutuskumppaneita ovat usein heidän omat avustustyöntekijänsä, joiden vuorovaikutustaidot määrittävät pitkälti sen, miten

vuorovaikutus onnistuu heidän välillään (Nind & Hewett, 2005; Forster & Iacono, 2008). Puhevammaisen ihmisen kommunikointia voidaan tukea parhaiten arjessa, jossa on riittävästi tilaa vuorovaikutukselle, ja jossa jokainen työntekijä on halukas kohtaamaan vaikeasti puhevammaisenkin vuorovaikutuskumppaninsa aidosti (Martikainen & Burakoff, 2006). Kehitysvammaisen ihmisen reaktiot ovat usein kuitenkin tavanomaisista poikkeavia, mikä voi muuttaa myös työntekijän vuorovaikutustapoja sellaisiksi, etteivät ne enää tue esimerkiksi kehitystä parhaalla mahdollisella tavalla (Överlund, 2006).

McConkeyn työryhmän (1999a) havaintojen mukaan avustustyöntekijöiden ja varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa kommunikoivien ihmisten välinen vuorovaikutus saattaa olla laadultaan heikkoa. Tutkimuksessa tuli ilmi, että vuorovaikutuksen määrä ja sisältö olivat vähäisiä. Silloinkin, kun vuorovaikutustilanteita on paljon, ne saattavat olla hyvin lyhytkestoisia ja painottua enemmän toiminnalliseen kuin sosiaaliseen vuorovaikutukseen (Markova ym., 1992). Tämän vuoksi vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutustaitojen kehittyminen ja oppiminen voivat jäädä vähänlaisiksi. Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset joutuvat usein myös tukeutumaan työntekijään vuorovaikutustilanteissa. Tämä asetelma asettaa työntekijän niin kutsuttuun kaksoisrooliin, jossa hän tukee ja avustaa vaikeimmin kehitysvammaista ihmistä tämän ilmaisussa sekä toimii tilanteessa samalla itse vuorovaikutuskumppanina (Launonen, 2010). Vuorovaikutusroolit muodostuvat tällaisessa tilanteessa epätasapainoisiksi (Antaki ym., 2007; Launonen, 2010; ks. myös Leskelä & Lindholm, 2012). Vaikeimmin kehitysvammainen ihminen ajautuu helposti vuorovaikutustilanteessa passiiviseen rooliin, jos työntekijä avustaa, ohjaa ja johtaa vuorovaikutuksen toteutumista vahvasti. McConkeyn työryhmän (1999a) tutkimus osoitti myös, että työntekijät eivät aina tee kaikkea sitä, mitä he voisivat tehdä edistääkseen vuorovaikutusta puhevammaisen vuorovaikutuskumppaninsa kanssa. Monet tutkijat pitävätkin tärkeänä, että työntekijät ottavat vastuun omien kommunikointitapojensa mukauttamisesta ja muuttamisesta vuorovaikutuskumppaninsa tarpeiden ja kykyjen mukaisiksi (esim. van der Gaag, 1998).

Vuorovaikutustaitojen yhteensopimattomuus saattaa siis ilmetä työntekijän ja vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen välillä esimerkiksi niin, että työntekijöiden on vaikea mukauttaa kommunikointitapojaan vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen taitojen mukaan (van der Gaag, 1998; Bradshaw, 2001). Kyseessä on usein uusi vuorovaikutusmalli myös työntekijöille (Forster & Iacono, 2008). He voivat joutua yhdistämään keinoja äiti–vauva-

vuorovaikutuksesta tyypilliseen aikuisten väliseen vuorovaikutukseen. Tämä asettaa haasteita heidän vuorovaikutustaidoilleen ja sitä kautta vuorovaikutuksen onnistumiselle. Työntekijät ovatkin ilmaisseet kokevansa vaikeana luoda sopivia, aikuisten välisiä, vuorovaikutusta tukevia tilanteita aikuisten vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa (Bartlett & Bunning, 1997). Monet tutkijat ovat kuitenkin korostaneet ettei ihmisen vaikea kommunikoinnin häiriö saisi määrittää ihmistä (esim. von Tetzchner & Jensen, 1999). Vaikeasti puhevammaisen ihminen ei ole vain erilaisten oireiden ja käyttäytymismuotojen kimppu, vaan hän on persoona, jolla on erilaisia, ehkä vaikeita ja monimutkaisiakin rajoitteita. Asiantuntijan, kuten yksikön työntekijän, on usein haasteellista nähdä nämä kaksi eri puolta ja ottaa ne huomioon vuorovaikutuksessa. Ensinnäkin hänen tulisi käsittää ja tiedostaa työnsä puolesta yksilön häiriöt, mutta toisaalta hänen tulisi nähdä tämä samalla tasa-arvoisena vuorovaikutuskumppaninaan. Onnistuneessa vuorovaikutustilanteessa ei riitä pelkästään jonkin tavoitteen saavuttaminen, vaan erityisen tärkeää on saavuttaa molemminpuolinen ymmärrys asiasta. Ympäristöllä onkin siis suuri rooli juuri siinä, millaisen kokemuksen vaikeimmin kehitysvammaisen ihminen saa vuorovaikutustilanteesta (van der Gaag, 1998; Bradshaw, 2001). Yhteinen kieli tai kommunikointimuotokaan ei aina riitä sellaisenaan vuorovaikutuksen syntymiseen (Överlund, 1994). Jokainen vuorovaikutustilannekin on aina erilainen, on vuorovaikutuskumppani sitten sama tai eri (Purcell, 2000).

Vuorovaikutustilanteen haastavuutta voi aiheuttaa myös se, että työntekijät käyttävät paljon sanallista kommunikointia vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa (McConkey ym., 1999a). McConkyn työryhmän tutkimuksen työntekijöiden oli usein joko itse vaikea käyttää sanatonta kommunikointia tai ymmärtää sitä kommunikointikumppanin tuottamana, kuten vartalon asennonmuutoksina, pään liikkeinä, eleinä tai ilmeinä (McConkey ym., 1999b; ks. myös Finlay ym., 2007). Vuorovaikutuskumppanien on vaikea vastaanottaa toistensa viestejä, jos ne eivät ole selkeitä molemmille (von Tetzchner & Jensen, 1999). Työntekijöiden tulisi pystyä mukauttamaan vuorovaikutus kehitysvammaisen vuorovaikutuskumppaninsa taitojen mukaan (Bradshaw, 2001). Työntekijöiden on kuitenkin havaittu käyttävän monimutkaisempaa sanallista kommunikointia juuri niiden ihmisten kanssa, joilla he kokivat olleen vähiten puhutun kielen ymmärtämisen taitoja, kuin niiden, joiden taidot olivat paremmat. On myös havaittu, että työntekijät yliarvioivat usein vaikeavammaisen kommunikointikumppaninsa ymmärtämisen taitoja etenkin silloin, kun vuorovaikutustilanne on strukturoimaton vaikeimmin kehitysvammaiselle ihmiselle (Bartlett & Bunning, 1997). Kommunikoinnin ongelmien laajuus vähentää siis selvästi vaikeimmin

kehitysvammaisten ihmisten ja työntekijöiden välisiä vuorovaikutuskontakteja (Bradshaw, 2001). Vuorovaikutustilanteessa kommunikoinnin ongelmat näkyvät vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten tavasta vastata työntekijälle tai yleisesti heidän osoituksestaan tilanteen ymmärtämättömyydestä.

Vuorovaikutuksen mahdollistumiselle asettaa haasteita myös työntekijöiden ajankäyttö (Forster & Iacono, 2008). Jo itse kontaktin luonti ja vuorovaikutuksen syntyminen vievät tavallista enemmän aikaa. Työntekijöiden työnkuvaan kuuluu kuitenkin paljon erilaisia tehtäviä (muun muassa kylvetys, ruokailu, siivous), jotka tekevät työympäristöstä kiireisen ja vievät samalla aikaa kahdenkeskeisiltä vuorovaikutustuokioilta. Työntekijöillä näyttää usein olevan ylipäänsä hyvin vähäiset mahdollisuudet käyttää aikaa sosiaaliseen kanssakäymiseen asiakkaidensa kanssa (Johnson ym., 2012).

Vaikka työntekijöillä on suuri rooli vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutuskumppaneina, työntekijän ja asiakkaan välisen positiivisen vuorovaikutussuhteen muodostumisen merkitystä on tutkittu melko vähän (Johnson ym., 2012). Johnsonin työryhmän (2012) tutkimuksessa havaittiin, että jos työntekijä ja vaikeimmin kehitysvammainen ihminen pitivät vuorovaikutustilanteessa hauskaa yhdessä, se sai aikaan positiivisia tunteita, joka auttoi heidän välisensä vuorovaikutussiteen muodostumista ja kannusti heitä aiempaa enemmän sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Vaikka vaikeimmin kehitysvammaisten kumppaneiden kommunikointikeinot olivat rajalliset, sosiaalisissa vuorovaikutushetkissä syntyi silti heidän ja työntekijän välille kekseliästä ja moninaista humoristista vuorovaikutusta. Työntekijöiden positiiviset vuorovaikutushetket asiakkaidensa kanssa kasvattivat myös työntekijöiden työviihtyvyyttä, ja samalla nämä kokemukset lisäsivät vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuksia kokea aiempaa enemmän sosiaalisia vuorovaikutustilanteita työntekijöiden kanssa.

4 Vuorovaikutusmallit voimavarana

Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset eivät välttämättä ymmärrä tyypillisesti kehittyvien ihmisten tapaa kommunikoida, ja heille itselleen kehittyy omia yksilöllisiä tapoja kommunikoida ja ymmärtää ympäristönsä tapahtumia (Coia & Handley, 2008). He saavat usein

vähemmän mahdollisuuksia vuorovaikutuskokemuksiin tai jäävät kokonaan niiden ulkopuolelle, omiin oloihinsa (Launonen, 2007, 80). Tämän vuoksi heidän on usein vaikeaa tai mahdotonta päästä osaksi yhteiskuntaa (Coia & Handley, 2008).

Työskenneltäessä vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa joudutaan usein etsimään ja yrittämään pitkäänkin, jotta löydetään toimiva vuorovaikutustapa juuri kyseisen kumppanin kanssa (Launonen, 1991). On havaittu, että vuorovaikutus onnistuu parhaiten yhteisessä toiminnassa, jossa vaikeimmin kehitysvammaisille ihmisille välittyy muusta ympäristöstä selkeitä ja erotettavissa olevia aistikokemuksia (Launonen, 2007, 81). Uusien ja erilaisten kuntoutusmuotojen kehittymisellä voidaan löytää uusia keinoja tukemaan esimerkiksi olemuskielistä vuorovaikutusta (ks. luku 2.1). Tämän kautta voi syntyä uusia kuntoutuksen tarpeita, koska uusi kuntoutuksen muoto tai malli voi palauttaa myös vanhoja asiakkaita jälleen kuntoutuksen pariin, jolloin päästään tukemaan heille tärkeitä asioita (Launonen, 1991). Työyhteisöjen avuksi onkin kehitetty erilaisia vuorovaikutuksen tukemisen malleja edistämään kehitysvammaisten ihmisten ja työntekijöiden tai heidän lähi-ihmistensä välistä vuorovaikutusta (Coia & Handley, 2008). Kansainvälisenä vuorovaikutuksen edistämisen mallina tunnetuksi on tullut esimerkiksi Nindin ja Hewettin (2005) *voimauttava vuorovaikutus (intensive interaction)*, ja Suomessa *Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen kehittäminen* -hanke eli *Osallisuuden vuorovaikutusaloitteilla, OIVA* (esim. Vuoti, Burakoff & Martikainen, 2009).

4.1 Voimauttava vuorovaikutus (Intensive Interaction)

Voimauttavan vuorovaikutuksen (*intensive interaction*) avulla pyritään tukemaan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutusta ja sosiaalisia suhteita heidän lähiympäristönsä ihmisten kanssa (Nind & Hewett, 2005, 27–28). Mallin pääajatuksena on, että vuorovaikutuskumppani opettelee vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen toisenlaisen tavan olla vuorovaikutuksessa, toisin sanoen hänen ”kielensä” ja sen ”säännöt” (Coia & Handley, 2008). Voimauttava vuorovaikutus tarjoaakin yhden tavan rakentaa vuorovaikutussuhdetta kahden ihmisen välillä. Tilanne on yleensä se, että toinen osapuoli on tyypillisiä kommunikointitapoja käyttävä ihminen ja toinen taas epätyypillisellä tai omanlaisella vuorovaikutustavalla kommunikoiva yksilö. Voimauttava vuorovaikutus -mallissa osaavatkin vuoro-

vaikutuskumppanit käyttävät kehonkieltä vuorovaikutuksen välineenä kommunikoidessaan niiden ihmisten kanssa, joita on vaikea tavoittaa vuorovaikutuksellisesti (Caldwell, 2008).

Voimauttava vuorovaikutus perustuu pohjimmiltaan vauva–hoitaja-vuorovaikutukseen (Nind, 1999; Firth ym., 2008). Toimintatapa on käytännönläheinen ja perustuu siis tyypillisen vuorovaikutuksen kehitykseen. Samalla sen tulisi olla kaikille osallistujille miellyttävä toteuttaa (Nind & Hewett, 2012, 2001, 13). Lähestymistapa on saavuttanut kehitysvammaisuuden lisäksi jalansijaa myös muilla vammaisuuden alueilla, kuten vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa, joilla on autismi tai dementoivia sairauksia (Coia & Handley, 2008). Voimauttavaa vuorovaikutusta voidaan siis käyttää monenlaisten ja -ikäisten ihmisten kanssa. Usein heillä kuitenkin ovat yhdistävänä tekijänä heikosti kehittyneet sosiaaliset ja kielelliset taidot, joihin voi liittyä muun muassa aistitoimintojen, käyttäytymisen sekä oppimisen vaikeuksia.

Voimauttava vuorovaikutus -malli perustuu ajatukseen, että jokainen ”puhuu” itselleen eli jokainen käy itsensä kanssa ”keskustelua” (Coia & Handley, 2008). Mallin avulla pyritään ymmärtämään vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen tapaa käydä tätä itsenäistä keskustelua itsensä kanssa. Tätä hänen omaa ”keskusteluaan” pyritään käyttämään vuorovaikutuksen toteutumisen apuna pyrittäessä voimauttavaan vuorovaikutukseen. Hetkissä osaavampi kumppani tarkkailee ja jäljittelee vaikeimmin kehitysvammaista ihmistä. Mallin ajattelun mukaan työntekijän tulee ensisijaisesti haluta olla vuorovaikutuksessa ollakseen tehokas vuorovaikutuskumppani (Nind, 1999). Caldwell (2008) ilmaisee itse pyrkivänsä aina ymmärtämään, mitä hänen vuorovaikutuskumppaninsa tuntee, ja näin tavoittamaan saman tunteen itselleen mahdollistaakseen vuorovaikutuksen onnistumisen.

Voimauttava vuorovaikutus -mallin käyttö ei ole vain tietyn mallin toteuttamista vuorovaikutuskumppaneiden kanssa. Ajatuksena on kunnioittaa toista, oppia toinen toisiltaan sekä osoittaa toisen ihmisen tärkeys (Caldwell, 2008). Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet voimauttavan vuorovaikutuksen edistäneen muun muassa lasten pyrkimyksiä aloittaa oma-aloitteisesti sosiaalinen kanssakäyminen vuorovaikutuskumppaninsa kanssa sekä ylläpitää sitä (Watson & Fisher, 1997).

4.2 OIVA-hanke

Suomalainen vuorovaikutusmalli, Osallisuuteen vuorovaikutusaloitteilla eli OIVA, kehitettiin Kehitysvammaliitto ry:n Tietotekniikka ja kommunikaatiokeskus Tikoteekin Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen kehittämisen -hankkeessa (Vuoti, Burakoff & Martikainen, 2009). Kehittämishankkeen tavoitteena oli luoda toimintamalli, joka voisi vahvistaa ja edistää kehitysvammaisten aikuisten vuorovaikutusta sekä kommunikointia arjessa ja yhteisöissä heidän lähi-ihmistensä kanssa (Martikainen & Burakoff, 2006). OIVA-hankkeessa koottiin ja jaettiin tietoa sekä kerättiin materiaalia, jolla pyrittiin vahvistamaan vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten ja heidän vuorovaikutuskumppaneidensa välistä vuorovaikutusta (Vuoti ym., 2009, 3). Tästä syntyi uusi OIVA-vuorovaikutusmalli®. OIVA-malli on saanut vaikutteita muun muassa voimauttavasta vuorovaikutuksesta (ks. luku 4.1) (Koski, 2014).

OIVA-vuorovaikutusmallin avulla pyritään vahvistamaan yhteisön vuorovaikutusta (Martikainen, 2015). Mallin avulla tavoitellaan yhteisöihin sellaisia toimintatapoja, joissa kaikki arjen tilanteet koetaan mahdollisuutena vuorovaikutukseen. Mallin kautta pyritään myös osoittamaan, että jokaisella yhteisön jäsenellä on mielipiteitä, joita hänen tulisi pystyä ilmaisemaan. OIVA-mallin pääajatuksena onkin, että onnistuneen vuorovaikutuksen kautta puhevammaisen ihminen voi olla yksiköissä aloitteellinen ja tasavertainen kommunikointikumppani esimerkiksi työntekijöiden kanssa.

Onnistunut vuorovaikutus perustuu aitoon, kiinnostuneeseen läsnäoloon (Vuoti ym., 2009). OIVA-hankeessa on määritelty varhaisen vuorovaikutuksen viisi peruselementtiä, jotka vahvistavat vuorovaikutusta. Näistä OIVAN kehittäjät ovat luoneet niin sanotun LOVIT®-muistisäännön, jossa kirjaimet muodostavat muistisäännön (*Läsnäolo, Odottaminen, Vastaaminen, Ilmaisun mukauttaminen ja Tarkistaminen*). Mallin toteutuksen pääelementtinä on videohavainnointi, jonka avulla työntekijät tarkastelevat vuorovaikutuksen toteutumista arjessa (Martikainen & Burakoff, 2006). Videohavainnointi keskittyy aina onnistuneisiin vuorovaikutustilanteisiin, joiden avulla pyritään saavuttamaan ja löytämään toimivia vuorovaikutuspiirteitä. Näitä onnistuneita piirteitä pyritään siirtämään yhä enemmän arjen vuorovaikutustilanteisiin.

Havaintojen mukaan OIVA-prosessi on vaikuttanut työntekijöiden ajattelutapoihin pysyvästi (Vuoti ym., 2009). Prosessin jälkeen työntekijät ovat kokeneet vuorovaikutuksen olevan tärkeämpi osa heidän työnsä sisältöä ja samalla he ovat alkaneet arvostaa aiempaa enemmän kehitysvammaisen vuorovaikutuskumppaninsa kommunikointitapoja. OIVA:n pohjalta on kehitetty myös *OIVALLA vuorovaikutus* -hanke (Martikainen, 2014). Tämä hanke hyödyntää OIVA-vuorovaikutusmallia muistisairaiden ihmisten yhteisöjen ohjaamisessa.

5 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Vuorovaikutuksen toteutuminen ja sen sisältö on yksinkertaisesti sitä, mitä kahden vuorovaikutuskumppanin välillä tapahtuu, kun he käyttävät kasvojaan, olemuskieltään ja ääntään (Nind & Hewett, 2012, 2001, 16). Vuorovaikutustuokioiden tarjoavat vaikeasti kehitysvammaiselle ihmiselle mahdollisuuden muun muassa ymmärtää vuorovaikutuksen perustaan kuuluvia taitoja sekä olla osana vuorovaikutustilanteita. Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat usein yksilöllistä huomiointia mahdollistamaan vuorovaikutuksen toteutumisen (Vlaskamp ym., 2007). Vlaskampin työryhmän tutkimus osoitti, että vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten ja työntekijöiden välinen vuorovaikutus oli päiväkeskuksessa vähäistä. Lisäksi työntekijöiden antama huomio toteutui suurimmaksi osaksi keskustelun muodossa. Tämä vaikeuttaa vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen mahdollisuutta osallistua vuorovaikutustilanteisiin. Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten ja heidän lähiympäristönsä välisen vuorovaikutuksen tukemisesta ja sen onnistumisesta on tehty Suomessa tutkimusta toistaiseksi vielä melko vähän.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa vuorovaikutusta edistämään suunnitellun HYP-mallin toimivuudesta, hyödyistä ja mahdollisuuksista työntekijöiden työvälineenä erilaisissa kehitysvammaisten ihmisten palveluyksiköissä. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia asioita HYP-mallin käytöllä saavutettiin kokeilujaksoilla. Tarkoituksena oli myös tuottaa tietoa, jota voidaan käyttää ja hyödyntää vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa, jotta he eivät jäisi ilman vuorovaikutuskokemuksia.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten työntekijät kokivat HYP-mallin toimivan vuorovaikutusta tukevana mallina?
2. Mitkä olivat työntekijöiden mukaan HYP-mallin vaikuttavuudet – sen edut ja haitat?
3. Millaisille ihmisille HYP-malli työntekijöiden näkemyksen mukaan soveltuu?

6 Tutkimusmenetelmät

6.1 HYP-malli – Huomioivaa Yhdessäoloa Päivittäin

HYP on puheterapeutti, FM Kaisa Martikaisen suomennos australialaisen puheterapeutti Sheridan Forsterin alkuperäisestä HOP-mallista - *Hanging Out Program. Interaction for People at Risk of Isolation* (Forster, 2008). HOP-mallissa on elementtejä voimauttava vuorovaikutus (*intensive interaction*) -vuorovaikutusmallista (ks. 4.1). Forstersin HOP-malli sai alkunsa hänen työskennellessään kehitysvammaisten aikuisten päiväkeskuksessa puheterapeutina. Hän havaitsi keskuksen kävijöiden jäävän vuorovaikutuksen ulkopuolelle tai saavan vuorovaikutuskokemuksia hyvin vähän. Myös keskuksen kiireinen ilmapiiri loi HOP-mallin kehitykselle tarpeen. Mallin avulla haluttiin vaikuttaa siihen, että ihminen ei jää ilman vuorovaikutusta sen vuoksi, ettei hän osaa tehdä vuorovaikutusaloitteita eikä jatkaa vuorovaikutustilannetta omatoimisesti tai että hänen yksilöllistä vuorovaikutustapaansa ei ymmärretä.

HYP on lyhenne sanoista *Huomioivaa Yhdessäoloa Päivittäin* (Martikainen, 2014). Toimintamalli on siis tarkoitettu ihmisille, jotka ovat vaarassa jäädä yksin. HYP-toimintamallia toteuttavat paljon tukea tarvitsevien ihmisten vuorovaikutuskumppanit, jotka pyrkivät toimintamallin avulla varmistamaan, ettei kukaan jää vuorovaikutuksen ulkopuolelle. HYP-mallin pääajatuksena on siis vuorovaikutuksen ja sen toteutumisen tukeminen. HYP voidaan määritellä asenteeksi sekä tavaksi olla ihmisten kanssa.

HYP-mallin toteutus on suunniteltu helpoksi. Vuorovaikutuskumppani, esimerkiksi yksikön työntekijä, viettää 10 minuutin pituisen hetken vuorovaikutukseen tukea tarvitsevan ihmisen kanssa vain hänen ehdoillaan. Tuokion ajan keskitytään täysin vuorovaikutuskumppaniin ilman erityisiä sääntöjä ja luodaan mukava yhdessäolohetki. Mallin käyttö ei vaadi erillistä koulutusta, minkä ajatellaan helpottavan sen käyttöönottoa eri yksiköissä. Näin yksiköt voivat myös mukauttaa tuokiot sopiviksi ja toimiviksi omaan arkeensa ja tarpeisiinsa. Keskeisintä on mallin tausta-ajatusten toteutuminen: työntekijän asenteen tulisi edesauttaa vuorovaikutustilanteen onnistumista ja hänen tulisi keskittyä tuokiassa vain asiakkaaseen. Näiden asioiden tulisi HYP-tuokiassa tapahtua asiakkaan ehdoilla. Ennen HYP-jakson aloitusta yksikön työntekijät kokoavat ajatuksia ja tavoitteita jaksosta. Jakson aikana mallin toteutusta seurataan seurantalomakkeilla, joihin HYP-mallia toteuttava työntekijä kirjaa vuorovaikutuksen kannalta oleelliset asiat ylös HYP-tuokioiden jälkeen (ks. myös 6.3). Jakson lopussa kirjataan yhteenveto koostelomakkeeseen kaikista seurantalomakkeista. Koostelomake toimii näyttönä siitä, miten vuorovaikutus on edistynyt HYP-mallissa mukana olleella. Lopussa yksikön työntekijät kokoavat ajatuksiaan kysymyksiä HYP-jakson lopussa -lomakkeelle, jossa mietitään mallin hyötyä ja tavoitteiden saavuttamista. Kirjallisena aineistona HOP/HYP-mallista on saatavilla noin 20 sivun pituinen info- ja opasvihko (Forster, 2008; Martikainen, 2014).

6.2 Tutkittavat

Tutkimusaineistoni tutkittavat koostuivat HYP-toimintamallia toteuttavista työntekijöistä sekä HYP-jaksossa mukana olleista asiakkaista. Käytän tutkimuksessani tutkittavista termejä *työntekijä* ja *asiakas*. Tutkimuksessani on tärkeässä osassa vuorovaikutuksen tasarvoinen toteutuminen, jossa edellä mainitut termit ovat hieman kömpelöitä kuvaamaan tutkittaviani. Valitsin monien mietintöjen jälkeen kuitenkin nämä termit kuvaamaan tutkittaviani, koska näin tutkimuksen kirjoittaminen ja lukeminen osoittautui mielekkäämmäksi.

Tutkittavat olivat erilaisten kehitysvammaisille ihmisille palveluja tarjoavien yksiköiden asiakkaita ja työntekijöitä eri puolilta Suomea. Tutkimuksessani en ilmaise tarkkoja paikkakuntia tunnistettavuuden välttämisen vuoksi. Tutkimukseni asiakkaita oli yhteensä kymmenen, joista yhdeksän oli miehiä ja yksi nainen. He olivat kehitysvammaisia, vaike-

asti kehitysvammaisia ja autistisia ihmisiä. Tutkimukseni kannalta ei ollut merkityksellistä tietää HYP-kokeilujaksossa olleiden asiakkaiden ikiä ja diagnooseja, sillä tutkin erityisesti HYP-mallin mahdollistamaa vuorovaikutusta vaikeasti puhevammaisen ihmisen ehdoilla työntekijöiden kokemuksen mukaan. Kokonaisuudessaan HYP-jaksoja oli toteuttamassa 48 työntekijää, joita oli 2–7 kutakin asiakasta kohden (Taulukko 1). Työntekijät olivat asiakkaan omia luokanopettajia, kouluavustajia, iltapäivähoitoryhmän kouluavustajia tai ryhmäkodin työntekijöitä. Kunkin yksikön työntekijöiden työryhmä oli valikoinut jaksolle asiakkaan, jonka he olivat arvelleet hyötyvän HYP-jaksosta. Kaikkien yksiköiden *HYP-käynnistäjänä* toimi puheterapeutti lukuun ottamatta yhtä yksikköä, jossa HYP-käynnistäjänä toimi lähihoitaja ja OIVA-koulutuksen (ks. Vuoti ym., 2009 ja luku 4.2) saanut työntekijä. Vuorovaikutuksen lähtökohtana oli asiakkaan käyttäytyminen. HYP-hetken aloituksesta tai ainakin sen jatkumisesta päätti aina asiakas.

6.3 Aineiston kuvaus

Tämän tutkimuksen aineiston keräsi Kaisa Martikainen Kehitysvammaliiton tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekistä. Aineisto oli kerätty vuoden 2013 syksyn ja vuoden 2014 kevään aikana kolmesta suomalaisesta yksiköstä, joissa toteutettiin Suomen ensimmäiset HYP-mallin kokeilujaksot. Tutkimuslupapyyntöt lähetettiin jokaiseen yksikköön kirjeitse vastauskuoren kera. Kaikkien yksiköiden tutkimusluvut saatiin tätä pro gradu -työtä varten vuoden 2014 toukokuussa.

Tutkimusaineistoni koostui sähköisistä ja paperisista lomakkeista, jotka olivat HYP-kokeiluyksiköiden täydentämiä seuranta- ja koostelomakkeita sekä kysely HYP-jakson toteuttaneille työntekijöille ennen ja jälkeen jakson. HYP-käynnistäjän avulla työryhmä kokosi ajatuksiaan ennen jakson aloitusta sekä määritteli tavoitteita, odotuksia ja perusteluja asiakkaan valinnalle *ennen-lomakkeelle* (liite 1). Työntekijöiden toivottiin toteuttavan HYP-tuokiota 20 kertaa jakson aikana siihen valitun asiakkaan kanssa, ja kunkin kerran jälkeen työntekijä kirjasi kyseisen kerran tapahtumat *seurantalomakkeeseen* (liite 2). Työntekijä merkitsi lomakkeeseen oman arvionsa mukaan vuorovaikutuksen kannalta hyvin ja huonosti toimineet asiat kultakin kerralta. HYP-jakson lopussa jaksolla mukana ollut työntekijä tai työryhmä kirjasi seurantalomakkeiden pääajatuksukset *koostelomakkeelle* (liite 3).

Jakson lopussa koottiin HYP-käynnistäjän avulla *jälkeen-lomakkeelle* (liite 4) muun muassa työntekijöiden kokemat jakson hyödyt ja haitat. Toteutuskerrat vaihtelivat yksilöllisesti jonkin verran, samoin lomakkeiden täytön säännöllisyys (Taulukko 1).

Taulukko 1. *Asiakaskohtaisten lomakkeiden ja HYP-mallia toteuttaneiden työntekijöiden määrät. (Asiakkaiden nimet muutettu.) Ennen- ja jälkeen-lomakkeita yhteensä kolme sivua (liitteet 1 ja 4).*

Asiakas	Seurantat.	Koostel.	Ennen ja Jälkeen	Työntekijät
Kalle	20	Kyllä	Kyllä	5 työntekijää
Kasper	17	Kyllä	Kyllä	2 työntekijää
Timo	20	Kyllä	Kyllä	6 työntekijää
Laura	18	Kyllä	Kyllä	7 työntekijää
Jari	20	Kyllä	Kyllä	3 työntekijää
Valtteri	20	Kyllä	Kyllä	6 työntekijää
Sami	12	-	Kyllä	3 työntekijää
Hannu	15	-	Kyllä	6 työntekijää
Lauri	16	Kyllä	Jälkeen-lomake	3 työntekijää
Ville	20	Kyllä	Jälkeen-lomake	7 työntekijää
Yhteensä	178 kpl	8 kpl	28 kpl	48 työntekijää

6.4 Tutkimusmenetelmänä Grounded Theory

Grounded Theory esitettiin ensimmäistä kertaa Barney Glaserin ja Anselm Straussin yhteisessä teoksessa *Discovery of Grounded Theory* vuonna 1967 (Glaser & Strauss, 1967). Metodologian ensimmäinen sanan *grounded* ('perustuva') viittaa siihen, että teorian tulee perustua empiiriseen aineistoon ja jälkimmäinen sana *theory* viittaa teorian luomiseen ja kehittämiseen (Rostila, 1991). Tarkoituksena on siis muodostaa jotain kohdealuetta tai -ilmiötä koskeva teoreettinen kuvaus. Grounded Theory -metodologia on laadullisen tutkimuksen lähestymistapa. Laadullista tutkimusta tehdään silloin, kun halutaan ymmärtää tai selvittää, mitä jollain ilmiöllä tarkoitetaan tai mikä merkitys sen taakse on kätkeytynyt (Strauss & Corbin, 1990, 19, 24). Grounded Theory on vahvasti aineistopohjainen analyysimenetelmä, ja sen analyysitapa on systemaattinen ja intensiivinen. Aineistopohjaisessa tutkimuksessa aineisto määrittää, millainen teoria analyysin pohjalta syntyy (Metsämuu-

ronen, 2011, 229). Näin aineisto itse kertoo, millaisia asioita se sisältää. Grounded Theory -metodologiaa pidetään sopivana menetelmänä, kun tutkitaan uudenaikaisessa tilanteessa tapahtuvaa toimintaa tai silloin, kun tilanteessa on mahdollisuus ennalta-arvaamattomille tekijöille (Siitonen, 1999, 27–28). Menetelmä on tarkoitettu myös ihmisten välisen sosiaalisen toiminnan ja vuorovaikutustilanteiden tutkimiseen (Martikainen & Haverinen, 2004). Sen nähdään soveltuvan näihin liittyvien yksilöllisten kokemusten ja merkitysten kuvaamiseen.

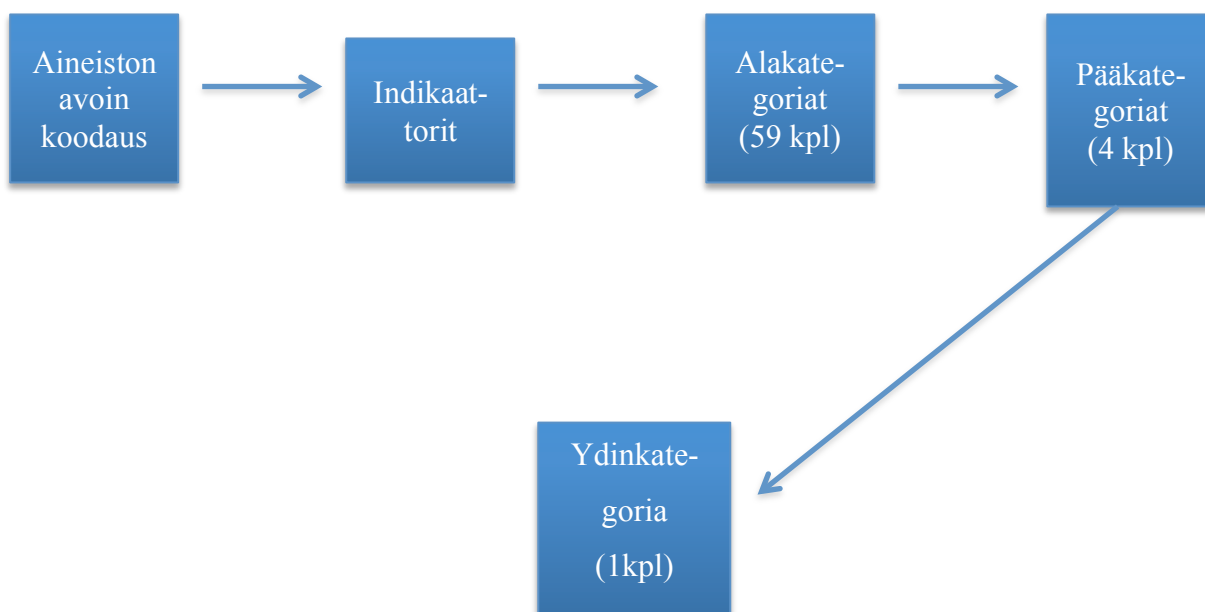
Vuosien myötä Glaserin ja Straussin näkemykset ovat eronneet Grounded Theory -metodologian peruskysymyksissä (Siitonen, 1999, 27–28). Koulukunnat jaetaan kahteen eri suuntaukseen, jotka ovat straussilainen induktiivisuus-deduktiivisuus ja glaserilainen induktiivisuus. Metodologian avulla tuotetaan substantiivinen (*substantive*) tai formaalinen (*formal*) teoria jatkuvan vertailevan analyysin (*comparative analysis*) avulla (Glaser & Strauss, 1971, 32–35). Substantiivinen teoria rajautuu ilmiötä kuvaavan ja jäsentävän teorian kehittämiseen ja keskittyy johonkin tiettyyn alueeseen, kun taas formaalinen teoria on yleisempi ja selittää useampaa eri ilmiötä.

Alkuperäisen Grounded Theory -metodologian mukaan Glaser ja Strauss (1967) ajattelivat, että metodin aineistolähtöisyyden vuoksi tiedonkeruun tulisi olla mahdollisimman avointa. He ajattelivat tutkijan aikaisempien oletusten muista tutkimuksista johtavan hänet pois tärkeän havainnon ääreltä. Myöhemmin Strauss ja Corbin hyväksyivät tutkijan aikaisemman perehtymisen aineistoon (Strauss & Corbin, 1990, 35, 41–42). Esitiedot aiheesta voivat syventää tutkijan oivalluksia sekä lisätä hänen ymmärrystään aineistosta. Lisäksi ennakotiedot voivat auttaa tutkijaa erottelemaan oleelliset asiat epäoleellisista. Toteutin tutkimukseni mukailleen Straussin ja Corbinin lähestymistapaa Grounded Theory -metodologiasta, koska koin sen palvelevan aineistoni analyysiä paremmin kuin Glaserin koulukunnan lähestymistapa. Straussin mukaan Grounded Theory -metodologian analyysiä ei tarvitse toteuttaa tiukasti ja yksityiskohtaisesti etenemisohjeiden mukaisesti, vaan tutkimusmetodia tulee käyttää niin, että se palvelee parhaalla mahdollisella tavalla tutkimusta ja sen aineistoa säilyttäen kuitenkin Grounded Theory -metodologian perusidean (Strauss, 1987, 7). Lisäksi Straussin ja Corbinin lähestymistavan mukaan analyysin jatkuvan vertailun kaksi ensimmäistä osaa ovat toteutettavissa paljon systemaattisemmin eli aineiston analyysin eteneminen voidaan kiteyttää kolmeen perusvaiheeseen: avoin koodaus, aksiaalinen koodaus ja selektiivinen koodaus (Martikainen & Haverinen, 2004).

Alla on esitetty aineistoni analyysin eteneminen Strauss'n ja Corbinin metodologisen näkökulman pohjalta. Tutkimukseni pääpaino oli kuitenkin itse aineistossa eikä Grounded Theory -metodologian kaikkien eri vaiheiden tarkassa seurannassa.

6.5 Aineiston analyysin eteneminen

Lähdin käsittelemään aineistoani ensin käymällä sen läpi kokonaisuudessaan saadakseni siitä yleiskuvan. Pintapuolista aineiston lukua voidaan kutsua löyhäksi analyysiksi, jonka avulla saadaan aineistosta kokonaiskuva (Glaser, 1978, 36). Muutin lomakkeissa mainitut asiakkaiden nimet peitenimiksi sekä työntekijöiden nimet numerokoodeiksi. Seuraavaksi kirjoitin työntekijöiden kirjoittamat paperiset seuranta- ja koostelomakkeet sähköiseen muotoon sanatarkasti. Käsittelin myös sähköiset ennen- ja jälkeen-lomakkeet uudestaan niin, että ryhmittelin ne selkeäksi kokonaisuudeksi (ks. taulukko 1 lomakkeiden lukumäärä). Näin koko aineisto oli hahmotettavissa kokonaisuutena. Päädyin jakamaan aineistoni kahteen osa-alueeseen: työntekijöiden täyttämiin ennen- ja jälkeen-lomakkeisiin sekä seurantalomakkeisiin. Edellä mainittuja lomakkeita ja koostelomakkeita apuna käyttäen olen myös luonut jokaisesta asiakkaasta yksilöllisen profiilin voidakseni tarkastella HYP-jakson vaikuttavuutta yksilöllisellä tasolla (liite 5). Alla esittämäni kuvio 1 havainnollistaa aineistoni yleisen etenemisprosessin vaiheittain.

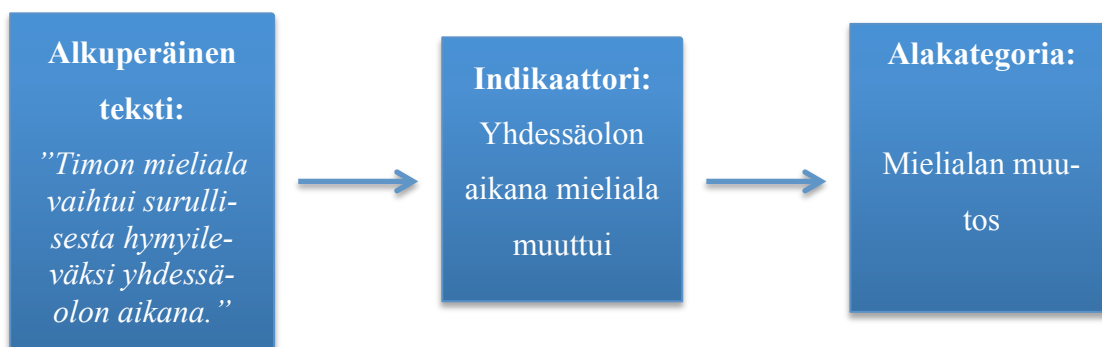

Kuvio 1 Aineiston analyysin etenemisprosessin vaiheet

6.5.1 Aineiston avoin koodaus ja sen indikaattorit

Varsinaisen analyysin aloitin avoimella koodauksella (*open coding*), jolla selvitetään mistä aineistossa on kyse (Strauss & Corbin, 1990, 61; Charmaz, 2006, 43). Avoimen koodauksen avulla pyritään tuottamaan käsitteitä aineistosta, vertailemaan sen eri osa-alueita toinen toisiinsa ja erityisesti antamaan nimiä eri tapahtumille, ilmiöille ja käyttäytymiselle aineiston tekstissä (Strauss, 1987, 25, 28; Rostila 1991, 71). Näitä avoimen koodauksen tuloksena tuotettuja ilmaisuja tai käsitteitä kutsutaan *indikaattoreiksi* (Kuvio 2). Avoimen koodauksen tulisi olla systemaattista (Strauss, 1987, 28). Aineiston tekstin analyysin tulisi olla toteutettavissa jopa sana sanalta tai lause lauseelta, jolloin koko aineisto tulee käytyä perusteellisesti läpi ja kaikki sen ilmiöt ja tapahtumat ovat nimettävissä omiksi indikaattoreikseen. Aineistosta saa tällöin hyvin läheisen kuvan, ja ajatusten käsitteellistäminen tulee selkeämmäksi (Charmaz, 2006, 11). Avoimen koodauksen avulla aineisto pilkkoutuu pienempiin osiin, jolloin sen tulkinta helpottuu eikä analyysi rajoitu pelkkään kuvailuun (Strauss & Corbin, 1990, 63-65; Charmaz, 2006, 11). Avoin koodaus myös selkeyttää aineiston merkitystä ja siinä esiintyviä tekijöitä. Tein seurantalomakkeiden sekä ennen- ja

jälkeen-lomakkeiden avoimet koodaukset ensin erikseen nostamalla molemmista aineistoista esiin niiden indikaattorit. Käsittelin aineistoja ensin kysymys kerrallaan ja muodostin kysymyskohtaisesti avoimen koodauksen avulla indikaattorit (Liitteet 1, 2 ja 4).

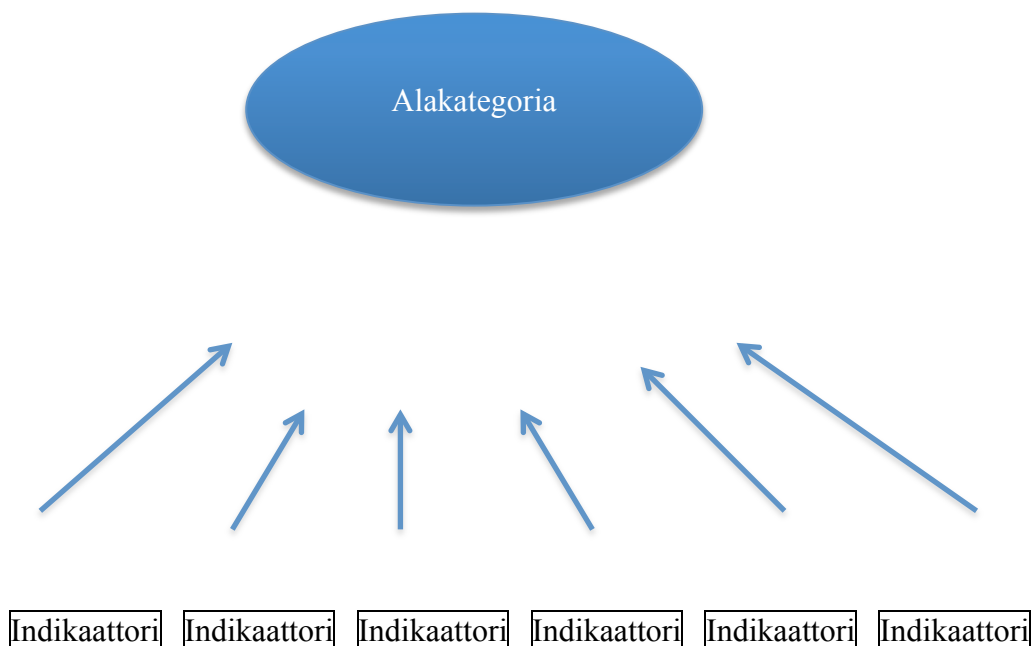

Kuvio 2 Esimerkki avoimen koodauksen avulla muodostuneesta indikaattorista ja siitä muodostuneesta alakategoriasta

6.5.2 Alakategorioiden muodostuminen

Jatkoin analyysia yhdistämällä värikoodein eri kysymysten alle muodostuneet samat tai samaa asiaa edustavat ilmaisut tai käsitteet eli indikaattorit omiksi *alakatgorioikseen*. Kuviossa 3 on esitetty soveltaen Straussin (1987) *käsiteindikaattorimalli*, jota käytin analyysissäni. Käsiteindikaattorimallin toiminta perustuu indikaattoreiden jatkuvaan vertailuun toinen toisiinsa, minkä avulla aineistosta pakotetaan nousemaan muun muassa indikaattoreiden yhdenmukaisuudet ja eroavaisuudet (Strauss, 1987, 25). Kuvio 3 havainnollistaa alakategorian muodostumisen indikaattoreista eli sen sisällöllisistä ominaispiirteistä. Alakategorioita alkoi muodostua runsaasti (59 kpl) avoimen koodauksen indikaattoreista. Kävin kaikki indikaattorit ja niistä muodostuneet alakategoriat yksitellen läpi tarkastellen niitä ensin itsenäisinä ja sen jälkeen vertaillen niitä muihin indikaattoreihin ja niistä muodostuneisiin alakategorioihin. Näin varmistuin jokaisen samankaltaisen indikaattorin ryh-

mittyneen yhteen ja muodostaneen oikean, niitä kuvaavan alakategorian. Aineiston alakategoriat ja niiden indikaattorit perusteellisesti läpi käytyäni olivat kaikki löytämäni indikaattorit asettuneet niitä kuvaavien alakategorioiden alle eli indikaattorit saturoituivat (Metsämuuronen, 2011, 232). Ennen-lomakkeista muodostui kolme eri avointa koodausta ja sen indikaattorit ja alakategoriat (A.-C.). Jälkeen-lomakkeista muodostui kahdeksan eri avointa koodausta ja sen indikaattorit ja alakategoriat (1.-8.) sekä seurantalomakkeista kaksi eri avointa koodausta sekä sen indikaattorit ja alakategoriat (sujui & ei sujunut) (Liite 6). Liitteessä 6 on myös esitetty seuranta-, ennen- ja jälkeen-lomakkeiden analyysissä muodostuneet indikaattorit ja niiden lukumäärä sekä niistä muodostuneet alakategoriat. Alakategorioiden nimet muodostuivat analyysin edetessä niitä parhaiten kuvaaviksi. Ne toimivat siis myös tutkijan työvälineenä aineistoa ryhmitellessä ja hahmottaessa. Päädyin pitämään alakategorioiden nimet samana tutkimukseni loppuun asti, jotta sekaannuksia ei syntynyt tuloksia tulkittaessa. Alkuperäiset nimet kuvaavat myös aidosti sitä, miten analyysi eteni ja miten se muodostui vaihe vaiheelta. Indikaattorit ja alakategoriat eivät välttämättä aina niminä kuvaa tai herätä välittömästi lukijassa niiden sisällöllistä merkitystä, mutta niiden sisältöön on pureuduttu tarkemmin tutkimukseni tulososassa, jolloin ne ovat paremmin ymmärrettävissä (ks. luku 7.2).

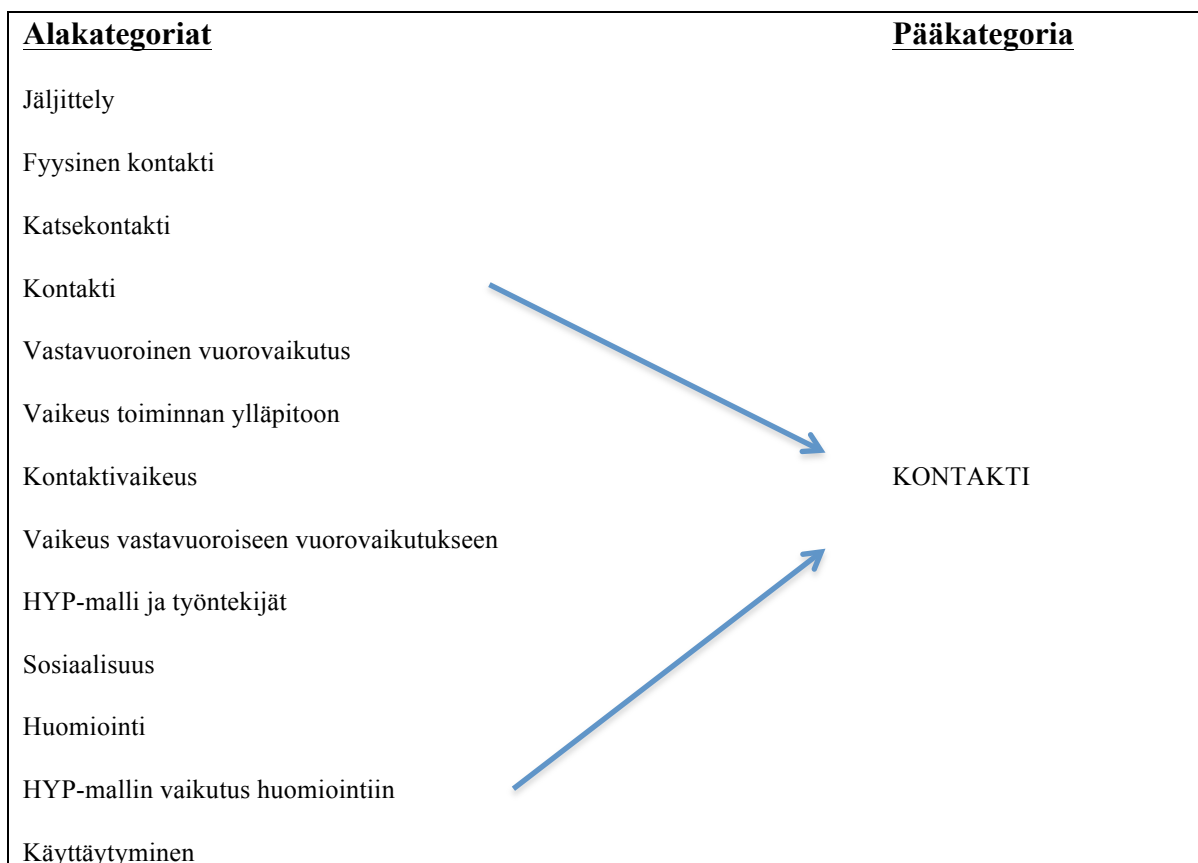

Kuvio 3 Käsiteindikaattorimalli (*Indicator-concept model*)(mukaillen Strauss 1987)

6.5.3 Pääkategorioiden muodostuminen

Alakategorioiden muodostumisen jälkeen aloin toteuttaa aksiaalista koodausta (*axial coding*), jossa avoimen koodauksen aikana pilkottu aineisto kootaan takaisin yhteen uudella tavalla ja aletaan muodostaa yhteyksiä alustavien kategorioiden välillä (Strauss & Corbin, 1990, 96–97; Martikainen & Haverinen, 2004). Alakategoriat muodostuivat siis avoimen koodauksen indikaattoreiden yhdistelemisestä. Aksiaalisessa koodauksessa alakategorioita vertaillaan systemaattisesti toisiinsa tarkastellen niiden ominaisuuksia ja ulottuvuuksia, jotta eri alakategorioiden alkuperäinen ajatus ja konteksti pysyisivät samoina (Strauss, 1987, 64). Tässä vaiheessa osissa tehty aineiston analyysin yhdistäminen yhdeksi kokonaisuudeksi tuntui luonnolliselta, koska aineiston osa-alueissa ilmeni samansisältöisiä alakategorioita. Kokosin siis yhteen kaikki aineistosta muodostuneet alakategoriat, jotka olivat ennen tätä olleet muodostuneina eri lomakkeiden ja niissä olleiden eri kysymysten alle (A.-C., 1.-8. sekä sujui ja ei sujunut, liite 6). Soveltaen jatkuvan vertailun menetelmää eri alakategorioiden ja niiden ominaisuuksien välillä pyrin hakemaan samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Käytin ryhmittelyn apuna erilaisia erityismerkkejä (esimerkiksi *), koska värikoodien käyttö olisi ollut liian samankaltainen aikaisemman analyysivaiheen kanssa.

Lopulta alakategoriat yhdistyivät melko luonnollisestikin toinen toisiinsa. Alakategorioiden ryhmittelyn apuna käytin myös memoja (*memos*) eli omien muistiinpanojen kirjoittamista (Glaser, 1978, 83; Strauss, 1987, 109; Charmaz, 2006, 11–12, 72). Memojen kirjoitus on oleellista koko analyysin ajan, koska ne auttavat indikaattoreiden sekä eri kategorioiden välisten suhteiden hahmottamista. Memojen kirjoittaminen auttoi ajatusten ja ideoiden kehittämisessä sekä samalla ne myös helpottivat aineiston sisäisten asioiden vertailua. Memojen avulla pyrin siis analysoimaan ja hahmottamaan eri alakategorioiden väliset suhteet. Samankaltaisien alakategorioiden ryhmittäessä yhteen muodostuivat aineiston pääkategoriat. Ollakseni varma alakategorioiden oikeasta pääkategoriasta palasin jälleen alkuperäisaineiston ääreen varmistamaan, etteivät pelkistettyjen käsitteiden tai ilmaisujen pääajatus tai kontekstit olleet muuttuneet tai vääristyneet analyysin eri vaiheissa. Toisin sanoen memojen käyttö sekä alkuperäisaineistoon palaaminen varmistivat alakategorioiden muodostamat pääkategoriat aineistoa parhaiten kuvaaviksi. Alakategorioista muodostui neljä eri pääkategoriaa. Kuviossa 4 on esitetty esimerkki pääkategorian *kontakti* muodostuminen sen alakategorioista.

Kuvio 4. Esimerkki alakategorioiden yhdistämisestä pääkategoriaksi

6.5.4 Selektiivinen koodaus ja ydinkategorian muodostuminen

Selektiivisellä koodauksella (*selective coding*) pyritään löytämään aineiston ydinkategoria, johon kaikki aiemmat ilmaisut, käsitteet ja eri kategoriaryhmittymät systemaattisesti linkittyvät (Strauss, 1987, 69; Strauss & Corbin, 1990, 116-117). Selektiivisen koodauksen integrointi ei juurikaan eroa aksiaalisesta koodauksesta, mutta tässä analyysin vaiheessa koodaus tapahtuu yleisemmällä ja abstraktimmalla tasolla. Palasin jälleen muodostamieni pääkategorioiden, niiden alakategorioiden ja niiden indikaattorien pariin ja vertailin niitä toisiinsa yleisemmällä tasolla pohtien, mikä niitä yhdistää. Ydinkategorian muodostuttua palasin vielä kertaalleen edellisiin analyysivaiheisiini ja varmistin jokaisen indikaattorin sopivan ydinkategoriaan. Neljästä pääkategoriasta ja näiden alakategoriaryhmittymistä muodostui yksi ydinkategoria, joka piti sisällään kaikki analyysin muodostumishaarat ja edusti hyvin koko aineistoani.

Tulososassa alla esitän tarkemmin analyysini tuottamat tulokset sekä tutkimukseni teorian, joka on rakentunut keskeisten kategorioiden ympärille. Tulososassa olen käyttänyt esimerkkikatkelmia aineistostani. Olen poistanut niistä tämän tutkimuksen osalta tarpeettomat tekstiosat merkinnällä: ...

7 Tulokset

Tutkimustulokseni muodostuivat mukaillen Grounded Theory -metodologiaa, jonka avulla käsittelin HYP-kokeilujaksossa mukana olleiden seurantalomakkeet sekä ennen- ja jälkeen-lomakkeet. Tutkimukseni teoriaksi muodostui aineiston ydinkategoria ja sen ympärillä olevat eri pää- ja alakategoriat. Aloitan tulosteni esittelyn analyysini lopputuloksesta eli ydinkategoriasta ja etenen siitä pääkategorioiden ja niiden alakategorioiden muodostumiseen. Päädyin esittelemään tulokseni lopusta alkuun -ajatuksella, koska näin analyysin eteneminen, tulosten muodostuminen ja niiden perustelu on selkeintä esittää ulkopuoliselle lukijalle.

7.1 Aineiston ydinkategoriana vastavuoroinen vuorovaikutus

Koko aineistoni ydinkategoriaksi muodostui *vastavuoroinen vuorovaikutus*. Vastavuoroinen vuorovaikutus oli mukana käsite- ja kategoriamuodossa läpi analyysini ja ilmeni säännöllisesti aineistoni eri osissa. Ydinkategorian muodostuminen oli myös itse tutkijalle yllätys, vaikka se hyvin selkeästi aineistosta lopuksi muodostuikin. Ydinkategoria on kuin aineiston pääteema, joka kokoaa koko aineiston kaikki kategoriat yhteen (Metsämuuronen, 2011, 233). Ydinkategoriana vastavuoroinen vuorovaikutus oli perusteltavissa aineiston kaikilta osa-alueilta. Se oli edustettuna koko aineiston kaikissa analyysivaiheissa ja se oli myös yhdisteltävissä jokaisen nostamani analyysivaiheen käsitteen tai kategoriamuodon kanssa. Ydinkategoria vastavuoroinen vuorovaikutus edusti aineistossa muun muassa työntekijöiden tavoitteita, toiveita, määränpäättä, toteutumaa ja joskus toteutumatta jäänyttä asiaa. Se ilmeni myös ilon aiheena sekä HYP-mallin mahdollistamana asiana. Ydinkatego-

riana vastavuoroinen vuorovaikutus edusti hyvin koko aineistoani ilmenemällä joko eri elementein tai näkökannoin. Se osoittautui myös aina olevan kaikkien asioiden taustalla.

7.2 Aineiston pääkategoriat

Aineistosta muodostettiin neljä pääkategoriaa, jotka nimettiin *yhteistyöksi*, *läsnäoloksi*, *kontaktiksi* ja *aloitteeksi*. Pääkategoria *yhteistyö* muodostui 23 alakategoriasta, joita oli tässä pääkategoriassa kaikkein eniten. Pääkategoria *läsnäolo* muodostui 16 alakategoriasta, pääkategoria *kontakti* 13 alakategoriasta ja pääkategoria *aloite* seitsemästä alakategoriasta. Aineiston koon vuoksi nostin jokaisesta pääkategoriasta sen tärkeimmät ja aineistoa parhaiten kuvaavat alakategoriat esimerkkinä tuloksieni muodostumisesta. Esittelen nämä alakategoriat pääkategorioiden alla: ensimmäisenä seurantalomakkeiden, toisena ennenlomakkeiden ja viimeisenä jälkeen-lomakkeiden alakategoriat. Olen myös kuvannut tuloksiani alkuperäisaineiston esimerkkien avulla. Esittelen yksityiskohtaisemmin erityisesti ne aineiston osa-alueet, jotka havainnollistavat tulosteni muodostumista. Mainitsen kuitenkin jokaisen pääkategoriakappaleen lopussa myös sen muut alakategoriat. Tarkimmin esittämäni alakategoriat eivät aina ole useimmin esiintyviä alakategorioita, koska suuri lukumäärä viittasi aineistossani usein toistoon. Esimerkiksi työntekijät kuvasivat vuorovaikutuksen onnistumista seuraavan tyyppisillä lauseilla: ”*Vuorovaikutus sujui hyvin*” (Timo, Seurantalomake, toistettu lomakkeissa 8 kertaa). Tutkimusta ja analyysia tehdessäni otin huomioon kuitenkin kaikki työntekijöiden lauseet, mutta ryhmittelin samaa asiaa edustavat asiat omiksi alakategorioikseen. Alla olen esittänyt tarkemman kuvauksen alakategorioista ja niiden sisällöistä.

7.2.1 Yhteistyö

Pääkategoria *yhteistyö* nousi esiin aineistosta monella eri aineiston osa-alueella työntekijöiden kommentoidessa asiakkaan yhteistyöhalukkuutta HYP-tuokioissa (Taulukko 2). Aineiston analyysin aloittaessani *yhteistyö* muodostui kuitenkin ensin omaksi alakategoriakseen (ks. luku 8.2.2). Aineistosta kävi ilmi työntekijöiden toive asiakkaan yhteistyöha-

lukkuudesta, mikä oli nähtävissä jo sen kirjaamisten lukumäärässä: ”*Toimi työntekijän pyynnöstä*” (Sami, Seurantalomake, toistettu lomakkeissa 18 kertaa) ja ”*Ville luotti hoitajaan ja oli motivoitunut*” (Ville, Seurantalomake, 20. kerta). Työntekijöiden monet maininnat asiasta osoittivat, että yhteistyön onnistuminen oli heille tärkeä asia. Se koettiin tärkeäksi, koska yhteistyön onnistuessa myös vastavuoroisen vuorovaikutuksen luonti HYP-tuokioon mahdollistui: *Pyysin Samia välillä katsomaan silmiin, jonka Sami pyydettyäessä hyvin tekikin*” (Sami, Seurantalomake, 11. kerta).

Taulukko 2 Pääkategorian yhteistyö alakategoriat ja niiden mainintojen lukumäärät aineistossa

Yhteistyö (23 kpl)	
Yhteistyö (32 kpl)	Häiriötekijät (24 kpl)
Käyttäytyminen (22 kpl)	HYP-tuokiossa sujuneet asiat (19 kpl)
Asiakas (18)	Työntekijöiden toiminnassa muutos (17kpl)
Negatiivinen reaktio (toiminnasta) (13 kpl)	Asiakkaasta esiin tulleet piirteet (13 kpl)
Millainen asiakas on (11 kpl)	Dokumentoinnin hyödyt (11 kpl)
Keinot (10 kpl)	Työntekijän henkilökohtainen kokemus(7 kpl)
Suunnittelu (7 kpl)	Työntekijöiden toive asiakkaalle (6 kpl)
Tuokiossa ei-sujuneet asiat (5 kpl)	Sisältö (5 kpl)
Mainittu jatkettavan (5 kpl)	Ymmärrys (4 kpl)
Arjen muutos (4 kpl)	HYP-malli ja asiakas (3 kpl)
Työntekijöiden tarve (3 kpl)	Ulkopuolinen käynnistäjä (3 kpl)
Ymmärrys HYP-tuokiossa (2 kpl)	

Häiriötekijät. Työntekijät raportoivat lomakkeissa häiriötekijöistä, jotka häiritsivät yhteistyötä HYP-hetkissä. Yleisin työntekijöiden nimeämä häiriötekijä oli asiakkaan keskittymisen herpaantuminen. Keskittymistä haittasivat yleensä muut yksikön ihmiset, jotka asiakas esimerkiksi kuuli tai näki. Häiriötekijöitä olivat myös muut erinäiset asiat, jotka joko estivät HYP-hetken toteutumisen tai johtivat sen päättymiseen. Työntekijät kirjasivat esimerkiksi tilamuutosten toimineen häiriötekijöinä: ”*Naapurisolussa pientä ahdistuneisuutta*” (Timo, Seurantalomake, 2. kerta). Myös samassa tilassa olleet erilaiset esineet häiritsivät asiakkaan keskittymistä: ”*Jarin keskittymistä haittasi kun pyörätuoli oli huoneessa*” (Jari, Seurantalomake, 1. kerta). HYP-hetkiä häiritsivät myös asiakkaiden mielialat: ”*Paha mieli pilasi aikalailla kaikki mitä yritettiin tehdä*” (Sami, Seurantalomake, 3. kerta) ja ”*Osa ajasta meni Samin kiukkua rauhoittellessa*” (Sami, Seurantalomake, 5. kerta).

Negatiivinen reaktio (toiminnasta). HYP-hetkissä kaikki työntekijöiden yritykset ja tekemiset eivät aina toteutuneet suunnitellusti. Työntekijän toiminta aiheutti joissain tilanteissa asiakkaassa negatiivisen reaktion: *”Kun ääntelin kovemmalla äänellä (samalla lailla kuin hän) Jari puri kättäni”* (Jari, Seurantalomake, 3. kerta). Myöskään työntekijän kosketus ei aina ollut asiakkaalle mieluinen: *”Kosketuksesta Jari ei tänään pitänyt, hän työnsi minut pois läheltään”* (Jari, Seurantalomake, 2. kerta) ja *”Jari ei tykännyt, kasvoilla tiukka ilme. Tuijotti vain hoitajaa ja veti jalkansa pois”* (Jari, Seurantalomake, 6. kerta). Työntekijät kirjasivat myös itse HYP-tuokion herättäneen vahvoja tunteita asiakkaissa: *”Levottomuutta HYP-hetken jälkeen, mikä päättyi ovien paiskomiseen”* (Sami, Seurantalomake, 9. kerta) sekä *”Ville innostui liikaakin ja halusi hetken jälkeen purkamaan kaappia”* (Ville, Seurantalomake, 6. kerta).

Työntekijän henkilökohtainen kokemus. Itse HYP-malli ja sen tuokioiden toteutus herättivät työntekijöissä erilaisia ajatuksia: *”Tilanteet ovat teennäisiä, koska Hannun kanssa ja perusarkeen ylipäättään kuuluu automaattisesti ”HYPEÄ”. Se on perusedellytys jo kaikelle päivätoiminnalle”* (Hannu, Seurantalomake, 4. kerta). Työntekijät kirjasivat seurantalomakkeisiin myös kokemuksiaan HYP-tuokioiden vuorovaikutuksen onnistumisen vaihtelevuudesta: *”Hetki tuntui eilen sujuvan paremmin. Minä en ollut tyytyväinen tähän päivään (Hyp-hetkeen)”* (Jari, Seurantalomake, 17. kerta). Työntekijät kirjasivat seurantalomakkeisiin myös omat epäilyksensä siitä, miksi HYP-tuokio ei sillä kerralla ollut onnistunut: *”Hoitajan osoittaman tekeminen (Valtteri piti saada tulla itse) ja liian selkeä ohjaus”* (Valtteri, Seurantalomake, 3. kerta) ja *”Itselle epävarmuus, tulisiko antaa vihje vai odottaa Kallen aloitetta”* (Kalle, Seurantalomake, 5. kerta).

Työntekijöiden toive asiakkaalle. Ennen HYP-jakson aloitusta työntekijät pohtivat asioita, joista he toivoivat asiakkaan hyötyvän HYP-jaksossa ja sen tuokioissa. Yleisesti työntekijät toivoivat HYP-jaksolta mukavaa yhdessäoloa: *”Toivomme sen tuottavan hyvää mieltä niin hänelle kuin meille hoitajillekin”* (Laura, Ennen-lomake). Työntekijät toivoivat HYP-jakson avulla saavuttavansa tai kykenevänsä luomaan ympäristön, jossa asiakas tuntisi olonsa turvalliseksi: *”Tavoittemme on että Jari tuntisi yhdessäolon turvalliseksi HYP-hetkissä, ymmärtäen että hän ohjaa”* (Jari, Ennen-lomake) sekä *”Hän luottaa enemmän, pyytää enemmän ja tulee pois omasta maailmastaan”* (Hannu, Ennen-lomake). Työntekijät toivoivat myös yhteistyön ja vastavuoroisen vuorovaikutuksen lisääntyvän asiakkaan ja

työntekijän välillä HYP-jakson tarjoamilla työkaluilla: *”Toivoisimme, että löytyisi yhteinen kieli, muukin kuin huutaminen”* (Sami, Ennen-lomake).

Millainen asiakas on. HYP-jakson lopussa asiakkaista oli ilmennyt erilaisia piirteitä, joita työntekijät eivät olleet aiemmin havainneet. Nämä piirteet olivat ilmenneet lähemmän tutustumisen myötä tai ne olivat tulleet ilmi HYP-tuokioissa: *”Hänelle on tullut enemmän omaa tahtoa”* (Jari, Jälkeen-lomake). Työntekijät kirjasivat myös, että he olivat oppineet tuntemaan asiakkaan HYP-tuokioiden avulla paremmin ja että he olivat havainneet molempien osapuolten nauttineen tuokioista: *”Olemme oppineet tuntemaan HYP-jaksoon osallistuneen asiakkaan aiempaa paremmin. Tiedämme nyt paremmin esim. mistä asioita hän pitää ja ei pidä. ... Sekä asiakas että työntekijät ovat kokeneet iloa. Asiakkaasta on tullut kivoja puolia esiin”* (Laura, Jälkeen-lomake). Eräs työntekijä kirjasi jälke-lomakkeeseen asiakkaan elämänlaadun kohentuneen HYP-jakson myötä, kun asiakkaalle oli tullut arkeen tilanteita, joissa edettiin vain hänen ehdoillaan.

Työntekijöiden toiminnassa muutos. HYP-jakson päätyttyä työntekijät olivat kirjanneet jälke-lomakkeille omassa toiminnassaan ilmenneitä muutoksia. Tällaisia olivat muun muassa oman asenteen vaikutus vuorovaikutuksen onnistumiseen: *”Oma mieliala tilanteessa on tärkeä ja muuttunut. Olemme olleet tilanteessa asenteella, että vuorovaikutus voi onnistua”* (Sami, Jälkeen-lomake). HYP-jakson jälkeen työntekijät olivat alkaneet pohtia vuorovaikutuksen merkitystä ja sen toteutumista: *”Aloimme miettiä vuorovaikutusta enemmän ja toisella tavalla kuin ennen. Tuli vähän huono omatunto, kun mietimme, että kaikki ihmiset tarvitsevat vuorovaikutusta, mutta saavatko he sitä oikeasti”* (Laura, Jälkeen-lomake). Työntekijät olivat tiedostaneet asiakkaiden aloitteiden huomaamisen ja tehneet siitä lukuisia kirjauksia: *”Oma vuorovaikutustapani on muuttunut. Olen nyt avoimempi huomaamaan asiakkaan taitoja. Aiemmin olin tilanteissa itse ohjaava, nyt huomaan asiakkaan aloitteita ja seuraan niitä”* (Laura, Jälkeen-lomake) sekä samalla olemaan läsnäolevampia arjessa: *”Mietimme miten olemme läsnä... Huomaamme aloitteet. HYPetämme. Pysähdyimme tilanteisiin ja olemme paremmin läsnä”* (Jari, Jälkeen-lomake) ja *”HYP-hetkissä me aikuiset olemme läsnä”* (Hannu, Jälkeen-lomake). Työntekijät olivat alkaneet pohtia ja toteuttaa huomioivaa yhdessäoloa myös muiden yksikön asiakkaiden kanssa HYP-mallin innoittamana: *”Huomioimme enemmän muidenkin asiakkaiden tarvetta huomioivaan yhdessäoloon”* (Jari, Jälkeen-lomake).

Pääkategoriaa *yhteistyö* oli lisäksi muodostamassa kolme alakategoriaa, joiden asioita työntekijät olivat kirjanneet ennen HYP-jakson aloitusta. Yksi niistä oli **HYP-malli ja asiakas**, joka käsitteli työntekijöiden ajatuksia HYP-mallin hyödyistä heidän yhteisölleen. Työntekijät toivoivat oppivansa tuntemaan asiakkaan paremmin ja pääsevänsä osaksi hänen maailmaansa. Ennen-lomakkeista omaksi alakategoriakseen muodostui myös **työntekijöiden tarve**, jonka muodostivat työntekijöiden ajatukset siitä, minkälaista tietoa he toivoivat saavansa HYP-jaksolle valitusta asiakkaasta. He toivoivat saavansa tietoa asiakkaan vuorovaikutustavoista sekä löytävänsä uusia kommunikointimahdollisuuksia hänen kanssaan. Ennen-lomakkeiden asioista muodostui myös alakategoria **ymmärrys**. Työntekijät toivoivat, että HYP-jakson avulla asiakas ymmärtäisi olevansa osa yhteisöä. Samalla he toivoivat, että asiakas ymmärtäisi vaikuttavansa HYP-tuokion kulkuun ja ettei häneltä vaadita näissä tuokioissa mitään.

Pääkategoriaa *yhteistyö* oli lisäksi muodostamassa seitsemän alakategoriaa, joiden asioita työntekijät olivat kirjanneet HYP-jakson lopussa jälkeen-lomakkeille. Alakategoria **ymmärrys HYP-tuokiossa** muodostui työntekijöiden pohdintoista jakson merkityksestä asiakkaalle. Työntekijät mainitsivat asiakkaan saaneen kokemuksia siitä, että hänen tekemisellään on merkitys, sekä siitä, että työntekijät ovat häntä varten. Jälkeen-lomakkeiden asioista muodostui myös alakategoria **arjen muutos**, jossa työntekijät ilmaisivat asiakkaiden päiviin tulleen enemmän sisältöä ja aktiviteetteja HYP-jakson myötä. HYP-tuokiot olivat tarjonneet asiakkaille myös uusia kokemuksia työntekijöiden läsnäolosta.

Jälkeen-lomakkeiden loppukysymykset käsitelivät mallin dokumentointia, johon liittyvistä kirjauksista erittelin omaksi alakategoriakseen **dokumentoinnin hyödyt**. Työntekijät mainitsivat toisen työntekijän kirjoittaman seurantalomakkeen lukemisen olleen hyödyllistä, koska tämän avulla heidän oli helpompi suunnitella omaa HYP-tuokiota ja vertailla niitä toinen toisiinsa. Dokumentoinnin avulla työntekijät pystyivät seuraamaan asiakkaan edistymistä ja samalla kirjaukset synnyttivät keskustelua ja pohdintaa työntekijöiden välillä. Jälkeen-lomakkeilla työntekijät vastasivat myös siihen, millaisia asioita he säilyttäisivät edelleen, jos aloittaisivat uuden HYP-jakson. Näistä asioista muodostui kaksi alakategoriaa. Ensimmäisen alakategorian, **suunnittelu**, kirjaukset olivat pohdintaa siitä, että työntekijät olivat ajatelleet sopivansa työryhmässä yhdessä HYP-tuokioiden pitäjät etukäteen, miettivänsä asiakkaalle sopivan ajankohdan tuokion toteutukselle sekä poistavansa tuokioista häiriötekijät. Toisen alakategorian **sisältö** kirjaukset olivat työntekijöiden pohdintaa siitä,

kuinka he voisivat toteuttaa tuokiota joustavammin ja yksilöllisiä tarpeita huomioiden sekä lopettaa tuokiot selkeämmin. Jälkeen-lomakkeiden loppukysymyksissä käsiteltiin myös HYP-käynnistäjän roolia, ja näistä asioista muodostui alakategoria ***ulkopuolinen käynnistäjä***, jonka työntekijät kokivat hyvänä. Omaksi alakategoriakseen muodostui myös ***mainittu jatkettavan***. Suurin osa työntekijöistä mainitsi halustaan jatkaa HYP-tuokioita asiakkaan kanssa.

Pääkategoriaa *yhteistyö* olivat lisäksi muodostamassa alakategoriat ***HYP-tuokiossa sujuneet asiat*** sekä ***HYP-tuokiossa ei-sujuneet asiat***. Näiden alakategorioiden asiat käsittelevät HYP-tuokioissa tehtyjen asioiden toimivuutta. Työntekijöiden kirjausten mukaan HYP-tuokioissa sujuneita asioita olivat muun muassa kahdenkeskeinen aika asiakkaan kanssa, joka loi rauhallisen ja huomioivan ilmapiirin, sekä HYP-mallin tuokion kesto. HYP-tuokiossa taas ei-sujuneet asiat olivat työntekijöiden mielestä tilaongelmia tai nopeasti muuttuvia tekijöitä.

7.2.2 Läsnäolo

Pääkategoria *läsnäolo* muodostui alakategorioista, joissa ilmeni työntekijöiden ja asiakkaiden läsnäolo HYP-tuokioissa (Taulukko 3).

Taulukko 3 Pääkategorian *läsnäolo* alakategoriat ja niiden mainintojen lukumäärät *aineistossa*

Läsnäolo (16 kpl)	
Läsnäolo (60 kpl)	Vastavuoroinen vuorovaikutus (28 kpl)
Toiminnan ylläpidon vaikeus (21 kpl)	Henkilökohtainen huomio (19 kpl)
Asiakas (18 kpl)	Vuorottelu (16 kpl)
Asiakkaasta esiin tulleet piirteet (13 kpl)	HYP-mallin hyöty (11 kpl)
Keinot (10 kpl)	Mielialan muutos (8 kpl)
Työntekijät (8 kpl)	Asiakkaan ehdoilla (6 kpl)
Vuorovaikutuksen merkitys (6 kpl)	Herkkyys aloitteille (4 kpl)
HYP-malli (2 kpl)	Työntekijöiden hyöty HYP-mallista (2 kpl)

Läsnäolo. Aineiston analyysin aloittaessani pääkategoria *läsnäolo* muodostui ensin omaksi alakategoriakseen samalla tavoin kuin edellä kuvattu pääkategoria *yhteistyö*. Työntekijät raportoivat usein seurantalomakkeissa siitä, miten asiakas oli läsnä HYP-tuokioissa. Asiakkaan hyvään läsnäoloon vaikutti paljon hänen mielialansa: *”Oli tosi hyvällä päällä ja naureskeli”* (Timo, Seurantalomake, 13. kerta). Erityisesti työntekijät kirjasivat asiakkaan positiiviset mielialat, kuten naurun: *”Hän nauroi ääneen mikä on melko epätavallista”* (Jari, Seurantalomake, 16. kerta). Myös asiakkaan tuokiossa osoittama läsnäolon intensiteetti oli työntekijöille tärkeä kirjaamisen aihe: *”Oli hyvin katsekontaktissa, reagoi kysymyksiin. ... Hannu hyväntuulinen ja huumorilla mukana”* (Hannu, Seurantalomake, 4. kerta), *”Tällä kertaa Kasperin jaksoi keskittyä eikä huomio kiinnittynyt ympäristöön”* (Kasperin, Seurantalomake, 11. kerta) ja *”Hetki sujui hyvin vaikka ympärillä oli hälinää”* (Kasperin, Seurantalomake, 14. kerta). Myös asiakkaan erilainen, tyypillisestä arjesta poikkeava läsnäolon muutos oli kirjattu seurantalomakkeisiin: *”Selvästi koko keho rentoutui ja silmät painuivat kiinni päähieronnassa”* (Timo, Seurantalomake, 10.kerta).

Henkilökohtainen huomio. Työntekijät kirjasivat seurantalomakkeille huomioita HYP-tuokioiden molemminpuolisesta läsnäolosta. Näissä kirjauksissa tuli hyvin ilmi asiakkaan huomioiminen ja vastavuoroisen vuorovaikutuksen toteutumisen merkitys: *”Selkeästi HYP-hetket on mielekkäitä...”* (Kasperin, Seurantalomake, 5. kerta) ja *”Nautti huomiosta, oli onnellinen”* (Valtteri, Seurantalomake, 18. kerta). Lisäksi työntekijän henkilökohtainen ja jakamaton huomio oli tärkeää HYP-hetkissä mukana olleille asiakkaille: *”...Kasperin selkeästi tiesi, että saa jakamattoman huomion ja aloitti itse ”keskustelun” ja odotti hoitajan vastausta tuomalla korvansa hoitajan kasvoihin päin”* (Kasperin, Seurantalomake, 4. kerta), *”...Valtteri tuntui saavan omasta mielestään merkityksellistä vuorovaikutusta”* (Valtteri, Seurantalomake, 7. kerta). HYP-hetkien tuoma yhdessäolo tuotti myös paljon iloa: *”Laura kikatti ja nauroi, selvästi nautti yhdessäolosta”* (Laura, Seurantalomake, 8. kerta) ja *”Hannusta huomasi että hän tykkäsi hetkestä. Hymyili ja naurahti”* (Hannu, Seurantalomake, 12. kerta).

Mielialan muutos. HYP-tuokioilla osoittautui olevan vaikutusta asiakkaiden mielialojen muutokseen, joista työntekijät kirjasivat havaintoja seurantalomakkeille. HYP-tuokioiden tarjoama toisen ihmisen huomio ja vuorovaikutus paransivat asiakkaiden alakuloista mielialaa: *”Timon mieliala vaihtui surullisesta hymyileväiseksi yhdessäolon aikana”* (Timo, Seurantalomake, 6. kerta) ja *”Oli synkkä ennen hetkeä, ilme muuttui iloisemmaksi”* (Ville,

Seurantalomake, 7. kerta). Työntekijät kirjasivat HYP-tuokiolla olleen asiakkaisiin myös rauhoittava vaikutus: *”Hannun ”ahdistuneisuus” rauhoittui ja kiva, että hän keskittyi oudossa ympäristössä”* (Hannu, Seurantalomake, 10 kerta) ja *”Tilanne sujui yllättävän hyvin ja sillä tuntui olevan rauhoittava vaikutus”* (Ville, Seurantalomake, 13. kerta).

Asiakkaan ehdoilla. HYP-mallin ajatuksena on, että itse tuokiot ja niissä tehdyt asiat toteutetaan tasa-arvoisesti asiakkaan ehdoilla. Työntekijät olivat kirjanneet seurantalomakeisiin HYP-tuokiossa asiakkaan ehdoilla toimivia asioita: *”Koko tilanne sujui ihan mukavasti kun en estellyt Samia millään tavalla tai myöskään tyrkyttänyt liian voimakkaasti mitään toimintaa. Ohjasin ja ehdottelin ja ”kuuntelin”* (Sami, Seurantalomake, 1. kerta) ja *”...ei strukturoitu hetkeä mitenkään, se saattoi edes auttaa onnistumista”* (Valtteri, Seurantalomake, 2. kerta). Työntekijät kuvasivat asiakkaan määrittäneen itselleen sopivan läheisyyden ja kosketuksen määrän HYP-tuokioissa, mikä myös loi onnistunutta vuorovaikutustilannetta: *”Valtteri johdatteli ja sai päättää läheisyyden määrästä ja kestosta, selvästi nautti tilanteesta”* (Valtteri, Seurantalomake, 9. kerta). HYP-tuokiot toteutuivat joskus myös asiakkaan omasta aloitteesta: *”Tuokio tapahtui Valtterin aloitteesta...”* (Valtteri, Seurantalomake, 17. kerta), ja asiakas saattoi myös ohjata sitä: *”Asiakas lähti itse ohjaamaan tilanteita ja hoitaja myötäili”* (Valtteri, Seurantalomake, 12. kerta).

Vuorovaikutuksen merkitys. Työntekijät kirjasivat ennen HYP-jakson aloitusta millaista hyötyä heillä olisi HYP-mallista omassa työyhteisössään. Työntekijät pohtivat muun muassa ajankäyttöä ja vuorovaikutuksen toteutumista työympäristössään: *”Itseä harmittaa, ettei ole vuorovaikutushetkiä. Niistä tulisi itsellekin hyvä olo”* (Sami, Ennen-lomake) sekä vuorovaikutustilanteiden sisältöä: *”Aika menee usein muuhun kuin vuorovaikutukseen (= kieltämiseen, ohjaamiseen, kurinpitoon)”* (Sami, Ennen-lomake). Ennen HYP-jakson aloitusta työntekijät pohtivat myös omaa käsitystään vuorovaikutuksesta: *”Vuorovaikutustapamme muuttuu käsityksestä läsnäoloon”* (Hannu, Ennen-lomake) sekä sitä, miten hyvin he ylipäänsä tunsivat asiakkaan ja hänen yksilölliset tapansa olla vuorovaikutuksessa: *”...lisää tietoa hänen tavastaan olla vuorovaikutuksessa...”* (Hannu, Ennen-lomake).

HYP-mallin hyöty. HYP-jakson jälkeen työntekijät pohtivat HYP-mallin sopivuutta omaan työyhteisöönsä sekä yleisiä ajatuksia HYP-mallin hyödyistä: *”...10 minuuttia on lyhyt aika ja hyvin järjestettävissä koulupäivään”* (Kalle, Jälkeen-lomake). HYP-malli herätti työntekijöissä ajatuksia vuorovaikutuksen ja läsnäolon tärkeydestä ja sen merkityksestä: *”HYP-*

hetkien toteuttaminen edellyttää virittäytymistä tekemiseen ja vuorovaikutukseen asettautumista” (Laura, Jälkeen-lomake). HYP-mallin kautta heräsi ajatuksia myös vuorovaikutuksen intensiteetistä ja sen laadusta: *”Vuorovaikutusta on päivän mittaan eri tilanteissa, mutta HYP-hetkissä vuorovaikutus on aktiivisempaa”* (Laura, Jälkeen-lomake). Kaikki HYP-mallin kokeilujaksossa mukana olleet yksiköt ilmaisivat mallin sopineen hyvin heidän yhteisöihinsä muun muassa sen helppouden vuoksi, ja jokaisen asiakkaan kanssa he olivat kokeneet positiivisia yhdessäolohetkiä.

Työntekijät. HYP-jakson aikana ja sen jälkeen työntekijät pohtivat enemmän omaa toimintaansa vuorovaikutuskumppanina: *”...onko myös oma tapani kohdata hänet nyt erilainen – heijastuuko muuttunut vuorovaikutustapani hoitotilanteisiin ja saa ne sujumaan?”* (Laura, Jälkeen-lomake). Työntekijät kirjasivat huomioita vuorovaikutuksen onnistumisen elementeistä, joita he olivat kokeneet HYP-jakson aikana: *”On tärkeää rauhoittua vuorovaikutukseen siten kuin HYP:ssä tehdään. Monesti oma toimintatapa on fiksoitunut. HYP herätti miettimään ja omasta toimintatavasta tuli läsnäolevampi”* (Sami, Jälkeen-lomake). HYP-jakson avulla työntekijät saivat enemmän tietoa asiakkaan käyttäytymisestä, ja samalla jakso antoi heille entistä paremmat työkalut asiakkaan käyttäytymisen tulkintaan: *”...nyt on helpompi reagoida käyttäytymiseen koska tiedämme hieman enemmän syitä Timon käyttäytymiselle”* (Timo, Jälkeen-lomake). Yleisesti työntekijät kommentoivat aidon, läsnäolevan vuorovaikutuksen toteutumisen merkityksen olevan suuri: *”Vastavuoroisuuteen on tärkeää kiinnittää huomiota”* (Sami, Jälkeen-lomake).

Pääkategoriaa *läsnäolo* oli lisäksi muodostamassa viisi muuta alakategoriaa. Työntekijöiden ennen-lomakkeille kirjaamista asioista omaksi alakategoriakseen muodostui **HYP-malli**. HYP-mallin nähtiin toimintatapana, jonka tavoitteena oli vastavuoroinen vuorovaikutus. Työntekijät toivoivat HYP-jaksoa aloittaessaan jakson muuttavan myös heidän omaa käyttäytymistään vuorovaikutteisemmaksi sekä edistävän heidän ammatillista kehittymistään. Nämä asiat muodostivat alakategorian **työntekijöiden hyöty HYP-mallista**. Jälkeen-lomakkeille työntekijät kirjasivat asioita, joista muodostui alakategoria **herkkyys aloitteille**. Tämän alakategorian muodostivat kirjaukset, joissa työntekijät käsittelivät sitä, miten he pyrkivät jatkamaan HYP-jakson jälkeen asiakkaan aloitteiden herkempää huomiointia, niihin vastaamista sekä samalla niiden voimistamista.

Pääkategoriaa *läsnäolo* oli lisäksi muodostamassa alakategoria *vastavuoroinen vuorovaikutus*. Tämä muodostui työntekijöiden yleisistä maininnoista HYP-tuokioissa tapahtuneista vastavuoroisen vuorovaikutuksen onnistumisista tai maininnoista esimerkiksi asiakkaan vastauksesta työntekijän kysymykseen. Työntekijöiden maininnat erilaisten toimintojen vuorottelun onnistumisista muodostivat alakategorian *vuorottelu*. Tällaisia tilanteita syntyi esimerkiksi silloin, kun työntekijät jäljittelivät asiakasta ja asiakas vastasi vuorotellen ään- telemällä tai äänen voimakkuutta nostaen.

7.2.3 Kontakti

Kolmanneksi tutkimukseni pääkategoriaksi muodostui *kontakti* (Taulukko 4). Työntekijöiden ja asiakkaiden erilaiset kontaktit sekä kontaktin toteutuminen tai toteutumattomuus olivat nähtävissä läpi koko aineiston.

Taulukko 4 Pääkategorian *kontakti* alakategoriat ja niiden mainintojen lukumäärät aineistossa

Kontakti (13 kpl)	
Fyysinen kontakti (53 kpl)	Katsekontakti (29 kpl)
Kontaktivaikeus (26 kpl)	Käyttäytyminen (22 kpl)
Jäljittely (21 kpl)	Kontakti (21 kpl)
Toiminnan ylläpidon vaikeus (21 kpl)	Huomiointi (11 kpl)
Vastavuoroinen vuorovaikutus (9 kpl)	HYP-mallin vaikutus huomiointiin (7 kpl)
Vastavuoroisen vuorovaikutuksen vaikeus (6 kpl)	HYP-malli ja työntekijät (3 kpl)
Sosiaalisuus (3 kpl)	

Aineiston analyysin aloittaessani pääkategoria *kontakti* muodostui ensin omaksi alakategoriakseen *kontakti* samalla tavoin kuin edellä kuvatut pääkategoriat *yhteistyö ja läsnäolo*. *Kontakti* ilmeni työntekijöiden kirjaamissa seurantalomakkeissa erilaisina asioina. Työntekijät kuvailivat, miten kontakti syntyi asiakkaan kanssa: ”...alussa Sami vältteli katsekontaktia ja tuijotteli seiniin ja kattoon, mutta lopussa katsoi suoraan silmiin” (Sami, Seurantalomake, 6. kerta). Tärkeää oli myös se, miten asiakas vastasi työntekijän kontaktiyritykseen: ”Kun kontakti saatu Kasperin katsonut silmiin ja kommunikoinut hyvin” (Kasperin, Seurantalomake, 7. kerta) ja ”Hymyili kun vastasi hänen ääntelyyn” (Timo, Seurantaloma-

ke, 7. kerta). Vastavuoroisen vuorovaikutuksen syntyminen asiakkaan ja työntekijän välille oli HYP-tuokion onnistumisen kannalta tärkeää, ja samalla se oli mukava ja palkitseva kokemus molemmille osapuolille. Työntekijät kuvailivat yleisesti myös sitä, miten kontakti syntyi HYP-tuokiossa: *"Valtteri viihtyi hoitajan seurassa! Ei ajanut pois, eikä Valtterilla ollut kiirettä. Hetki ottaa kontaktia tuntui olevan oikea"* (Valtteri, Seurantalomake, 2. kerta).

Kontaktivaikeus. Kontaktin luonti asiakkaaseen ei aina onnistunut HYP-tuokioissa. Esimerkiksi asiakkaan vajoaminen omaan maailmaan vaikeutti kontaktin ylläpitoa: *"Välillä Sami vajoaa omaan maailmaansa josta hänet on vaikea saada pois"* (Sami, Seurantalomake, 12. kerta) ja *"Hannu alkoi höpöttämään kaikupuhetta (laulun ja kirjan lauseita)..."* (Hannu, Seurantalomake, 3. kerta). Työntekijät kirjasivat myös HYP-hetken toteutumisen estyneen tai hetken jääneen vain yritykseksi, kun asiakas ei halunnut osallistua tai häneen oli ollut vaikea luoda kontaktia: *"Kasperin oli todella levoton ja keskittyminen lopahti nopeasti"* (Kasperin, Seurantalomake, 12. kerta), *"Ollut koko aamun ailahteleva, joten tämä varmasti vaikutti yhteiseen hetkeen"* (Timo, Seurantalomake, 17.kerta), *"Alku ei oikein sujunut. Valtteri ei hakenut kontaktia, vaan lähti pois"* (Valtteri, Seurantalomake, 4. kerta) ja *"Ei pystytty pitämään HYP-hetkeä. Asukas ei pysty keskittymään"* (Ville, Seurantalomake, 9. ja 10. kerrat). Kontaktin ylläpidon vaikeuteen vaikutti myös se, että työntekijät eivät aina tieneet, mitä asiakas tarkoitti tai mitä hän toivoi HYP-hetkeltä: *"Vähän tuli olo, että Kalle mietti mitä hänen pitäisi tehdä"* (Kalle, Seurantalomake, 2. kerta) ja *"Lauran omia toiveita on hieman hankala tulkita"* (Laura, Seurantalomake, 7. kerta).

Fyysinen kontakti. Työntekijät raportoivat usein seurantalomakkeissa fyysisestä kontaktista asiakkaan kanssa. HYP-tuokioissa työntekijät yrittivät usein luoda fyysistä kontaktia, missä he välillä onnistuivat ja toisinaan epäonnistuivat. Fyysinen kontakti oli usein asia, joka ei onnistunut, ja kun se onnistui, siitä oli haluttu kirjata lomakkeelle: *"Hän antoi minun olla aivan kiinni itsessään eikä yhtään työntänyt pois. Olimme lähekkäin huoneessa ainakin 20 min"* (Jari, Seurantalomake, 8. kerta) ja *"Tänään Jari antoi koskettaa ja kosketti minuakin. Antoi olla lähellä. Sain jopa halatakin!"* (Jari, Seurantalomake, 18. kerta). Työntekijät olivat maininneet seurantalomakkeissa useaan otteeseen fyysisestä kontaktista, joka tuntui olevan heille tärkeä osa kahdenkeskeistä aikaa ja huomionosoitusta. Fyysisen kontaktin toteutuminen näytti olleen tärkeää myös asiakkaille joko jo heti jakson alussa tai HYP-tuokioden tullessa heille tutuiksi: *"Kasperin noston paidan hihaa ja hoitaja silittelyt*

käsivartta, Kasperin painanut pään hoitajan olkaa vasten ja nauttinut silittelystä poskelle ja käsivarteen” (Kasperin, Seurantalomake, 12. kerta) ja ”...hyppäsi kaulaan ja halusi kutitusleikkiä...” (Valtteri, Seurantalomake, 7. kerta). Fyysisen kontaktin toteutuminen sai aikaan asiakkaissa myös riemua: ”Ilmiselvästi nautti kosketuksesta, mutta polviin koskiessa otti käteni pois. Avaimella koskettelu käden ulko- ja sisäsyrylle aiheutti kikatusta” (Timo, Seurantalomake, 4. kerta) ja samalla sillä oli asiakkaille lohduttavaa ja empatiaa välittävä merkitys: ”...ollut huoneessaan hieman itkuisena. Istuttu sängylle viereen. Valtteri ottanut hoitajan käden ja laskenut sen niskaansa” (Valtteri, Seurantalomake, 5. kerta). Fyysisen kontaktin aikana myös työntekijät vaikuttivat kokevan vahvaa kontaktia asiakkaaseensa: ”Tuokio loppui että meillä oli etusormet yhdessä ja olimme hiljaa” (Hannu, Seurantalomake, 3. kerta).

Jäljittely. HYP-tuokioissa monet työntekijät jäljittelivät tai matkivat asiakkaan toimintaa. Näissä tilanteissa heidän välilleen syntyi usein selvä kontakti, ja he toimivat vastavuorossa vuorovaikutuksessa: ”Kalle oivalsi äkkiä, että teen samat jutut kuin hän, jolloin Kalle alkoi naurattamaan ja teki erikoisia juttuja katsoen minuun, teenkö samalla tavalla” (Kalle, Seurantalomake, 3. kerta) ja ”...naurahteli kun matkin häntä hänen puheissaan, joita hän useamman kerran toisti. Hannu matki ekan kerran minun...murretta. Se oli myös kummastakin hauskaa” (Hannu, Seurantalomake, 8. kerta). Jäljittely herätti myös huomattavaa hilpeyttä asiakkaissa: ”...laittoi malletin suuhunsa ja nauroi, kun minä sanoin ”ettei ope laita mallettia suuhun” (Kalle, Seurantalomake, 8. kerta). Asiakkaan oman toiminnan herättämä vastareaktio työntekijässä saattoi olla joillekin asiakkaille suuri ja uusi kokemus, kun työntekijä lähti matkimaan asiakkaan toimintaa: ”...Kasperin selkeästi testasi kuinka lujaa hoitaja äänтелеe hänen kanssaan ja seuraava ”kiljahdus/karjahdus” oli aina edellistä voimakkaampi ja Kasperin välillä nauratti kovasti” (Kasperin, Seurantalomake, 2. kerta). Myös vuorovaikutuksellinen kontaktinottohalukkuus lisääntyi työntekijän jäljitellessä: ”Seurattu Valtterin eleitä ja ilmeitä ja toistettu hänen kanssaan niitä. Tämä nauratti Valtteria ja hän alkoi ottaa enemmän katsekontaktia, painamaan hoitajan käsiä korvilleen ja poskilleen, painoi nenänsä hoitajan nenää vasten” (Valtteri, Seurantalomake, 6. kerta).

Huomiointi. Ennen HYP-jakson aloitusta työntekijä pohtivat, kenet asiakkaista he valikoisivat mukaan jaksolle ja millä perusteilla. Samalla he pohtivat, miten valittu asiakas hyötyisi HYP-jaksosta: ”...ottaa kontaktia paljon. Jää usein pienryhmässä huomiotta... Kasperin luo ei usein ”pysähdytä” (Kasperin, Ennen-lomake). Työntekijät kokivat monen jaksolle

valitun asiakkaan saavan jostakin syystä muita vähemmän huomiota työntekijöiltä. Tällaisen asiakkaan huomioon ottaminen muodostuikin usein tavoitteeksi tai toteutettavaksi asiaksi: *”Henkilö, joka valittiin HYP-kokeiluamme jää usein hieman vähemmälle huomiolle”* (Laura, Ennen-lomake), *”Ollaan ja paneudutaan Kasperin kanssa olemiseen. Annetaan aikaa vain hänelle”* (Kasper, Ennen-lomake) ja *”...pyrimme huomioimaan Timoa ja tarjoamaan hänelle kahden keskistä aikaa hoitajan kanssa josta hän selkeästi nauttii. Hoitajan ollessa läsnä hän keskustelee ja on vuorovaikutuksessa hoitajan kanssa”* (Timo, Ennen-lomake). Huomioimisella haluttiin myös oppia tuntemaan asiakasta ja hänen tapojaan paremmin: *”Nyt tuntuu, että jos hän tekee aloitteen, joka voisi olla harmitonkin, sitä ei kuunnella. Kun kuuntelemme lisää, yhteisestä kanssakäymisestä tulee monipuolisempaa ja luottamusta tulee lisää”* (Sami, Ennen-lomake). HYP-jaksolle valitun asiakkaan huomioimisen lisäämisellä työntekijät toivoivat oppivansa ymmärtämään tämän erilaisia vuorovaikutusaloitteita, joita muuten ymmärrettiin usein yksiköiden arjessa väärin. Samalla he toivoivat oppivansa tuntemaan asiakasta paremmin. Näiden asioiden tiedostamisen ja ymmärtämisen avulla toivottiin saavutettavan hyötyä koko yhteisölle sekä toimivuutta arkeen: *”Pyrimme herkemmin huomioimaan positiiviset aloitteet, joita Timo tekee ja vastaamaan niihin jotta ei-toivottu käyttäytyminen vähenisi. Näin olleen Hyp-jaksosta olisi hyötyä koko yhteisölle”* (Timo, Ennen-lomake). Työntekijät toivoivat jakson alussa asiakkaiden saavan HYP-jaksosta erilaisia kokemuksia, kuten tilanteita, joita heillä oli arjessa vähän tai ei lainkaan: *”Jarilla on vähän tilanteita, joissa hän saa ohjata”* (Jari, Ennen-lomake).

HYP-mallin vaikutus huomiointiin. HYP-jakson jälkeen työntekijät pohtivat HYP-tuokioiden hyötyjä asiakkaalle. Näitä asioita olivat muun muassa yksilöllisen huomioimisen lisääminen. Työntekijät ilmaisivat lomakkeissa myös itse nauttineensa HYP-tuokioissa asiakkaan huomioinnin lisäämisestä: *”Kasper on saanut paljon huomiota ja etenkin positiivista ja nauttinut siitä (tietenkin). ...hetkistä ovat nauttineet sekä Kasper että hoitajat”* (Kasper, Jälkeen-lomake) sekä *”Kahdenkeskiset juttutuokiot ovat lisääntyneet ja niistä on oppinut nauttimaan sekä Timo että hoitajat”* (Timo, Jälkeen-lomake). Työntekijät pohtivat jälkeen-lomakkeissa asiakkaan taitoja pyytää tai hakea huomiota yksiköissä. Joillekin asiakkaille se oli vaikeaa, ja usein he jäivätkin huomion ulkopuolelle: *”Hän tarvitsee vuorovaikutusta ja nauttii siitä, vaikka ei osaisikaan vuorovaikutusta itse vaatia tai pyytää”* (Laura, Jälkeen-lomake). HYP-jakson aikana työntekijät kokivat asiakkaiden saavan enemmän huomiota: *”...hän on saanut huomiota ja tullut huomatuksi”* (Laura, Jälkeen-

lomake) ja ”*Saanut huomiota ja aikaa (kahdenkeskistä) hoitajilta*” (Lauri, Jälkeenlomake).

Pääkategoriaa *kontakti* oli lisäksi muodostamassa viisi alakategoriaa. Työntekijät kirjasivat usein katsekontaktin onnistumiset ja epäonnistumiset, joista muodostui alakategoria *katsekontakti*. He tuntuivat pitävän katsekontaktin onnistumista eräänlaisena tärkeänä kontaktin ja vastavuoroisen vuorovaikutuksen onnistumisen tai toteutumisen osana. Lomakkeissa katsekontakti oli mainittu joko itsenäisesti tai onnistuneena tai epäonnistuneena, mutta sen tärkeys tuli ilmi myös yllä mainituissa esimerkeissä sivuhuomautuksena (ks. esim. jäljittely). Alakategoriat *vastavuoroinen vuorovaikutus* sekä *vastavuoroisen vuorovaikutuksen vaikeus* olivat edustettuina samalla tavalla kuin alakategoria *katsekontakti*. Siitä kirjattiin lomakkeisiin kun se onnistui tai epäonnistui.

Pieniksi, omiksi alakategorioikseen muodostuivat ennen-lomakkeista *HYP-malli ja työntekijät* sekä *sosiaalisuus*. Alakategorian *HYP-malli ja työntekijät* asiat koostuivat työntekijöiden pohdinnoista HYP-mallin hyödyistä omassa yksikössään. Tällaisia asioita olivat muun muassa se, miten HYP-mallin avulla voitaisiin pyrkiä lisäämään asiakkaan yksilöllistä huomiointia (esimerkiksi asiakkaan aloitteiden huomaamista) ja samalla parempaa kontaktin luontia häneen. Alakategorian *sosiaalisuus* asiat muodostuivat työntekijöiden toiveista HYP-jakson hyödyistä asiakkaalle. Työntekijät mainitsivat muun muassa toivonsa HYP-jakson vaikuttavan asiakkaan haluun olla muiden ihmisten seurassa tai lähellä sekä yleisesti tämän haluun hakeutua sosiaaliin tilanteisiin vetäytymisen sijaan.

7.2.4 Aloite

Aineiston neljäs pääkategoria nimettiin *aloitteeksi* (Taulukko 5). Aloite nousi esiin aineistosta usein asiakkaan oma-aloitteisuutena.

Taulukko 5 Pääkategorian aloite alakategoriat ja niiden mainintojen lukumäärät aineistossa

Aloite (7 kpl)	
Oma-aloitteisuus (72 kpl)	Osoitus halusta lopettaa/ jatkaa (20 kpl)
Aloite (10 kpl)	Motivoija (10 kpl)
Kontaktin otto (7 kpl)	Muut asiakkaat (7 kpl)
Ei oma-aloitteisuutta (3 kpl)	

Yhdeksi tämän pääkategorian alakategoriaksi muodostui **oma-aloitteisuus**. Työntekijät olivat kirjanneet seurantalomakkeisiin usein, että asiakas oli tehnyt jotakin oma-aloitteisesti. Nämä hetket vaikuttivat olevan työntekijöille tärkeitä, koska he kirjasivat niitä aktiivisesti lomakkeisiin mainitsemalla asiakkaan olleen oma-aloitteinen esimerkiksi aloittamalla, jatkamalla tai muuttamalla toimintaa sekä ilmaisemalla oma-aloitteisesti mitä hän haluaa HYP-tuokiossa tehdä. Asiakkaat olivat myös johdatelleet työntekijöitä erilaisten asioiden luo tai toimintaan oma-aloitteisesti. Työntekijät olivat maininneet vain muutaman kerran asiakkaan aloitteettomuudesta. Alakategoria **ei oma-aloitteisuutta** muodostui niistä työntekijöiden seurantalomakkeisiin kirjaamista asioista, kun asiakas ei ollut tehnyt aloitteita saadakseen muutosta aikaan HYP-tuokiossa tai niistä, joiden mukaan asiakas oli ollut yleisesti aloitteeton vuorovaikutustilanteessa.

Osoitus halusta lopettaa/jatkaa. HYP-mallin ideana on toteuttaa vuorovaikutusta asiakkaan ehdoilla. Työntekijät olivat kirjanneet lomakkeisiin, kun he olivat tulkinneet asiakkaan halua lopettaa tai jatkaa HYP-tuokio: ”...otti hoitajaa kädestä ja näytti taskussa olevia avaimia ja sen jälkeen ovea...” (Kasper, Seurantalomake, 6. kerta). Työntekijät vaikuttivat olevan myös herkkiä näille asiakkaiden osoittamille merkeille tai osoituksille vuorovaikutustilanteissa, ja jokainen työntekijä oli tulkinnut niitä omalla tavallaan: ”Lopetti soittamisen ja lopussa (kun laulu päästy loppuun) laittoi soittimen lattialle (matkin häntä). Tulkitsin sen haluksi lopettaa soittaminen” (Kalle, Seurantalomake, 6. kerta), ”Ei enää tullut leikkimään vaan alkoi matkia hoitajan tekemisiä MAHDOLLISESTI (en tiedä) siinä toivossa että hoitaja menisi pois/tilanne loppuisi” (Valtteri, Seurantalomake, 1. kerta) ja ”Lopussa ilme asukkaalla vakavoitui. Hoitaja kysyi haluaako lopettaa ja asukas nyökkäsi vastaukseksi” (Ville, Seurantalomake, 12. kerta). Työntekijät olivat kirjanneet lomakkeisiin asiakkaan myös keskeyttäneen HYP-tuokion tai osoittaneen, ettei halua tuokioita lainkaan: ”Toisaalta se oli hyvä että hän selkeästi ilmaisi että nyt ei siedä mitään” (Jari, Seu-

rantalomake, 6. kerta) ja ”...johdattanut hoitajan pois huoneesta ja mennyt itse takaisin vetäen oven kiinni perässään” (Valtteri, Seurantalomake, 13. kerta).

Kontaktin otto. Ennen HYP-jakson aloitusta työntekijät toivoivat pystyvänsä ymmärtämään asiakkaan toimintaa paremmin HYP-mallin tarjoaman vuorovaikutuksen tukemisen avulla. Työntekijöiden perusteluina asiakkaan valinnalle HYP-jaksoon ilmenivät sellaiset asiat, jotka vaikeuttivat heidän työtään tai joiden ymmärtäminen helpottaisi sitä: ”Meidän hoitajien on välillä vaikea huomata hänen aloitteita emmekä aina osaa arvata hänen asiansa” (Jari, Ennen-lomake). Yksi työntekijöiden tärkeistä perusteluista oli se, miten HYP-jaksolle mukaan valittu asiakas otti kontaktia muihin ihmisiin: ”...hyvin aloitteeton ja jää syrjään, odottaa vihjeitä kommunikoidakseen ja toimii rutiinien pohjalta” (Kalle, Ennen-lomake) ja ”...eikä vapaa-ajallaan tee aloitteita esim. ”Minulla on asiaa”. Tai että ”Haluan sitä tai tätä” (Jari, Ennen-lomake). Toiseksi tärkeäksi HYP-jaksoon valitsemisen perusteluksi nousi se, millaisia vuorovaikutusaloitteita asiakas teki arjessa: ”...hoitajiin ottaa kontaktia omalla tavallaan” (Timo, Ennen-lomake). Erityisesti työntekijät ilmaisivat haluavansa ymmärtää asiakkaan ei-tyypillisiä kontaktinottoja: ”Usein huomionhakeminen...on negatiivista → tekee kiusaa, riisuu, repii vaatteista ym.” (Kasperri, Ennen-lomake) sekä ”Timolla esiintyy ei-toivottua käyttäytymistä...joka on osittain tulkittu huomionhakuisuudeksi...” (Timo, Ennen-lomake).

Aloite. HYP-jakson päätyttyä työntekijät kirjasivat lomakkeille ajatuksiaan asiakkaan aloitteellisuudesta: ”Kumppanin aloitteellisuus on vahvistunut. Hänen kanssaan työskentelevät tietävät nyt kokemuksen kautta, että hän pystyy olemaan aloitteellisempi” (Kalle, Jälkeen-lomake). Työntekijät kommentoivat myös asiakkaan lisääntynyttä oma-aloitteista kontaktinottoa: ”Valtteri on nykyään kovin kontaktiherkkä, hän tulee pyytämään seuraa ja yhdessäoloa” (Valtteri, Jälkeen-lomake) ja ”Jari ottaa helpommin kontaktia” (Jari, Jälkeen-lomake).

Pääkategoriaa *aloite* oli lisäksi muodostamassa kaksi muuta alakategoriaa. HYP-jakson päätyttyä työntekijät kirjasivat jälkeen-lomakkeisiin asioita, joilla he kuvasivat HYP-käynnistäjän roolia. Näistä asioista muodostui alakategoria *motivoija*. He ilmaisivat käynnistäjän tarjonnan vinkkejä, ajatuksia ja tietoa sekä samalla toimineen innostajana ja työntekijöiden omien rutiinien rikkojana. Tämä alakategoria oli muodostamassa pääkategoriaa *aloite*, koska HYP-käynnistäjä toimi eräänlaisena aloitteentekijänä motivoidessaan työnte-

kijöitä ryhtymään HYP-jaksoon. Alakategoria *muut asiakkaat* muodostui kaikkien työntekijöiden kirjaamista mietteistä siitä, että he ovat kiinnostuneita jatkamaan HYP-tuokioita myös muiden asiakkaiden kanssa. Tämä alakategoria oli muodostamassa pääkategoriaa *aloite*, koska muiden asiakkaiden kanssa aloitettava HYP-jakso toimisi aloitteen tekevänä toimintana.

7.2.5 Useaan pääkategoriaan luokituneet alakategoriat

Aineistoni indikaattoreita oli joissain kohdin vaikea luokitella tiettyihin alakategorioihin ja ryhmitellä suoraan tietyn pääkategorian alle. Moni alakategoria olisi sopinut useamman kuin yhden pääkategorian alle. Esittelen alla ne alakategoriat, jotka olivat vaikeimmin eroteltavissa kahden pääkategorian välillä.

Toiminnan ylläpidon vaikeus. Tämä alakategoria oli muodostamassa pääkategorioita *läsnäolo* ja *kontakti* (Taulukko 4 ja 5). Alakategoria kuului pääkategoriaan *läsnäolo*, koska asiakkaan oli välillä vaikea olla läsnä tilanteissa. Tämä alakategoria kuului myös pääkategoriaan *kontakti*, koska työntekijän oli toisinaan vaikea ylläpitää tai synnyttää kontaktia asiakkaaseen HYP-tuokioissa. Työntekijät kuvasivat HYP-hetkistä erilaisia tilanteita, joissa heidän oli vaikea pitää toimintaa yllä. Se saattoi olla vaikeaa jo heti HYP-tuokion alusta lähtien: ”Yhteistyö ei oikein sujunut” (Kalle, Seurantalomake, 12. kerta) ja ”Hannu ei oikein tehnyt aloitetta vuorovaikutukseen, eikä lähtenyt mukaan minun juttuihin” (Hannu, Seurantalomake, 11. kerta) tai kun tuokiossa tapahtui jonkinlainen muutos: ”Soittimen vaihto ei ollut hyvä idea → tuntui, että Kalle menetti mielenkiinnon” (Kalle, Seurantalomake, 15. kerta). Työntekijät kokivat toiminnan ylläpidon vaikeutta myös asiakkaan viireystilan vuoksi. Heidän oli vaikea motivoida asiakasta tuokioon tämän väsymyksen tai keskittymisen herpaantumisen vuoksi: ”Laura ollut hyvin väsynyt... joten viety lepäämään. Ei jaksanut paljon keskittyä, silmät painuivat kiinni” (Laura, Seurantalomake, 9. kerta) ja ”Loppupuolella keskittyminen herpaantui ja Kasperin juoksi katselemaan ikkunasta käytävän tapahtumia” (Kasperin, Seurantalomake, 4. kerta).

Käyttäytyminen. Tämä alakategoria oli muodostamassa pääkategorioita *yhteistyö* ja *kontakti*. Alakategoria *käyttäytyminen* muodostui asioista, joita työntekijät olivat kirjanneet

HYP-jakson loputtua jälkeen-lomakkeille. Alakategoria kuului pääkategoriaan *yhteistyö*, koska asiakkaan käyttäytyminen muuttui aiempaa vuorovaikutteisemmaksi. Pääkategoriana *kontakti* tämä alakategoria ilmeni asiakkaan kontaktin parantumisenä. Tämä alakategoria ilmensi yleisesti HYP-mallin vaikuttavuutta. Työntekijät vertasivat asiakkaan käyttäytymistä HYP-jakson alussa ja lopussa. Työntekijät kertoivat ja kuvailivat sitä, millaista käytöstä tai toimintaa asiakkaalla oli HYP-jakson aikana: ”...selvästi luottaa aikuiseen HYP-hetkellä: ...ottaa enemmän kontaktia, pysyy enemmän paikallaan...” (Hannu, Jälkeen-lomake) ja ”Se, että aikuinen jäljitteli hänen tekemisiään antoi todennäköisesti uuden ja mieleisen kokemuksen siitä, että hänen tekemisellään on merkitystä. Näissä tilanteissa kumppani selkeästi testaili aikuista ja nauroï hersyvästi, kun aikuinen lähti mukaan” (Kalle, Jälkeen-lomake). Erityisesti tämän alakategorian muodostivat sellaiset uudet käyttäytymisen piirteet, joita asiakkaista oli tullut esiin jakson aikana: ”Jari on nyt rohkeampi tekemään aloitteita ja kokee, että hän voi määrätä koska aloitetaan ja koska lopetetaan yhdessä olo. Jari luottaa, että tilanteissa jotka hän aloittaa hoitaja ei ala johtamaan tilannetta vaan Jari saa olla pomo” (Jari, Jälkeen-lomake), ”...se ”vakava poika” on nykyään kovinkin ilmeikäs ja seurallinen...” (Valtteri, Jälkeen-lomake) ja ”...alkanut katsoa meitä silmiin aiempaa enemmän” (Sami, Jälkeen-lomake). Kaikki kirjaukset ilmaisivat positiivisia muutoksia asiakkaiden käyttäytymisessä yhtä poikkeusta lukuun ottamatta: ”Edelleen esiintyy ei-toivottua käyttäytymistä...” (Timo, Jälkeen-lomake). Työntekijät kirjasivat, että asiakkaat olivat alkaneet ilmaista itseään ja tarpeitaan aiempaa enemmän: ”...alkanut ilmaisemaan itseään myös voimakkaammin. Valtteri ilmaisee pahan olonsa, halunsa, toiveensa ja vaateensa voimakkaasti ja se on koettu työyhteisössä mahtavana asiana” (Valtteri, Jälkeen-lomake) ja että he itse saivat HYP-jakson päätyttyä asiakkaisiin aiempaa paremmin kontaktin: ”Häneen saa nyt helpommin ja useammin katsekontaktin ja keskittyy aiempaa paremmin” (Laura, Jälkeen-lomake). HYP-jakson vaikutus oli työntekijöiden kirjausten mukaan nähtävissä myös muissa arjen tilanteissa: ”Hän vaikuttaa HYP-hetkien lisäksi aktiivisemmalta myös muissa tilanteissa” (Laura, Jälkeen-lomake) ja ”Valtteri on muuttunut” (Valtteri, Jälkeen-lomake).

Asiakas. Tämä alakategoria oli muodostamassa pääkategorioita *läsnäolo* ja *yhteistyö*. Alakategoria *asiakas* muodostui asioista, joita työntekijät olivat kirjanneet HYP-jakson alussa ennen-lomakkeille. Alakategoria kuului pääkategoriaan *läsnäolo*, koska työntekijät jaksolle valittua ihmistä kuvaillessaan viittasivat usein hänen läsnäoloonsa arjessa. Alakategoria kuului myös pääkategoriaan *yhteistyö*, koska jaksolle valituilla oli ajateltu olevan yhteis-

työn ongelmia. Kuvatessaan sitä, miksi he olivat valinneet HYP-jaksolle juuri tämän asiakkaan työntekijät ilmaisivat suurimmaksi huolekseen asiakkaan yksin jäämisen: ”...viettää suurimman osan päivästä omassa huoneessa...” (Timo, ennen-lomake) ja ”...välttelee muiden seuraa...” (Timo, ennen-lomake). Työntekijät ilmaisivat lomakkeissa myös asiakkaan yleisen ahdistuneisuuden ja tietämättömyyden ympärillä tapahtuvista asioista, jotka näkyivät muun muassa vastavuoroisen vuorovaikutuksen puutteena: ”Jarilla on varmaankin ajatus että hoitaja aina ohjaa tilannetta, hän on varautunut vaikka hänelle selvitetään mitä ollaan tekemässä” (Jari, ennen-lomake). Yleisesti vuorovaikutuksen toteutumattomuus tai ”vääränlaisen” vuorovaikutuksen ja kontaktinoton toteutuminen nousi lomakkeista esiin: ”Hän repii, huutaa ja vahingoittaa usein itseään” (Sami, ennen-lomake). Myös kommunikointikeino tai sen puute vaikuttivat vuorovaikutuksen toteutumiseen ja laatuun: ”Hänellä ei ole pysyvää kommunikointikeinoa” (Sami, ennen-lomake).

Asiakkaasta esiin tulleet piirteet. Tämä alakategoria oli muodostamassa pääkategorioita *läsnäolo* ja *yhteistyö*. Alakategoria kuuluu pääkategoriaan *läsnäolo* siksi, että HYP-tuokioiden läsnäolon vuoksi asiakkaasta oli tullut esiin uusia tai ehkä vain piilossa olleita puolia. Pääkategoriaan *yhteistyö* alakategoria kuului siksi, että ilman yhteistyötä näitä piirteitä ei olisi tullut asiakkaasta ilmi. Työntekijät kirjasivat tämän alakategorian asioita jälkehen-lomakkeeseen, jossa he miettivät toteutetun jakson merkitystä heille itselleen. Työntekijät olivat jakson myötä oppineet esimerkiksi tuntemaan asiakasta paremmin ja luomaan aiempaa paremman kontaktin häneen: ”...hänestä on nähnyt uusia puolia; hän oppii nopeasti ja toimii vahvasti vihjeiden varassa...” (Kalle, Jälkeen-lomake) ja ”... on varmistunut, että hänellä on monia taitoja, jotka ovat olleet piilossa” (Hannu, Jälkeen-lomake). Asiakkaaseen lähemmin tutustumisen myötä olivat vaikutukset näkyneet myös vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä: ”Kontakti oli parempi kun tehtiin ”hulluja juttuja” (Kalle, Jälkeen-lomake) ja ”Kasperin iloisuus on välittynyt vahvasti myös hoitajiin” (Kasper, Jälkeen-lomake).

Keinot. Tämä alakategoria oli muodostamassa pääkategorioita *läsnäolo* ja *yhteistyö*. Pääkategoriaan *läsnäolo* alakategoria kuului, koska työntekijöiden kaikki HYP-tuokioissa käyttämät keinot olivat vaatineet heidän läsnäoloaan. Pääkategoriaan *yhteistyö* tämä alakategoria kuului siksi, että keinojen käytön onnistuminen vaati asiakkaan ja työntekijän yhteistyötä. Työntekijät pohtivat keinoja jälkehen-lomakkeissa miettiessään, millaisia asioita he kokivat tärkeiksi huomioida HYP-tuokioita toteutettaessa. Työntekijät mainitsivat omi-

en asenteidensa olleen tärkeitä: *”Parhaiten HYP-hetki on onnistunut kun työntekijä ei ole asettanut ennakko-odotuksia, vaan on ollut läsnä hetkessä asenteella ”tästä tulee hyvä hetki” ja antanut tilanteen edetä vuorovaikutuksessa X:n kanssa”* (Sami, Jälkeen-lomake). Asenteen lisäksi HYP-tuokioiden strukturoimattomuus sekä asiakkaan ehdoilla tekeminen ja eteneminen koettiin toimiviksi keinoiksi: *”HYP-hetken vapaamuotoisuus ja kumppanille kivojen tekemisten mahdollistuminen on edistänyt muutosta”* (Kalle, Jälkeen-lomake) sekä myös: *”Rauhallinen tila HYP-hetkille on ollut tärkeää”* (Kalle, Jälkeen-lomake).

8 Pohdinta

Tämä tutkimus käsitteli HYP-mallin vaikuttavuutta ja soveltuvuutta suomalaisten vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten palveluyksiköiden työympäristöön työntekijöiden näkökulmasta. Tulososassa pyrittiin kuvaamaan mahdollisimman tarkasti aineistosta selvimmin esiin nousseet asiat. Näiden seikkojen oletettiin olevan myös tutkimuksen kannalta merkityksellisimpiä huomioita, koska työntekijät ovat halunneet nostaa juuri ne esiin täyttämässään lomakkeissa HYP-jaksosta. Vaikka kyseessä olikin vain kolmen suomalaisen yksikön ensikokeilu HYP-mallista, ovat yksiköiden työntekijät nostaneet lomakkeissaan esiin paljon keskenään samanlaisia mielipiteitä ja havaintoja. Tämän kaltaisten asioiden voitaisiin olettaa ilmenevän myös muiden yksiköiden työntekijöiden toteuttamissa vastaavanlaisissa HYP-tuokioissa.

8.1 Tulosten pohdinta

Tämän tutkimuksen havaintojen mukaan työntekijät kokevat HYP-mallin vuorovaikutusmallina sekä edistävän että tukevan työntekijän ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta ja sen toteutumista ylipäättään. HYP-mallin koettiin sopivan työyhteisöihin hyvin muun muassa sen helppouden ja nopeuden vuoksi. Tulokset antavat viitteitä myös siitä, millaiset HYP-mallin elementit tukevat ja edistävät vuorovaikutuksen mahdollistumista tai muodostumista parhaiten työyhteisöissä asiakkaan ja työntekijän välillä. Lisäksi tulokset korostavat, miten tärkeänä osana elämää työntekijät pitävät kykyä olla vuorovaikutuksessa toisten ih-

misten kanssa mahdollisista kommunikoinnin ongelmista huolimatta. Tähän HYP-malli näyttää tulosten mukaan antavan hyvät välineet.

Koko aineistoni ydinkategoriaksi muodostui *vastavuoroinen vuorovaikutus*. Kun ydinkategoria lopulta muodostui analyysin tuloksena, se tuntui kuvaavan yllättävänkin hyvin koko aineistoa ja siitä hahmottuneita elementtejä. Koko aineisto vaikuttaa pohjautuvan ydinkategoriaan ja peilaavan sen tärkeyteen. Vastavuoroinen vuorovaikutus oli kaikkien työntekijöiden mielestä HYP-hetken merkittävin tavoite. Muun muassa kaikki työntekijöiden ennen-lomakkeissa asiakkaille määrittelemät HYP-jakson tavoitteet pyrkivät kohti vastavuoroinen vuorovaikutuksen toteutumista työntekijöiden ja asiakkaan välillä. Vastavuoroinen vuorovaikutus kuvaa hyvin myös itse HYP-mallia ja sen pääajatuksia. Ilman vastavuoroista vuorovaikutusta HYP-mallin toteutuskaan ei olisi mahdollinen.

8.1.1 HYP-malli vuorovaikutusta tukevana mallina

Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset saattavat toimia varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa läpi elämänsä (Koski ym., 2010). Vuorovaikutustilanteiden eteneminen ja sisältö ovat usein vahvasti vuorovaikutuskumppanien, kuten työntekijöiden, varassa (Launonen, 2007, 96–97; Leskelä & Lindholm, 2012). Työntekijän vastuulle jää myös tavallisia vuorovaikutustilanteita enemmän vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen välittämien viestien tulkinta. HYP-tuokioissa työntekijät vaikuttivat herkistyneen tutkailemaan käsillä olevaa tilannetta, asiakasta ja tämän toimintaa tavallisia arkitilanteita enemmän ja tarkemmin. He olivat kirjanneet lomakkeille, miten he olivat esimerkiksi aiempaa herkemmin tulkinneet asiakkaan toiminnasta ja eleistä hänen vuorovaikutusaloitteitaan ja kommunikointiyrityksiään. Herkistyminen toisen viesteille antaa uutta informaatiota vuorovaikutuskumppanista, ja näin myös tulevat vuorovaikutushetket voivat edetä yhä enemmän yhteisymmärryksessä. Kun molemmat suuntaavat huomionsa yhteiseen asiaan, vuorovaikutuskumppanit ilmaisevat olevansa mukana yhteisessä, jaetussa vuorovaikutuksessa (Laakso, 2008).

Vuorovaikutus voi muodostua epäsymmetriseksi kumppaneiden välillä, jos toisen vuorovaikutustaidot ovat selkeästi paremmat kuin toisen (Leskelä & Lindholm, 2012). Tällaisia vuorovaikutustilanteita voi muodostua vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen ja työnteki-

jän välille, sillä työntekijä toimii usein ohjailevassa roolissa. Toimiva vuorovaikutustilanne mielletäänkin tilanteeksi, jossa toteutuu vuorovaikutuskumppanien tasa-arvo ja molemmat kunnioittavat siinä toisiaan (McNaughton & Light, 1989). Jotta tasa-arvoinen ja toimiva vuorovaikutus toteutuisivat, pyritään vaikuttamaan ensisijaisesti vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen lähiympäristöön eli työyhteisöön, koska työyhteisön työntekijät ovat usein puhevammaisen ihmisen lähimmät vuorovaikutuskumppanit (Martikainen & Burakoff, 2006; Vuoti, ym., 2009, 13). Jokainen ihminen pyrkii toimimaan vuorovaikutustilanteissa omien kykyjensä mukaan parhaalla mahdollisella tavalla. Tapa ei välttämättä ole kuitenkaan paras tai toimivin erilaisten vuorovaikutuskumppaneiden kanssa. Kun vuorovaikutuksen osapuolina ovat työntekijä ja asiakas, vuorovaikutustilanteesta tulee helposti epätasa-arvoinen. HYP-jakson kuluessa työntekijät alkoivatkin kyseenalaistaa tai pohtia omia vuorovaikutustapojaan. Tutkimushavaintojen mukaan HYP-tuokiot herättivät työntekijät miettimään oman arkensa kenties automaattisia ja tiedostamattomia vuorovaikutustapoja tai -tilanteita ja sitä, miten asiakas todellisuudessa koki yhteiset vuorovaikutustilanteet. Asiakkaan voi esimerkiksi olla vaikea seurata tai ymmärtää työntekijän monipuolisia kommunikointitapoja, jolloin tilanne ei ole hänelle ollenkaan vuorovaikutuksellinen (van der Gaag, 1998; Bradshaw, 2001).

Tutkimushavaintojen mukaan HYP-tuokiot näyttävät mahdollistavan sen, että asiakas pystyi aloittamaan tuokion myös itse. Asiakas kykeni ohjaamaan tilannetta sekä päättämään sen etenemisestä, ja työntekijä mukaili häntä. Asiakkaalla oli myös mahdollisuus kieltäytyä toiminnasta, jos tilanne ei edennyt niin kuin hän olisi toivonut tai jos ylipäänsä tuokioon ryhtyminen ei häntä kiinnostanut. HYP-malli antoi siihen osallistuneille asiakkaille mahdollisuuden olla – kenties ensimmäistä kertaa elämässään – vuorovaikutustilanteen johdattelijoita tai päättäjiä. HYP-tuokioissa työntekijän ja asiakkaan vanhat roolit osittain vaihtuivat. Työntekijät kirjasivat tällaisten tilanteiden olleen usein uusia asiakkaille ja he kirjasivat myös asiakkaiden nauttineen niistä. Kyseiset tilanteet saattoivat olla uusia myös työyhteisöjen työntekijöille, joiden työn arki ja sen tarjoamat vuorovaikutustilanteet saattavat olla hyvinkin rutiininomaisia. HYP-tuokiot mahdollistivat myös asiakkaan oma-aloitteisen toiminnan itse tuokiossa, koska niissä näytti olevan hyvin tilaa asiakkaan aloitteille. HYP-tuokioissa työntekijät saattoivat olla muuta arjen toimintaansa kiireettömämpiä ja näin läsnä tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Tämä heijastui HYP-tuokioiden vuorovaikutustilanteisiin, joissa työntekijät toimivat vähemmän ohjailevina, jolloin asiakkaille jäi enemmän mahdollisuuksia aloitteisuuteen. Voisi myös olettaa työntekijöiden saaneen HYP-

tuokioiden avulla palautetta asiakkailta näistä toimimattomista vuorovaikutustavoista eritavalla kuin tyypillisessä arjessa, koska HYP-tuokio toteutui aina vain asiakkaan sitä halutessa. Tuokio päättyi, jos asiakas niin toivoi, mikä toimikin yhtenä tärkeänä palautteena asiakkaalta työntekijälle. Näin myös työntekijät oppivat asiakkaasta enemmän.

HYP-mallin tuokiot perustuvat ajatukseen asenteesta ja yhdessäolon tavasta olla vuorovaikutustilanteessa vain asiakasta varten (ks. luku 6.1). Tämä herätti työntekijät miettimään, millaisia heidän yhdessäolotapansa olivat. HYP-jaksoa toteuttaessaan he alkoivatkin kiinnittää huomiota vuorovaikutustilanteissa omiin asenteisiinsa ja läsnäoloonsa arjessa. He huomasivat omilla asenteillaan olevan suurta merkitystä vuorovaikutuksessa. Kiinnittämällä tietoisesti huomiota asenteisiinsa he saivat onnistuneita jaettuina hetkiä asiakkaan kanssa. Aidon läsnäolon avulla vuorovaikutustilanteissa voidaan huomata ja ymmärtää pieniäkin asioita, jotka muuten voisivat jäädä huomaamatta. HYP-mallin käytöstä tehdyt havainnot tukevatkin sitä, että haasteellisenkaan vuorovaikutuskumppanin kohtaaminen ei välttämättä tarkoita sitä, etteikö vastavuoroinen vuorovaikutussuhde voisi onnistua (Johnson ym., 2012).

Havaintojen mukaan työntekijät kokivat vuorovaikutusta edistävänä tekijänä muun muassa fyysisen kontaktin, josta he olivat kirjanneet sekä onnistumisia että epäonnistumisia. Onnistumiset tuntuivat heidän kirjausten mukaan usein olleen jotakin suurta ja saavutettua. Fyysisen kontaktin onnistuminen näyttikin aineiston mukaan olleen yksi tärkeimmistä kontaktin muodoista, tärkeämpi kuin esimerkiksi katsekontaktin muodostuminen tai sen ylläpito (vrt. esim. D'Odorico & Levorato 1994; Launonen, 1998, 35; Launonen & Lonka, 2000).

Vuorovaikutuksen mahdollistumiselle asettaa haasteita työntekijöiden ajankäyttö (Forster & Iacono, 2008). Yksiköissä työntekijöiden aika menee pakollisiin tehtäviin, ja vuorovaikutushetket toteutuvat niissä useimmiten esimerkiksi siivouksen tai ruokailun lomassa (Forsters & Iacono, 2008). Tämän vuoksi työntekijöillä tuntuu olevan usein hyvin vähäiset mahdollisuudet käyttää aikaa kahdenkeskiseen vuorovaikutukseen asiakkaidensa kanssa (Johnson ym., 2012). HYP-mallia toteuttaessaan työntekijät saattoivat tehdä aiempaa enemmän vuorovaikutusaloitteita asiakkaidensa kanssa. HYP-tuokiot mahdollistivat siis tavanomaisesta arjesta poikkeavat vuorovaikutustilanteet, joissa aikaa oli vietettävänä vain asiakkaan kanssa. Aikaa vietettiin asiakkaan toivomalla tavalla, rauhallisessa ja asiakkaan

tahdissa etenevässä vuorovaikutushetkessä. Näissä vuorovaikutustilanteissa mahdollistui oleminen toista varten. Tilanne saattoi olla asiakkaalle päivän ainoa tilanne, jossa hän pystyi seuraamaan ja olemaan kokonaisvaltaisesti mukana. Työntekijät kirjasivat lomakkeille, että HYP-jakson myötä asiakkaiden arkeen tuli enemmän aktiviteetteja, sisältöä ja virikkeitä. Jos ihmisen on vaikea tehdä vuorovaikutusaloitteita tai niitä ei ymmärretä, on hän vaarassa syrjäytyä ja hänen arkensa voi jäädä virikkeettömäksi ja sosiaaliset kanssakäymiset vähäisiksi (von Tetzchner & Jensen, 1999; Launonen, 2007, 96–97; Coia & Handley, 2008). Tämän tutkimuksen havainnot viittaavat siihen, että HYP-mallin toteuttaminen voi siis parhaimmillaan olla ehkäisemässä asiakkaan syrjäytymistä.

8.1.2 HYP-mallin vaikuttavuus

HYP-tuokioita toteuttamalla työntekijät kykenivät lisäämään asiakkaiden kanssa viettämäänsä aikaa. Samalla he oppivat tuntemaan jokaista mukana ollutta asiakasta ja hänen vuorovaikutustapojaan aiempaa paremmin. Jaksoon osallistuneiden työntekijöiden mukaan HYP-jakson kesto ja intensiteetti loivat hyvät edellytykset asiakkaan ja työntekijän tutustumiselle. HYP-jakson aikana asiakkaista tuli ilmi piirteitä, joita työntekijät eivät olleet heistä aiemmin nähneet tai ymmärtäneet. Työntekijät alkoivat ymmärtää näitä yksilöllisiä käyttäytymistapoja uudella tavalla. Esimerkiksi häiriökäyttäytymisenä pidettyjen käyttäytymismuotojen ymmärrettiinkin olevan asiakkaan tekemiä vuorovaikutusaloitteita. Aiemminkin on jo havaittu, että vuorovaikutuksen varhaisten keinojen tasolla toimivilla ihmisillä voi ilmetä vuorovaikutustilanteissa haasteellista käyttäytymistä, ja jos muut ihmiset yrittävät näissä tilanteissa ymmärtää hänen käyttäytymistään, he voivat löytää siihen ymmärrettävän syyn (Launonen, 2008). HYP-mallin hyöty olikin monessa tapauksessa nähtävissä asiakkaan ja työntekijöiden yhteisymmärryksen löytymisessä. Tämä ja jo aiempien tutkimusten havainnot korostavat työntekijän vastuuta mukauttaa kommunikointitapojaan vuorovaikutuskumppaninsa asiakkaan tarpeiden ja kykyjen mukaisiksi edistääkseen vuorovaikutustilannetta (esim. van der Gaag, 1998).

Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten lähimpiä vuorovaikutuskumppaneita ovat usein heidän omat avustustyöntekijänsä (Nind & Hewett, 2005; Forster & Iacono, 2008). Näiden ihmisten vuorovaikutustaidot määrittävät vuorovaikutuksen onnistumisen heidän ja asiak-

kaan välillä. HYP-jaksolta kirjatut havainnot toivat hyvin esiin, miten jokainen ihminen on yksilöllinen ja tarvitsee oman aikansa vuorovaikutussuhteen luomiselle. Joidenkin kanssa se käy helposti, mutta toiset tarvitsevat siihen enemmän aikaa. Työntekijät ilmaisivat päässeensä HYP-jakson aikana asiakkaan maailmaan. Usein yksiköissä olevia asiakkaita pyritään saamaan osaksi työntekijöiden maailmaa. Enemmistö ihmisistä kommunikoi tyypillisesti kehittyvien tavalla, joten asiakkaiden erilaista kommunikointitapaa ei aina ymmärretä (von Tetzchner & Jensen, 1999). HYP-mallin avulla työntekijät pyrkivätkin menemään asiakkaan maailmaan eikä päinvastoin.

HYP-tuokioissa asiakkaan ja työntekijän välisen yhteistyön merkitys korostui. Yhteistyön onnistuessa työntekijät kokivat suhteidensa lähenevän asiakkaisiinsa, mikä alkoi näkyä yleisemminkin heidän arjessaan, HYP-tuokioiden ulkopuolella. HYP-tuokiot mahdollistivat yhteistyön onnistuessa yhdessä tekemisen ja siitä nauttimisen. Yhteiset tilanteet motivoivat työntekijöitä yrittämään enemmän ja tutustumaan asiakkaaseen lisää. Johnsonin työryhmän (2012) tutkimuksessa havaittiin, että työntekijän ja asiakkaan molempien nauttiessa vuorovaikutushetkestä työntekijöiden oma työiihtyvyytensä kasvoi. Työryhmä havaitsi myös, että vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten ja työntekijöiden välinen hauskanpito sai aikaan riemua ja auttoi heidän välisensä vuorovaikutussuhteen muodostamisessa sekä samalla kannusti heitä aiempaa enemmän sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Samanlaisia vuorovaikutustilanteita ja yhteistyöllä tapahtuvia asioita vaikutti HYP-tuokioiden ulkopuolella olevan vähän. Yleisesti työntekijät kokivat HYP-tuokioiden edesauttavan yhteistyön syntymistä asiakkaiden kanssa.

Koko tutkimusaineiston kaikki työntekijöiden kirjaamat lomakkeet olivat suurimmaksi osaksi myönteisiä eikä juurikaan negatiivisia asioita kirjattu HYP-mallista tai sen toteutuksen aikana. HYP-malli ei välttämättä kuitenkaan sovi kaikille eikä se ole aina helppo vuorovaikutusmalli toteuttaa. Kaikki työntekijät eivät ehkä koe tällaista vuorovaikutusmallia ja toimintatapaa luonnolliseksi tavaksi. He voivat kokea HYP-tuokioiden vuorovaikutustilanteet teennäisinä, epäluonnollisina tai yliyrittävinä, koska näiden tapojen voidaan katsoa jo kuuluvan jokaisen asiakkaan jokapäiväiseen arkeen itsestään selvinä vuorovaikutushetkinä. HYP-tuokioiden toteutus saattaa vaatia myös työntekijältä vuorovaikutushetkeen heittäytymistä, joka ei tunnu kaikista luontevalta. Jos molemmat vuorovaikutuskumppanit eivät voi olla aidosti läsnä tilanteessa, näkyy se myös vuorovaikutuksen laadussa ja sen aitouudessa, minkä molemmat vuorovaikutuskumppanit väistämättä aistivat esimerkiksi HYP-

hetkessä. Jos työntekijä tai asiakas ei koe HYP-mallin toimintatapaa miellyttäväksi, on myös muita vuorovaikutusmalleja, jotka pyrkivät tukemaan työntekijän ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta. Suomalainen vuorovaikutuksen edistämisen malli, *Osallisuuteen vuorovaikutusaloitteilla* eli *OIVA* (ks. kappale 4.2) tarjoaa työntekijälle toisenlaisen lähestymistavan videoanalyysin kautta (Vuoti ym., 2009). Toisena esimerkkivaihtoehtona on *voimauttava vuorovaikutus (intensive interaction)* (ks. luku 4.1), joka on HYP-mallin kaltainen vuorovaikutusmalli (Nind & Hewett, 2005, 27–28). Myös sen avulla pyritään tukemaan asiakkaan vuorovaikutusta ja sosiaalisia suhteita heidän lähiympäristönsä kanssa.

Aineistosta nousi esiin HYP-tuokioiden vaikutus asiakkaiden mielialaan. Vuorovaikutustilanteessa muun muassa vastaanottajan tunteet, ajatukset ja käyttäytyminen voivat muuttua vastaanotettavan informaation vuoksi (Fogel, 1993, 26). Tämän tutkimuksen havaintojen mukaan asiakkaat ilmaisivat positiivisia tunteita tai heidän mielialansa muuttui positiiviseksi erityisesti silloin, kun he joko saivat huomiota työntekijöiltä tai viettivät kahdenkeskistä aikaa heidän kanssaan. Jotta huomioiminen ja kahdenkeskeinen aika toteutuisivat, vuorovaikutuksen tulee olla vastavuoroista. HYP-mallin yhtenä vahvuutena voidaankin pitää juuri sitä, kuinka pienillä teoilla, yhdessäoloajalla, toisen huomioimisella tai vain vuorovaikutushetken jakamisella, saadaan useimmiten aikaan positiivisia vuorovaikutuskokemuksia. Ihmisellä on syntymästään lähtien biologinen valmius sosiaaliseen kanssakäymiseen muiden kanssa, ja vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa muodostaakin yhden ihmisen elämän tärkeistä perusteista (Launonen & Lonka, 2000; Launonen, 2007, 6, 18–19; Trevarthen, 2008). HYP-tuokioiden tarjoamien vuorovaikutuselementtien avulla työntekijät kirjasivat asiakkaiden myös sopeutuneen paremmin uusiin tilanteisiin.

8.1.3 HYP-mallin soveltuvuus

Tutkimukseen osallistuneet työntekijät näyttivät valikoineen säännönmukaisesti joka yksikössä HYP-jaksolle ihmisen, jonka he kokivat jäävän syrjään yksiköiden arjesta ja sosiaalisesta kanssakäymisestä. Työntekijät kokivat haluavansa antaa kyseiselle asiakkaalle kokemuksia vuorovaikutustilanteista. Lisäksi työntekijät toivoivat asiakkaan ymmärtävän, että hän on osa yhteisöä ja että hänen teoillaan on merkitystä tai vaikutusta hänen ympärillään oleviin ihmisiin. Ennen jakson aloitusta työntekijät kirjasivat monella asiakkaalla esiinty-

neen negatiivista käyttäytymistä, jonka he olivat tulkinneet johtuvan huomionhakuisuudesta (ks. luku 7.2.4, Kontaktin otto). He ilmaisivat lomakkeissa asiakkaan jäävän vuorovaikutuskokemusten ulkopuolelle ja olevan jopa ahdistunut ja tietämätön ympärillään tapahtuvista asioista. Työntekijöiden yhdeksi tavoitteeksi näyttikin muodostuvan se, että asiakas saisi enemmän huomiota ja kahdenkeskeistä aikaa työntekijöiden kanssa, mikä tutkimuksen havaintojen mukaan mahdollistui HYP-jakson avulla. Tämä havainto kertoo HYP-mallin tarpeesta ja soveltuvuudesta tässä tutkimuksessa tarkasteltujen yksiköiden kaltaisiin paikkoihin, joissa asiakkaat saattavat jäädä ilman tarvitsemiaan vuorovaikutuskokemuksia, mikä ilmenee esimerkiksi oireilevana käyttäytymisenä.

HYP-jakso herätti työntekijät pohtimaan myös itse vuorovaikutuksen merkitystä ja ennen kaikkea siihen vaikuttamisen keinoja ja vuorovaikutuksen toteuttamista. Vuorovaikutuksella on tärkeä osa jokaisen ihmisen elämänlaadun edistäjänä (Nind & Hewett, 2012 (2001), 12–13; Spitzberg, 2003, 93). Se, millaisia asiakkaita työntekijät valitsivat HYP-jaksolle, osoitti, että he kokivat vuorovaikutuksen merkityksen suureksi sekä tiedostivat jo entuudestaan sen tärkeyden. Ainoastaan työväline näiden asioiden tukemiseen saattoi puuttua. HYP-malli tuntui tarjoavan juuri tähän, vuorovaikutuksen toteutumisen mahdollistumiseen työvälineen, jolla vuorovaikutuksen toteutumista päästiin tukemaan myös valitun asiakkaan kohdalla. Näyttikin siltä, että HYP-jakson aikana monet työntekijät havahtuivat myös siihen, miten vähän vuorovaikutuskokemuksia jaksolle valitulla asiakkaalla oli ylipäänsä ollut. Työntekijät alkoivat HYP-jaksoa toteuttaessaan pohtia myös muiden yksikön asiakkaiden vuorovaikutuskokemuksien riittävyyttä. HYP-jakso saattoikin parhaillaan luoda edellytyksen toimintamallin siirtymiseen myös tämän kokeilujakson ulkopuolelle yksiköiden muille asiakkaille.

Työntekijät toivoivat siis ennen HYP-jakson aloitusta tutustuvansa HYP-jaksolle valittuun asiakkaaseen aiempaa paremmin ja oppivansa tuntemaan hänen kommunikointitapojaan tarkemmin. Tuloksien mukaan HYP-malli mahdollistikin työntekijöiden paremman tutustumisen asiakkaaseen. Samalla myös vuorovaikutustilanteiden laatu koheni, koska työntekijät oppivat enemmän asiakkaansa vuorovaikutus- ja kommunikointitavoista. Tämä näkyi muun muassa vastavuoroisen vuorovaikutuksen kehittymisenä paremmaksi tai ylipäänsä sen toteutumisen onnistumisena. Työntekijät kokivat HYP-mallin kautta löytäneensä myös uusia mahdollisuuksia vuorovaikutuksen toteutumiseen.

8.2 Menetelmän pohdinta

8.2.1 Tutkittavat ja aineisto

Tutkimukseni tutkittavat käsittivät kolmen eri kehitysvammaisten ihmisten palveluyksiköissä työskenteleviä työntekijöitä ja heidän asiakkaitaan. Koska aineisto oli kerätty valmiiksi, en voinut itse vaikuttaa siihen, millaisesta ryhmästä tutkimukseni tutkittavat, työntekijät ja asiakkaat muodostuivat. Tutkittavien joukko olikin melko heterogeeninen. Asiakkaiden diagnoosit eivät olleet yhteneväiset kuten eivät olleet myöskään työntekijöiden ammattinimikkeet. Tämä muodosti haasteita muun muassa aineiston analyysin tekoon, koska HYP-tuokioiden sisällöt olivat melko erilaisia riippuen asiakkaasta ja mahdollisesti työntekijöiden iästä ja koulutustaustoista. Heidän kirjauksensa, tuokioiden sisällöt ja niiden yhdistäminen kokonaisuudeksi analyysiä varten osoittautui haasteelliseksi tutkijalle sen heterogeenisyyden vuoksi. Aineiston analyysin tekoon toi myös haasteita se, että työntekijöitä oli melko paljon kymmentä asiakasta kohden. Tutkittavien heterogeenisyys oli myös tutkimuksen kannalta mielenkiintoista ja tutkimusta rikastuttavaa. Se antoi aidon ja todellisen kuvan tämän päivän tilanteesta kyseisissä yksiköissä sekä siitä, miten erilaiset asiakkaat ja työntekijät luovat vuorovaikutussuhteita toinen toisiinsa. Heterogeeninen tutkittavien ryhmä sopii myös HYP-mallin toteutukseen, koska se soveltuu kaikkien käytettäväksi asiakkaan diagnoosista tai työntekijän koulutuksesta ja työkokemuksesta riippumatta.

Aineiston vahvuus oli sen ainutlaatuisuus, koska lomakkeet olivat ensimmäiset Suomessa kerätyt HYP-jakson kerryttämät aineistot. Tutkimusaineistosta ilmenivät myös hyvin jokaisen työntekijän yksilölliset kokemukset, joita he olivat kirjanneet lomakkeisiin. Tämän aineiston kautta pääsin siis lähestymään työntekijöiden yksilöllisiä kokemuksia HYP-mallista heidän asiakkaidensa kanssa sekä sitä, miten he olivat kokeneet vuorovaikutustilanteet ja niiden onnistumiset. Aineisto oli valmiiksi kerätty, joten en itse kyennyt enää vaikuttamaan esimerkiksi sen laajuuteen. Aineiston koko osoittautui kuitenkin sopivaksi tämän tutkimuksen toteuttamiseen ja tarkoitukseen. Jokaisesta asiakkaasta ja työntekijöiden ryhmästä kertyi runsaasti lomakkeita. En usko, että lisäaineisto olisi merkittävästi muuttanut tutkimustuloksiani, kuten muodostanut uusia kategoriaryhmittymiä. Tutkimusaineisto oli monesta syystä myös haasteellinen. Aineisto koostui suuresta määrästä sähköisiä ja paperisia lomakkeita, jotka oli aluksi vaikea hahmottaa yhteneväiseksi kokonaisuudeksi. Käsittelin ensin koko aineiston sanatarkasti sähköiseen muotoon, mikä auttoi koko-

naisuuden hahmottamisessa. Tutkimukseni alkuvaiheissa pohdin sitä, miten pystyn analysoimaan näinkin monitahoisen aineiston kokonaisuutena tai millä analyysimenetelmällä pääsen pureutumaan koko aineistoon. Aineiston neljä eri osa-aluetta muodostuivat kaikki vastauksista eri kysymyksiin (liitteet 1-4). Aineiston ennen- ja jälkeen-lomakkeet muodostuivat kysymysten lisäksi työntekijöiden ajatuksista ennen HYP-jakson aloitusta sekä jakson päätyttyä. Eri vaiheiden kysymysten yhdistäminen kokonaisuudeksi tuntui aluksi lähes mahdottomalta saada toimimaan esimerkiksi aineiston analyysissä kokonaisuutena, mutta myöskään lomakkeiden tietojen käsittely erillään, osissa, ei tuntunut hyvältä ratkaisulta tutkimuksen tavoitteiden kannalta. Päädyin aloittamaan analyysini Grounded Theory -metodologiaa mukaillen tekemällä avoimen koodauksen kahdessa osassa eli nostin seurantalomakkeiden ja ennen- ja jälkeen-lomakkeiden indikaattorit aluksi erikseen (ks. luvut 6.5 ja 8.2.2). Halusin kuitenkin vielä nostaa aineistosta erikseen esiin HYP-mallin vaikuttavuuden asiakkaan yksilötasolla, koska aineiston monitahoisuuden ja sisäisen irtonaisuuden vuoksi analyysi ei kyennyt tuomaan niitä tarpeeksi selkeästi esiin (liite 5).

HYP-mallin toteutusta seurattiin työntekijöiden täyttämillä lomakkeilla. Lomakkeiden kirjaukset olivat aina jonkun tietyn työntekijän ajatuksia tai tulkintoja hetkistä. Toinen työntekijä olisi voinut ilmaista tai tulkita jonkin tilanteen tai asian eri tavalla kuin toinen. Jokainen työntekijä on siis täyttänyt lomakkeet omalla näkemyksellään, minkä huomioiden lukijan ja tutkijan on niihin myös suhtauduttava. Esimerkiksi työntekijän näkemykset siitä, mistä asioista asiakas piti HYP-tuokioissa, olivat hänen tulkintojaan tilanteista. Asiakkaan vuorovaikutustaidoitan eivät ole useinkaan tällaisessa kontekstissa samanlaiset kuin työntekijän. Ne ovat usein poikkeavia puhevamman vuoksi ja vaikeuttavat tällöin asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutuksen onnistumista (Martikainen & Burakoff, 2006). Tutkimusaineistossa oli kuitenkin havaittavissa työntekijöiden samanlaisten havaintojen toistuvuus, joissa ilmeni vastavuoroisen vuorovaikutuksen merkitys. Laadullista tutkimusta tehdessä ovat myös aineiston analyysin tulokset tutkijan tulkintoja. Tutkijana itse tulkitsin työntekijöiden kirjaamia lomakkeita parhaaksi katsomallani tavalla. Se, miten ymmärsin ja tulkitsin työntekijöiden kirjaukset olivat omaa tulkintaani, jonka joku toinen tutkija olisi voinut tulkita toisella tavalla samasta aineistosta.

8.2.2 Grounded Theory -metodologia ja aineiston analyysin haasteet

Tämän tutkimuksen tulokset muodostuivat mukailleen Grounded Theory -metodologiaa. Grounded Theory -metodologian valinta aineiston analyysimetodiksi tuntui palvelevan hyvin tämän aineiston analyysiä, koska se on tarkoitettu ihmisten välisten sosiaalisten toimintojen ja vuorovaikutustilanteiden tutkimiseen (Martikainen ja Haverinen, 2004). Sen nähdään soveltuvan näihin liittyvien yksilöllisten kokemusten ja merkitysten kuvaamiseen. Grounded Theorya pidetään sopivana menetelmänä myös silloin, kun tutkitaan uudella tilanteessa tapahtuvaa toimintaa tai kun tilanteessa on mahdollisuus ennalta arvaamattomille tekijöille (Siitonen, 1999, 27–28).

Grounded Theory -metodologiaan on muodostunut ajan saatossa näkökulmaeroja (Siitonen, 1999, 27–28). Nämä erot liittyvät esimerkiksi teoreettiseen tutkimusaiheeseen tutustumiseen etukäteen ja analyysin etenemisen vaiheisiin. Alkuperäisen Grounded Theory -metodologian mukaan Glaser ja Strauss (1967) ajattelivat, että analyysiin tulisi lähteä täysin aineistolähtöisesti, jotta tutkija ei ajaudu pois tärkeän havainnon ääreltä muiden teoreettisten viitekehysten vuoksi. Koin kuitenkin liian haasteellisena aloittaa analyysini täysin tietämättömänä aiheeseen liittyvistä teoreettisista viitekehyksistä. Valitsinkin Straussin ja Corbinin (ks. esim. 1990) lähestymistavan, jossa hyväksyttiin aiempi tutustuminen tutkimusaiheen teoriataustaan. Straussin ja Corbinin mukaan myös aineiston analyysin eteneminen voitiin kiteyttää kolmeen perusvaiheeseen: avoimeen koodaukseen, aksiaaliseen koodaukseen ja selektiiviseen koodaukseen (Martikainen & Haverinen, 2004).

Aloittaessani analyysini pohdin, miten peilaan aineistoni tutkimuskysymykset siihen. Analyysin teko tutkimuskysymysten ohjailtavana ei olisi kuitenkaan ollut Grounded Theory -metodologian mukainen lähestymistapa (Strauss, 1987, 7). Tutkimuskysymysten pohjalta analyysin eteneminen olisi jäänyt helposti irtonaiseksi, kapeaksi ja käsitellyt ehkä vain joitain aineiston osia. Samalla havainnointikykyäni olisi analyysin aikana suuntautunut itse esittämiini tutkimuskysymyksiin. Kun siirsin analyysin teon ajaksi tutkimuskysymykseni syrjään, pystyin tarkkailemaan aineistoa aineistolähtöisesti kokonaisuutena. Näin pääsin käsiksi aineiston koko sisältöön ja sen merkityksiin. Loppujen lopuksi aineisto antoikin vastaukset alussa asettamiini tutkimuskysymyksiin. Myös Rimpeläinen (2006) on tutkimuksessaan tehnyt samansuuntaisia havaintoja.

Aineiston analyysi Grounded Theory –metodologiaa mukaillen eteni karkeasti niin, että nostin siitä ensin erilaisia indikaattoreita, minkä jälkeen muodostin näistä alakategorioita, alakategorioista pääkategorioita ja lopuksi näiden kategorisointien jälkeen aineistosta paljastui sen ydinkategoria. Aineistoa analysoidessa ja ryhmitellessä osoittautui haasteelliseksi indikaattorien ja alakategorioiden ryhmittely. Aineistossa ilmeni paljon päällekkäisyyttä, ja monet indikaattorit ja kategoriaryhmittymät limittyivät toinen toisiinsa. Nämä ryhmitteilyt muodostuivatkin luonnollisesti tutkijan omiksi päätelmiksi ja tulkinnoiksi. Voidaan siis todeta, että toinen tutkija olisi voinut tulkita ja nimetä indikaattoreita ja kategoriaryhmittymiä eri tavalla kuin tässä tutkimuksessa päädyttiin tekemään. Nimesin kyseiset kategoriaryhmittymät luonnollisesti oman näkemykseni mukaan, jotka olivat mielestäni parhaimmat termit kuvaamaan pääkategorioita, niiden alakategorioita sekä ydinkategoriaa.

Aineiston päällekkäisyydestä ja limittymisestä hyvänä esimerkkinä voidaan esittää työntekijöiden lomakkeisiin kirjaamat asiakkaan hyvät mielialat. Asiakkaan hyvä mieliala ilmeni muun muassa nauruna, hymynä, hyväntuulisuutena tai huumorina. Analyysin edetessä nämä asiat määrittivät esimerkiksi omiksi alakategorioikseen *henkilökohtaisen huomion* ja *läsnäolon*. Jaottelin siis näitä samoja elementtejä osoittavia indikaattoreita niin, että niistä muodostuivat edellä mainitut kaksi eri alakategoriaa, koska asiakkaan mielialaan vaikutti kaksi luonteeltaan erilaista tekijää. Alakategoria *läsnäolon* indikaattorit määrittivät selkeästi sen, miten työntekijät olivat kirjanneet asiakkaan oman mielialan vaikuttaneen tämän läsnäoloon HYP-tuokiossa. Esimerkiksi Hannulla: ”*Oli hyvin katsekontaktissa, reagoi kysymyksiin. ... Hannu hyväntuulinen ja huumorilla mukana*” (Hannu, Seurantalomake, 4. kerta). Alakategoria *henkilökohtaisen huomion* indikaattorit puolestaan määrittivät sen, miten työntekijät olivat kirjanneet asiakkaan hyvän mielialan HYP-tuokiossa johtuneen työntekijän antamasta henkilökohtaisesta huomiosta. Esimerkiksi Valtterilla: ”*Nautti huomiosta, oli onnellinen*” (Valtteri, Seurantalomake, 18. kerta). Analyysissä ja tuloksissa on havaittavissa myös muita vastaavanlaisia esimerkkejä jaottelemistani alakategorioiden samankaltaisuuksista. Näissä, kuten yllä olen esittänyt, on kuitenkin selkeä kontekstiero, joka perustelee sisällön määräytymisen tietyn alakategorian indikaattoriksi.

Olen esittänyt tulososassa (ks. luku 7) kaikki aineistoni pääkategoriat ja niiden alakategoriat. Alakategorioiden käsittelyn laajuus on riippunut siitä, miten laajasti työntekijät ovat käsitelleet aihetta aineistossa. Jokaisen pääkategoriakappaleen lopussa päädyin mainitsemaan erityisesti sisällöllisesti vähiten mainitut asiat. En siis tarkoita tällä lukumäärällisesti

eniten mainittuja asioita, vaan sisällöllisesti. Alakategorian nimi voi olla oleellinen, kuten *vastavuoroinen vuorovaikutus*, mutta se on kuitenkin voinut määräytyä kahdesta syystä käsiteltäväksi loppuun. Ensinnäkin esimerkiksi toistojen määrä voi olla suuri (ks. taulukko 3), mutta toistoilla tarkoitetaan pelkästään vain työntekijän mainintaa vastavuoroisen vuorovaikutuksen toteutumisesta tai sen toteutumattomuudesta. Toiseksi syyksi muodostui se, millaisia asioita työntekijät käsittelivät lomakkeissa. Ne eivät aina välttämättä olleet asioita, joita voisi etukäteen olettaa nousevan tällaisesta aineistosta. Tämä osoittautui aineiston ja analyysin kannalta mielenkiintoiseksi.

Analyysin edetessä alakategorioita muodostui paljon, ja nimesin ne parhaalla mahdollisella tavalla kuvaamaan niiden indikaattoreita. Alakategoriaksi muodostui esimerkiksi jo analyysin varhaisessa vaiheessa *vastavuoroinen vuorovaikutus*. Tässä analyysin vaiheessa indikaattorit kuvasivat hyvin niistä muodostunutta alakategoriaa. Alakategoriatermit olivat analyysini teon kannalta myös tutkijan työtä helpottavia käsitteitä. Ne kuvasivat ainakin itselleni hyvin sitä, millaiset ja minkä sisältöiset indikaattorit olivat muodostaneet tietyn alakategorian ja samalla auttoivat näin aineiston analyysin hahmottamisessa. Toisin sanoen alakategoriat ja se, miten ne käsitteellistin, toimivat myös omana työvälineenäni analyysivaiheessa. Alakategoriakäsitteistä nousivat esiin käsitteet, jotka lopuksi päätyivät kuvaamaan myös neljää eri pääkategoriaa. Pääkategoriat *yhteistyö*, *läsnäolo*, *kontakti* ja *aloite* kulkeutuivat siis jo alun indikaattorivaiheen kautta alakategorioiksi ja sitä kautta kuvaamaan koko pääkategoriaa. Analysoidessani aineistoa jotkin termit siis kulkeutuivat analyysin vaiheiden läpi edustamaan myös pääkategorioita ja jopa itse ydinkategoriaa.

Grounded Theory -metodologia aineiston analyysimetodina tarjosi myös haasteita. Analyysimetodi oli aikaisemmin tuntematon paitsi itse tutkijalle myös jossain määrin työn ohjaajalle. Grounded Theory -metodologiaa ei ole myöskään tietävästi käytetty aiemmin logopedisissä aineistoissa, vaan enemmänkin sitä on käytetty esimerkiksi yhteiskunta- tai kasvatustieteissä. Grounded Theory -metodologian perehtymiseen ja sen vaiheiden selvittelyyn kului runsaasti aikaa. Sen myötä analyysi eteni paikoitellen varsin hitaasti ja työllästi. Straussin mukaista Grounded Theory -metodologian analyysiä ei tarvitse kuitenkaan toteuttaa tiukasti ja yksityiskohtaisesti etenemisohjeiden mukaisesti, vaan tutkimusmetodin tulee ennen kaikkea käyttää niin, että se palvelee parhaalla mahdollisella tavalla tutkimusta ja sen aineistoa (Strauss, 1987, 7). Tämän kannustamana uskalsin lähteä tutustumaan Grounded Theoryn kautta aineistooni.

Olen pyrkinyt kuvaamaan analyysini vaiheet ja sen etenemisen mahdollisimman läpinäkyvästi ja yksityiskohtaisesti, jotta lukija pystyisi seuraamaan, miten olen toteuttanut tutkimukseni ja saanut sen tulokset. Grounded Theory -metodologian käyttö loi tutkimukselle kuitenkin haasteita, kuten muun muassa menetelmän jaottumisen kahteen eri koulukuntaan (Siitonen, 1999, 27–28). Tämä loi tilanteen, jossa piti päättää ja suunnitella jo heti tutkimuksen alussa, kumman koulukunnan periaatteiden pohjalta tutkimus toteutettaisiin. Tämä osoittautui melko haasteelliseksi jo heti tutkimukseni alkuvaiheissa, esimerkiksi oikean koulukunnan kirjallisuuden valikoimisessa tai yleisesti taitona pysyä systemaattisesti valitsemassani koulukunnan suuntauksessa. Grounded Theory -metodologian ongelmakohtana pidetään myös sen perustumista tutkimuksen analyttisten käsitteiden lisäksi arkikäsitteisiin (Rostila, 1991, 77; Metsämuuronen, 2011, 234). Myös tässä tutkimuksessa tämä ongelmakohta oli nähtävissä sen käsitteissä. Tutkimukseni tulokset Grounded Theory -metodologialla määrittivät tulokset vain tästä aineistosta ja tämän tukijan näkökulmasta. Niitä ei voitaisi yleistää kattamaan kaikkia HYP-mallista tehtyjä tutkimuksia, vaikka uskonkin niissä ilmenevän paljon samanlaisia piirteitä.

8.3 HYP-malli – etuja ja ongelmakohtia

HYP-mallin pääajatus on toimiva, sillä se soveltuu hyvin nykyajan työyksiköiden kiireiseen arkeen. HYP-mallin toteutus perustuukin juuri hetkiin, jotka eivät vaadi monimutkaisia järjestelyjä, kuten paljon aikaa tai erityiskoulutuksia. Samalla se on helppo ottaa käyttöön. Suurin osa HYP-mallia käyttäneistä työntekijöistä koki vuorovaikutustilanteet luonnollisiksi ja sen myötä useimmiten onnistuneiksi. Hetkissä riitti vain työntekijän oma aito läsnäolo. HYP-tuokioissa vuorovaikutushetkien kautta molempien persoonat tuntuivat päässeensä esiin. Vuorovaikutuksen elementit näyttävät erilaisilta jokaisen eri vuorovaikutuskumppanin kanssa sekä jokaisella eri työntekijä–asiakas-parilla (ks. Purcell ym., 2000). Samalla HYP-tuokioon vaikuttaa myös itse tilanne, koska kaikki tilanteetkaan eivät ole samanlaisia samoilla vuorovaikutuskumppaneilla. Tämä lieneekin yksi vuorovaikutustilanteiden vahvuus ja samalla syy siihen, miksi yksilöt näitä tilanteita haluavat ja tarvitsevat. HYP-malli on siis oppimistilanne molemmille vuorovaikutuskumppaneille, sekä työntekijälle että asiakkaalle. Peilaamalla toinen toisiaan, erilaisista vuorovaikutustavoista huolimatta, on molemmilla mahdollisuus oppia aina jotain uutta toisesta.

Jokaisella yksilöllä tulisi olla jokapäiväinen mahdollisuus vuorovaikutukseen, jossa hän pystyisi jakamaan jotain toisen kanssa (Granlund & Olsson, 1994, 17–22). Vuorovaikutuksen onnistuminen vaatii sen, että vuorovaikutuskumppani vastaanottaa välitettävän viestin ja tulkitsee sen. HYP-malli tuntuikin herättävän työntekijöissä ajatuksia juuri vuorovaikutuksesta, sen toteutumisesta, merkityksestä, tärkeydestä ja siitä, mitä hyvä vuorovaikutus todellisuudessaan on. HYP-jakson myötä työntekijät alkoivat pohtia, miten he kohtaavat asiakkaan tai miten he voisivat kohdata asiakkaan toisin ja virittäytyä vuorovaikutukseen hänen kanssaan. Vuorovaikutusta voidaan pitää joskus itsestään selvänä asiana. Sen merkitys tiedostetaan tärkeäksi, mutta kaikesta huolimatta siihen voi olla vaikea puuttua ilman sopivia ”työkaluja”. HYP-malli voisi toimia tällaisena työkaluna näissä työyksiköissä. HYP-mallin yhdeksi eduksi voidaankin sanoa muodostuvan sen synnyttämä keskustelu työntekijöiden välillä. HYP-malli ei siis vain synnyttänyt vuorovaikutusta asiakkaan ja työntekijän välillä, vaan se synnytti sitä jo pelkästään työntekijöiden keskuudessa. Työntekijät saattoivat tulla tietoisemmiksi valinnoistaan ja oppia suhtautumaan kriittisesti omiin valmiisiin ajatusmalleihinsa.

HYP-mallin käyttöön ottamisen helppous voi asettaa myös haasteita sen toteutukselle. Sen niukka ohjeistus esimerkiksi tuokion mahdollisista sisällöistä tai toteutustavoista saattaa johdattaa työntekijän pois mallin periaatteiden ääreltä. HYP-mallin ajatuksena on toimia tuokiossa asiakkaan ehdoilla, mutta työntekijä saattaakin päättää tekemisen, joka osoittautuu enneminkin kuntouttavaksi harjoitteluksi kuin asiakkaan ehdoilla toteutuvaksi vuorovaikutukseksi.

8.4 Jatkotutkimusehdotuksia ja johtopäätökset

Tutkimukset osoittavat toistuvasti, että vaikeasti puhevammaiset ihmiset ovat vaarassa etäännyä ja jäädä syrjään muusta maailmasta ja sen sosiaalisista kanssakäymisistä (von Tetzchner & Jensen, 1999; Launonen, 2007, 96–97; Coia & Handley, 2008). Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli saada tietoa HYP-mallin toimivuudesta, hyödyistä ja mahdollisuuksista asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutusta tukevana ja edistävänä työvälineenä. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia asioita HYP-mallin käytöllä saavutettiin kokeilujaksoilla. Tarkoituksena oli myös tuottaa sellaista tietoa, jota voidaan käyttää

ja hyödyntää vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa, jotta he eivät jäisi ilman vuorovaikutuskokemuksia.

Tutkimustuloksista nousee esiin HYP-mallin toimivuutta tarkastelevien jatkotutkimusten aiheita. Moni tutkimuksen työntekijöistä oli kirjannut lomakkeille halustaan ottaa HYP-malli käyttöön myös muiden yksikön asiakkaiden kanssa. Olisikin mielenkiintoista nähdä, millaiset vaikutukset HYP-mallilla olisi esimerkiksi yksiköiden arjen toimivuuteen, jos sitä toteutettaisiin kaikkien yksikön asiakkaiden kanssa. HYP-malli voisi tarjota mahdollisuuksia vuorovaikutuksen toteutumiseen ja tukemiseen sen laajuuden ja monipuolisuuden kautta myös muille yksilöille, joilla ei ole riittäviä mahdollisuuksia onnistuneisiin vuorovaikutuskokemuksiin. Mielenkiintoista olisi siis tietää, miten HYP-malli toimisi sellaisten ihmisten kanssa, joilla on muita vammoja tai sairauksia, kuten esimerkiksi muistisairaiden ihmisten tai afaattisten henkilöiden kanssa (ks. esim. *OIVALLA-hanke*). Tutkimuksessani viittasin myös muihin vuorovaikutusmalleihin, voimauttavaan vuorovaikutukseen ja OI-VA:an. Olisi mielenkiintoista selvittää, millaisia tuloksia syntyisi näiden kolmen vuorovaikutusmallin toimintaperiaatteiden ja vaikutusten vertailusta. Tämä tutkimus on myös osoittanut, että HYP-malli käyttöönotto on varsin helppoa. Jatkotutkimuksissa olisikin mahdollista keskittyä tarkastelemaan myös erilaisten vuorovaikutuskumppanien, kuten asiakkaiden lähi-ihmisten, hoitohenkilökunnan tai puheterapeuttien tapoja toteuttaa HYP-tuokioita. Olisi kiinnostavaa selvittää, mitä huomioita he kirjaisivat lomakkeille esimerkiksi tuokioiden vuorovaikutuksen elementeistä sekä nähdä, olisiko HYP-jakson toteutumisen kannalta suurta merkitystä yksilön ja asiakkaan välisellä suhteella tai vuorovaikutuskumppanin koulustaustalla.

Kehitysvammaisten ihmisten itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta käsiteltäessä, kommunikointiin ja sen toimivuuteen liittyvät asiat muodostuvat oleellisiksi (Launonen, 1991). HYP-malli on osoitus siitä, miten nyky-yhteiskunnassa tiedostetaan jokaisen yksilön henkilökohtaisen huomion saamisen merkitys. HYP-mallin avulla voidaan vaikuttaa yksilön hyvinvointiin ja hänen oikeuksiinsa olla vuorovaikutuksessa sekä samalla työntekijöiden työhyvinvointiin. HYP-malli mahdollistaa kehitysvammaisten palveluyksiköissä yksilön tasolla toimivan vuorovaikutuksen tukemisen, jossa keskitytään vai häneen juuri hänelle parhaiten soveltuvalla tavalla.

LÄHTEET

- Alivuotila, L. (2010). Matkiminen kielen omaksumisen lähtökohtana. Teoksessa O. Aaltonen, P. Korpilahti & M. Laine (toim.), *Kieli ja aivot* (s. 189–194). Turun yliopisto: Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus.
- Antaki, C., Finlay, W. M. L. & Walton, C. (2007). Conversational Shaping: Staff Members' Solicitation of Talk From People With an Intellectual Impairment. *Qualitative Health Research, 17*, 1403–1414.
- Bakeman, R. & Adamson, L. B. (1984). Coordinating attention to people and objects in mother–infant and peer–infant interaction. *Child Development, 55*, 1278–1289.
- Bartlett C. & Bunning K. T. (1997). The importance of communication partnerships: a study to investigate the communicative exchanges between staff and adults with learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities, 25*, 148–153.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment*. London: Pimlico. (First published by The Hogarth Press and The Institute of Psychoanalysis 1969, Pimlico edition 1997.)
- Bradshaw, J. (2001). Complexity of staff communication and reported level of understanding skills in adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research, 45*, 233–243.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development. Experiments by nature and design*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press (3. Painos 1980).
- Caldwell, P. (2008). Intensive interaction: Getting in touch with a child with evere autism. Teoksessa M. S. Zeedyk (toim.), *Promoting social interaction for individuals with communicative impairments* (s. 170–184). London and Philadelphia: Jessica Kingsley.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage Publications.

Coia, P. & Handley, A. J. (2008). Developing relationships with people with profound learning disabilities through intensive interaction. Teoksessa M. S. Zeedyk (toim.), *Promoting social interaction for individuals with communicative impairments* (s. 102-118). London and Philadelphia: Jessica Kingsley.

De Wolff, M. S. & Van Ijzendoorn, M. H. (1997). Sensitivity and Attachment: A Meta-Analysis on Parental Antecedents of Infant Attachment. *Child Development*, 68, 571-591.

D'Odorico, L. & Levorato, M. C. (1994). Social and Cognitive Determinants of Mutual Gaze Between Mother and Infant. Teoksessa V. Volterra & C. J. Erting (toim.), *From Gesture to Language in Hearing and Deaf Children* (9-17). Washington: Gallaudet University Press.

Finlay, W. M. L., Antaki, C. & Walton, C. (2007). On not being noticed: intellectual disabilities and the non-vocal register. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 45, 227–245.

Firth, G., Elford, H., Leeming, C. & Crabbe, M. (2008). Intensive Interaction as a Novel Approach in Social Care: Care Staff's Views on the Practice Change Process. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 21, 58-69.

Fogel, A. (1993). *Developing through Relationships. Origins of Communication, Self, and Culture*. New York: Harvester Wheatsheaf.

Forster, S. (2008). HOP Hanging Out Program. Interaction for people at risk of isolation. Haettu 12.2.2015 osoitteesta: <https://sheridanforster.files.wordpress.com/2014/08/hop-a5.pdf>

Forster, S. & Iacono, T. (2008). Disability support workers' experience of interaction with a person with profound intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 33, 137-147.

Givens, D. (1978). Social expressivity during the first year of life. *Sign Language Studies*, 20, 251-274.

Glaser, B. G. (1978). *Theoretical Sensitivity. Advances in the Methodology of Grounded Theory*. Mill Valley, California: Sociology Press.

Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967, 1971). *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Company. (Alkuperäinen teos, 1967).

Granlund, M. & Olsson, C. (1994). *Enemmän vuorovaikutusta. Kurssiaineisto - teoriakirja*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Johnson, H., Douglasà, J., Bigby, C. & Iacono, T. (2012). Social Interaction with Adults with Severe Intellectual Disability: Having Fun and Hanging Out. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 25, 329–341.

Kehitysvamma-alan verkkopalvelu, Vernerinet (2014). Mitä kehitysvammaisuus on? Hattu 13.3.2015 osoitteesta <http://verneri.net/yleis/mita-kehitysvammaisuus-on>

Koski, K., Martikainen, K., Burakoff, K. & Launonen, K. (2010). Staff members' understandings about communication with individuals who have learning disabilities: A case of Finnish OIVA communication training. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 35, 279-289.

Koski, K. (2014). *Indirect speech and language therapy for individuals with profound and multiple learning disabilities: an ecological perspective*. Logopedian väitöskirja. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 8. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Kärkkäinen, M. (1991). *Tekijät työtään kehittämässä. Kehittävän työntutkimuksen menetelmän sovellus kehitysvammahuollossa Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Pohjanmaan erityishuoltopiireissä*. Kehittämishankkeen I väliraportti. Kehitysvammaliiton tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 58/1991.

Kärkkäinen, M. (1993). *Muuttuva ajattelu kehitysvammatyössä*. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 64/1993. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Laakso, M.-L. (2008). Hei katsopa tänne! – Äidin sensitiivisyys jaetun tarkkaavuuden hetket lapsen kielellisen kehityksen kontekstina. Teoksessa K. Launonen, A.-M. Korpijaakko-Huuhka & M. Lehtihalmes (toim.), *Varhainen vuorovaikutus ja sen tutkiminen*. Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja, 40, 24-34.

Launonen, K. (1991). Uranuurtajat vai yksinäiset puurtajat? Kehitysvamma-alan puheterapian juurista, työmuodoista, tarpeista ja tulevaisuudesta. Teoksessa A. Kiesiläinen, A.-M. Korpijaakko-Huuhka ja L. Salonen (toim.), *Puheterapiakäytäntöjen juuret ja kehitys*. Puheterapian vuosikirja 7 (s. 45-69). Helsinki: Suomen Puheterapeuttiliitto.

Launonen, K. (1994). Eleestä puheeseen. Teoksessa A. Iivonen, A. Lieko & P. Korpilahti (toim.), *Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys* (s. 127-164). Helsinki: SKS.

Launonen, K. (1998). *Eleistä sanoihin, viittomista kieleen. Varhaisviittomisohjelman kehittäminen, kokeilu ja pitkäaikaisvaikutukset Downin syndrooma –lasten varhaiskuntoutuksessa*. Logopedian väitöskirja. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Launonen, K. (2001). Huvin vuoksi – Vuorottelu ja jaettu tarkkaavuus puhetta korvaavan kommunikoinnin kehityksen pohjana. *Puhe ja Kieli*, 21, 25-36.

Launonen, K. (2007). *Vuorovaikutus - kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Launonen, K. (2008). Varhainen vuorovaikutus kuntoutuksen perustana. Teoksessa K. Launonen, A.-M. Korpijaakko-Huuhka & M. Lehtihalmes (toim.), *Varhainen vuorovaikutus ja sen tutkiminen*. Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja, 40, 119-128.

Launonen, K. (2010). Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi kuntoutuksen tavoitteena ja keinona. Teoksessa O. Aaltonen, P. Korpilahti & M. Laine (toim.), *Kieli ja aivot* (s. 337–344). Turun yliopisto: Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus.

Launonen, K. & Lonka, E. (2000). Puhetta edeltävän kommunikoinnin kehityksen ja sen tukeminen. Teoksessa E. Lonka & A.-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.), *Kuulon ja kielen kuntoutus. Vuorovaikutuksesta kommunikointiin* (s. 15-34). Helsinki: Palmenia.

Legerstee, M. & Weintraub, J. (1997). The integration of person and object attention in infants with and without Down syndrome. *Infant Behaviour and Development*, 20, 71-82.

Leskelä, L. (2012). Ymmärrysvaikeuksien käsittelyä kehitysvammaisten henkilöiden ja heidän ohjaajiensa keskusteluissa. Teoksessa L. Leskelä & C. Lindholm (toim.), *Haavoittuva keskustelu. Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. (s. 184-234). Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Leskelä, L. & Lindholm, C. (2012). Näkökulmia kielellisesti epäsymmetriseen vuorovaikutukseen. Teoksessa L. Leskelä & C. Lindholm (toim.), *Haavoittuva keskustelu. Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. (s. 12-31). Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Markova J. L., Jahoda A., Cattermole M. & Woodward D. (1992). Living in hospital and hostel: the pattern of interactions of people with learning difficulties. *Journal of Intellectual Disability Research*, 36, 115-127.

Martikainen, K. (2014). Huomioivan yhdessäolon malli HYP. Huomioivaa yhdessäoloa päivittäin ihmisille, jotka ovat vaarassa jäädä yksin. Haettu 12.02.2015 osoitteesta http://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/HYP/hyp_opas.pdf

Martikainen, K. (2014). OIVALLA-vuorovaikutukseen. Haettu 26.4.2015 osoitteesta <http://papunet.net/tikoteekki/toiminta-ja-palvelut/projektit/oiva-hankkeet/oivalla-vuorovaikutukseen/>

Martikainen, K. (2015). *OIVA-vuorovaikutusmalli®*. Haettu 25.03.2015 osoitteesta <http://papunet.net/tikoteekki/toiminta-ja-palvelut/oiva/oiva-vuorovaikutusmalli/>

Martikainen, K. & Burakoff, K. (2006). Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen vahvistaminen yhteisössä - OIVA-hanke 2005– 2008. Teoksessa S. Simberg, P. Rautakoski, A. Klippi & S. Pekkala (toim.), *Ryhmä- ja yhteisöpohjaisen kielen ja kommunikoinnin kuntoutuksen haasteet*. Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja, 38, 58–68.

Martikainen, M. & Haverinen, L. (2004). Grounded theory -menetelmä kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa P. Kansanen & K. Uusikylä (toim.), *Opetuksen tutkimuksen monet menetelmät*. (s. 133-157). Juva: WS Bookwell Oy.

McConkey, R., Morris, I., & Purcell, M. (1999a). Communications between staff and adults with intellectual disabilities in naturally occurring settings. *Journal of Intellectual Disability Research*, 43, 194–205.

McConkey, R., Purcell, M. & Morris, I. (1999b). Staff perceptions of communication with a partner who is intellectually disabled. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 12, 204–210.

- McNaughton, D. & Light, J. (1989). Teaching facilitators to support the communication skills of an adult with severe cognitive disabilities: A case study. *Augmentative and Alternative Communication*, 5, 35–43.
- McVilly, K. R. (1997). Residential staff. How they view their training and professional support. *British Journal of Learning Disabilities*. 25, 18-25.
- Metsämuuronen, J. (2011). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Nind, M. (1999). Intensive interaction and autism: a usefull approach? *British Journal of Special Education*, 26, 96-102.
- Nind, P. & Hewett, D. (2012, 2001). Voimauttava vuorovaikutus. Opas toimintatavan käyttöön. 2. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto. (Englanninkielinen alkuteos *A Practical Guide to Intensive Interaction*, 2001).
- Nind, M. & Hewett, D. (2005). *Access to communication. Developing basic communication with people who have severe learning difficulties*. (2. painos). London, UK: David Fulton.
- Pulli, T., Launonen, K. & Saarela, M. (2005). *AURA: yhteisön ja sen autistisen jäsenen vuorovaikutuksen ja viestinnän arviointiin ja kehittämiseen*. Lahti: Avainsäätiö ja Pääjärven kuntayhtymä.
- Purcell, M., McConkey, R. & Morris, I. (2000). Notes and discussion. Staff communication with people with intellectual disabilities: the impact of a work-based training programme. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 35, 147–158.
- Rimpeläinen, T. M. (2006). Opettaja tunteiden ilmaisijana. Grounded theorylla toteutettu tapaustutkimus opettajan tunteista ja niiden ilmaisemisesta. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Rizzolatti, G. & Craighero, L. (2004). The mirror-neuron system. *Annual Review of Neuroscience*, 27, 169-192.

Rostila, I. (1991). Grounded Theory –lähestymistavasta. Teoksessa L. Syrjälä, & J. Merenheimo (toim.), *Kasvatustutkimuksen laadullisia lähestymistapoja: Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien seminaari Oulussa 11.-13.10.1990.*, (s. 65-79). Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita.

Siitonen, J. (1999). *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua*. Oulun opettajakoulutuslaitos, Oulun yliopisto.

Silvén, M. (2008). Varhainen vuorovaikutus ja puheen kehitys. Teoksessa K. Launonen, A-M., Korpijaakko-Huuhka & M. Lehtihalmes (toim.), *Varhainen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys ry:n julkaisuja*, 40, 55-67.

Skoyles, J. R. (1998). Speech phones are replication code. *Medical Hypotheses*, 50, 167-173.

Spitzberg, B. H. (2003). Methods of interpersonal skill assessment. Teoksessa J. O. Greene & N. R. Burlison (toim.), *Handbook of communication and social interaction skills* (s. 93-134). Mahwah: Lawrence Erlbaum.

Stern, D. N. (1985). *The interpersonal world of the infant. A view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.

Strauss, A. L. 1987. *Qualitative Analysis For Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.

Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*. Newbury Park, California: Sage Publications.

The National Joint Committee for the Communication Needs of Persons with Severe Disabilities (1992). *Communication Bill of Rights*. Haettu 13.3.2015 osoitteesta http://www.asha.org/NJC/bill_of_rights.htm

Tomasello, M. (2008). *Origins of Human Communication*. Cambridge: The MIT Press.

Trevarthen, C. (2008). Intuition for Human Communication. Teoksessa M. S. Zeedyk (toim.), *Promoting social interaction for individuals with communicative impairments* (s. 23-38). London and Philadelphia: Jessica Kingsley.

van der Gaag A. (1998). Communication skills and adults with learning disabilities: eliminating professional myopia. *British Journal of Learning Disabilities*, 26, 88-93.

Van der Stelt, J. M. (1993). *Finally a word. A sensory-motor approach of the mother-infant system in its development towards speech*. Amsterdam: IFOTT.

Vlaskamp, C., Hiemstra, S. J., Wiersma, L. A. & Zijstra, B.J.H. (2007). Extent, duration, and content of day services' activities for persons with profound intellectual and multiple disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 4, 152-159.

Von Tetzchner, S. & Jensen, K. (1999). Interacting with people who have severe communication problems: Ethical considerations. *International Journal of Disability, Development and Education*, 46, 453-462.

Vuoti, K., Burakoff, K. & Martikainen, M. (2009). *Jokainen hetki on mahdollisuus: Tutkimus OIVA-hankkeen yhteisöllisen työskentelytavan vaikutuksista*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Vygotski, L.S. (1978). *Mind in Society. The development of higher psychological processes*. M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner & E. Souberman (toim.), Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Watson, J. & Fisher, A. (1997). Evaluating the effectiveness of intensive interaction teaching with pupils with profound and complex learning disabilities. *The British Journal of Special Education*, 24, 80-87.

Överlund, J. (1994). Vauvan kommunikaatiotaitojen kehitys – puheen oppimisen perusta. Teoksessa A. Iivonen, A. Lieko & P. Korpilahti (toim.), *Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys* (s. 306-331). Helsinki: SKS.

Överlund, J. (2006). Puhe ja kieli kehittyvät vuorovaikutuksessa. Teoksessa K. Launonen & A.-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.), *Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita* (s. 19-38). Helsinki: Palmenia.

LIITE 1. HYP-mallin ennen-lomake

Kysymyksiä ennen HYP-jakson aloittamista

Osallistujien ajatukset kirjataan muistiin ja niihin palataan yhteenvetokokouksessa.

- *Mitä hyötyä yhteisöllenne voi olla HYP:stä?*
- *Millä perusteella valitsitte kumppanin, jonka kanssa toteutate HYP-jakson?*
- *Miten toivotte valitsemanne kumppanin hyötävän HYP-jaksosta?*

LIITE 2. HYP-mallin seurantalomake

www.tikoteekki.fi

HYP SEURANTALOMAKE

Nimi:

Lomakkeen täyttäjän nimi:

Päivämäärä:

Kellonaika:

Paikka:

Mitä tapahtui?

Mikä sujui hyvin?

Mikä ei sujunut?

Mitä kokeilen seuraavalla kerralla?

Seurantalomake täytetään jokaisen ~~HYP-hetken~~ jälkeen.

LIITE 3. HYP-mallin koostelomake

www.tikoteekki.fi

HYP KOOSTELOMAKE

Nimi:

Lomakkeen täyttäjän nimi:

~~HYP-jakson~~ aloituspäivä:

~~HYP-jakson~~ päättymispäivä:

Mikä sujui hyvin:

Millaisia viestejä havaitsimme hänen tekevän:

Mikä ei sujunut:

Mitä opimme:

Koostelomake täytetään jokaisen ~~HYP-jakson~~ lopussa.

LIITE 4. HYP-mallin jälkeen-lomake

www.tikoteekki.fi

KYSYMYKSIÄ HYP-JAKSON LOPUSSA

HYP-jakson aloitus- ja lopetuspäivä:

Yhteisön nimi:

HYP-käynnistäjän nimi:

Virittäytyminen

Mikäli HYP-jakson aikana on videoitu vuorovaikutustilanteita, virittäydytään HYP-jakson tunnelmiin katsomalla videolta muutaman minuutin kestävä HYP-tilanne.

Keskustelu

Miten HYP on sopinut yhteisöönne?

Palataan HYP-jakson alun ajatuksiin – toivoitte, että HYP:stä voisi olla xxx hyötyä yhteisölle ja xxx hyötyä hänelle

- Mitä ajattelette asioista nyt yhteisönnne ja hänen näkökulmastaan?
- Mitä merkitystä HYP-jaksolla on ollut hänelle? Mikä on muuttunut? Mikä on edistänyt tai hidastanut muutosta?
- Mitä merkitystä HYP-jaksolla on ollut teille? Mikä on muuttunut? Mikä on edistänyt tai hidastanut muutosta?

Miltä HYP:n dokumentointi on tuntunut? Mitä merkitystä kirjallisella tai videodokumentoinnilla on ollut?

www.tikoteekki.fi

Mitä ajattelette HVP-käynnistäjän roolista? Mitä merkitystä sillä on ollut? Millaisista toimintatavoista on ollut hyötyä? Mikä olisi voinut olla toisin?

Jos nyt aloittaisitte HVP-jakson, mitä säilyttäisitte ja mitä tekisitte toisin?

Mitä toimintatapoja jatkatte? Milloin? Ketkä osallistuvat?

Mitä toimintatapoja muokkaatte? Miten?

LIITE 5. Asiakkaiden profiilit ennen HYP-jaksoa ja sen jälkeen**Kalle**

Ennen HYP-jakson aloitusta:

Työntekijät kuvailivat Kallen olevan hyvin aloitteeton ja jäävän syrjään. Kommunikoidakseen hän odottaa vihjeitä ja hänen toimintansa arjessa on hyvin rutiininomaista. Työntekijät toivoivatkin Kallen aloitteellisuuden vahvistuvan ja heidän itse saavan häneen paremman kontaktin.

HYP-jakson jälkeen:

Työntekijät kirjasivat Kallen aloitteellisuuden vahvistuneen. Työntekijät kirjasivat tietävänsä nyt, että Kalle osaa olla aloitteellisempi ja hän osaa ilmaista itseään useita eri keinoja käyttäen. Jakson päätyttyä työntekijät kokivat myös kontaktin ja yhteistyön parantuneen Kallen kanssa.

Kasper

Ennen HYP-jakson aloitusta:

Työntekijät kuvailivat Kasperin olevan aktiivinen ja ottavan kontaktia paljon. Hän jää usein kuitenkin ryhmässä syrjään ja huomiotta, koska käyttäytyy kovin huomionhakuisesti negatiivisin keinoin. Työntekijät halusivat huomioida ja antaa kahdenkeskistä aikaa Kasperille, jotta hänen negatiivinen käyttäytymisensä vähenisi.

HYP-jakson jälkeen:

Työntekijät kirjasivat HYP-jakson vaikuttaneen Kasperiin positiivisesti. Työntekijöiden ja Kasperin kirjattiin molempien nauttineen hetkistä ja heidän välinen suhteensa muuttui paremmaksi. Kasperin iloisuus on välittynyt työntekijöihin ja hän teki paljon aloitteita hetkiin.

Timo

Ennen HYP-jakson aloitusta:

Työntekijät kuvailivat Timon olevan suurimman osan päivästä yksin, koska hän välttelee muiden seuraa. Vuorovaikutushetkiä työntekijöiden kanssa on melko vähän ja niissä hän ottaa kontaktia omalla tavallaan. Hänellä esiintyy ei toivottua käyttäytymistä, joka on tullut huomionhakuiseksi.

HYP-jakson jälkeen:

Työntekijät kirjasivat HYP-mallin lisännen vuorovaikutusta Timon ja työntekijöiden välillä. Timo tekee enemmän aloitteita vuorovaikutushetkiin ja nauttii kahdenkeskisestä ajasta. Timolla esiintyi edelleen jakson jälkeen negatiivista käyttäytymistä, mutta jakson myötä työntekijät oppivat ymmärtämään syitä niihin ja reagoimaan hänen käyttäytymiseensä sen mukaan.

Laura

Ennen HYP-jakson aloitusta:

Työntekijät kirjasivat Lauran saavan vähemmän huomiota vaikka on vuorovaikutuksellinen ja innokas. He toivoivat HYP-jakson tuovan hyvää mieltä molemmille, Lauralle ja työntekijöille.

HYP-jakson jälkeen:

Työntekijät kirjasivat tuntevansa ja tietävänsä Lauran mieltymyksiä paremmin. Laura on ollut HYP-tuokioissa iloinen ja hänestä on tullut mukavia puolia esiin. Häneen saa nykyään helpommin kontaktin ja hän keskittyy aiempaa paremmin. HYP-jakson myötä hän on aktiivisempi ja positiivisempi myös tuokioiden ulkopuolella. Laura on myös pyytänyt omaaloitteisesti lisää HYP-tuokiolla tehtyjä tekemisiä.

Jari

Ennen HYP-jakson aloitusta:

Työntekijät kuvailivat Jarilla olevan vain vähän tilanteita, joissa hän saa ohjata. Jarin kuvailtiin viihtyvän omissa oloissaan ja olevan varautunut muiden ihmisten seurassa. Hän ei myöskään tee vuorovaikutusaloitteita tai työntekijöiden on vaikea niitä huomata. Työntekijöiden on myös vaikea tulkita hänen asiaansa. Työntekijät toivoivatkin HYP-jakson vahvistavan Jarin aloitteita sekä tämän halua olla muita ihmisiä lähellä. Työntekijät toivoivat myös HYP-jakson tarjoavan Jarille turvallisia yhdessäolon kokemuksia.

HYP-jakson jälkeen:

Työntekijät kirjasivat Jarin tekevän rohkeammin ja enemmän aloitteita sekä ottavan helpommin kontaktia. Työntekijät alkoivat ymmärtää hänen omanlaisia kontaktinottotapojaan.

Jari alkoi osoittaa myös enemmän omaa tahtoaan (mistä pitää ja mistä ei) ja luottamaan siihen, että hän saa ohjata HYP-tuokioita. Jakson jälkeen Jari sieti ja nautti paremmin toisen ihmisen kosketuksesta. HYP-jakson edetessä työntekijät kirjasivat Jarin vapautuneen tuokioissa enemmän.

Valtteri

Ennen HYP-jakson aloitusta:

Työntekijät kirjasivat Valtterin olevan varautunut ja viihtyvän paljon yksin. Lähteäkseen vuorovaikutukseen, hän tarvitsi siihen paljon pyyntöjä. Työntekijät toivoivat Valtterin saavan enemmän vuorovaikutuskokemuksia muiden kanssa. He uskoivat hänen olevan seuralisempi kuin oli ajateltu, jos vain saisi mahdollisuuden vuorovaikutustilanteisiin.

HYP-jakson jälkeen:

Työntekijät kirjasivat Valtterin muuttuneen. Hän oli muuttunut jakson aikana vakavasta ilmeikkääksi ja seuralliseksi. Jakson myötä Valtteri on nyt kontaktiherkkä ja pyytää omaaloitteisesti yhdessäoloa. Hän myös ilmaisee itseään voimakkaasti, kuten halunsa ja toiveensa. Hän on alkanut viihtyä muiden ihmisten seurassa. Työntekijät kirjasivat jakson opettaneen heille, että vaikka Valtterin on ollut vaikea näyttää ulospäin nauttivansa vuorovaikutushetkestä, hän niistä kuitenkin kovasti nauttii.

Sami

Ennen HYP-jakson aloitusta:

Työntekijät kirjasivat Samilla ilmenneen negatiivista käyttäytymistä muun muassa kommunikointikeinon puuttumisen vuoksi. Työntekijät toivoivat HYP-jakson myötä löytävänsä yhteisen kielen Samin kanssa. He toivoivat jakson kautta saavuttavansa yhteisymmärryksen sekä ymmärtävänsä Samin vuorovaikutusaloitteita.

HYP-jakson jälkeen:

Työntekijät kirjasivat Samin pystyvän vastavuoroiseen kontaktiin ja olemaan rauhallisesti vuorovaikutustilanteissa. HYP-jakson myötä Sami on alkanut tulla enemmän työntekijöiden luokse sekä ottamaan enemmän katsekontaktia tuokioiden ulkopuolella.

Hannu

Ennen HYP-jakson aloitusta:

Työntekijät toivoivat Hannulle tulevan enemmän aloitteellisuutta sekä ymmärtävänsä häntä paremmin. Työntekijät toivoivat jakson avulla Hannun luottavan heihin enemmän, pyytävän enemmän sekä saavan hänet pois omasta maailmastaan.

HYP-jakson jälkeen:

Työntekijät kirjasivat Hannun luottavan hetkissä työntekijään. Hannu alkoi myös ottaa enemmän kontaktia ja pyytää oma-aloitteisesti. Jakson myötä Hannu alkoi myös ilmaista asioita omatahtoisesti.

Lauri

Ennen HYP-jakson aloitusta:

-

HYP-jakson jälkeen:

Työntekijät kirjasivat Laurin ottaneen oma-aloitteisesti kontaktia vain HYP-tuokioissa. Työntekijät olivat oppineet Laurista myös uusia puolia.

Ville

Ennen HYP-jakson aloitusta:

-

HYP-jakson jälkeen:

Työntekijät kirjasivat asiakkaan pitäneen HYP-tuokioista, olleen motivoitunut ja ottaneen niissä kontaktia.

LIITE 6. Aineiston alakategoriat**Seurantalomakkeet**

(Suluissa indikaattorien lukumäärä)

Sujui

- Mielialan muutos (8)
- Oma-aloitteisuus (65)
- Jäljittely (21)
- Osoitus halusta lopettaa/jatkaa (20)
- Keinot (10)
- Fyysinen kontakti (53)
- Vastavuoroinen vuorovaikutus (28)
- Henkilökohtainen huomio (19)
- Läsnäolo (60)
- Katsekontakti (29)
- Vuorottelu (16)
- Kontakti (21)
- Hänen ehdoillaan (6)
- Yhteistyö (32)
- Tuokiossa sujuneet asiat (19)

Ei sujunut

- Häiriötekijät (24)
- Työntekijän henkilökohtainen kokemus (7)
- Toiminnan ylläpidon vaikeus (21)
- Negatiivinen reaktio (toiminnasta) (13)
- Kontaktivaikeus (26)
- Vastavuoroisen vuorovaikutuksen vaikeus (6)
- Ei oma-aloitteisuutta (3)
- Tuokiossa ei-sujuneet asiat (5)

Ennen ja jälkeen -lomakkeet

Yhteisön ajatukset ennen HYP-jaksoa

A. Mitä hyötyä yhteisöllämme voi olla HYP:stä?

- HYP-malli (2)
- Vuorovaikutuksen merkitys (6)
- Työntekijöiden hyöty HYP-mallista (2)
- HYP-malli ja asiakas (3)
- Muut asiakkaat (7)
- HYP-malli ja työntekijät (3)

B. Millä perusteella valitsimme kumppanin, jonka kanssa toteutamme HYP-jakson?

- Kontaktin otto (7)
- Asiakas (18)
- Työntekijöiden tarve (3)

C. Miten toivomme kumppanin hyötyvän HYP-jaksosta?

- Oma-aloitteisuus (7)
- Ymmärrys (4)
- Sosiaalisuus (3)
- Työntekijöiden toive asiakkaalle (6)

B. & C. –kysymysten yhdistetyt, samaa asiaa kuvaavat indikaattorit ja niistä muodostuneet alakategoriat:

- Huomiointi (11)
- Vastavuoroinen vuorovaikutus (9)

Yhteisön ajatukset HYP-kokeilujakson lopussa

1. Miten HYP on sopinut yhteisöönne?

- HYP-mallin hyöty (11)

2. Mitä ajattelette asioista nyt yhteisön ja hänen näkökulmastaan?

- Millainen asiakas on (11)
- Työntekijät (6)

3. Mitä merkitystä HYP-jakolla on ollut hänelle? Mikä on muuttunut? Mikä on edistänyt/hidastanut muutosta?

- HYP-mallin vaikutus huomiointiin (7)
- Käyttäytyminen (22)
- Työntekijät (2)
- Ymmärrys HYP-tuokioissa (2)
- Arjen muutos (4)

2. & 3. –kysymysten yhdistetyt, samaa asiaa kuvaavat indikaattorit ja niistä muodostuneet alakategoriat:

- Aloite (10)

4. Mitä merkitystä HYP-jaksolla on ollut teille? Mikä on muuttunut? Mikä on edistänyt/hidastanut muutosta?

- Asiakkaasta esiin tulleet piirteet (13)
- Työntekijöiden toiminnassa muutos (17)
- Käytetyt keinot (10)

5. Dokumentointi

- Dokumentoinnin hyödyt (11)

6. HYP-käynnistäjän rooli

- Motivoija (10)
- Ulkopuolinen käynnistäjä (3)

7. Jos nyt aloittaisitte HYP-jakson, mitä säilyttäisitte ja mitä tekisitte toisin?

- Suunnittelu (7)
- Ajankohta (4)
- Sisältö (5)

8. Mitä toimintatapoja jatkatte? Mitä toimintatapoja muokkate?

- Muut asiakkaat (7)
- Herkkyys aloitteille (4)
- Mainittu jatkettavan (5)